

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II.

V Celovec, 1. marca 1882.

Štev. 3.

Zvezdana.

Roman. Spisal Anton Koder.

(Dalje.)

Sedmo poglavje.

Vroče poletno popoldne je bilo. Sonce je peklo raz višine in po vrtil se je od same soparice gibalo listje po drevju, kakor da bi dremalo. Vratislav je odšel po kosilu v svojo sobo in sedel za mizo s knjigami obloženo. Danes ga ni pričakovalo nič posebnega. Gospod Kolovski je odšel za nekaj dni v glavno mesto, kjer je imel važnih opravkov. To oddaljenost je Vratislav čutil bolj, kakor je sodil s početka, in niti pravega uzroka ni vedel poslednjemu.

Bil je osamljen. Na Zabrdje ni mogel, kajti gospice Zvezdane, ki je sama domá, ni spodobno obiskovati, drugod pa primernih prijateljev in znancev ni imel.

Hotel se je torej s čitanjem razmisliti; a kedar človeku lastna misel za mislijo po glavi dirja, trudi se zastoj prisvojiti si tujih.

Tudi Vratislav se o tem prepriča in odloži sicer zanimivo knjigo. Staro zarujavelo puško sname raz stene, pokliče psa in hajdi čez grm in strm v hladni gozd.

Pot ga pelja morda po naključji ali tudi ne, čez holm tik zabrdskega vrta. Ondi postoji in se skrivši skozi mejo na dvorišče ozira. A kako tiho in zapuščeno je vse tú. Duri so zaprte, okna zagrtna, niti stari hišni varuh, kosmatinski lord ne dremlje na pragu. Kakor da bi bilo vse izumrlo in izginolo iz tega prijaznega poslopja, dozdeva se Vratislavu.

„Kaj je neki to, niti Zvezdane ni videti,“ pravi Vratislav, ko zavije potem po stranskej stezi za belim poslopjem.

V svoje osramočenje spozna in zarudi sam pred seboj, da njegov današnji dolg čas ni tako brez uzroka, da ga tihota na Zabrdji ni osupnola le iz navade, da pogrěša ondaj nekaj, hudo pogrěša, da se mu je usélila kakor čez noč in nevedoma neka podoba v prsi, ktere si niti imenovati

ne upa. Otročje se mu dozdeva in nemožato, da je šel, da je moral iti danes mimo Zabrdja, da se je ozrl na dvorišče in da pogreša ondi mlade šestnajstletne Zvezdane.

„Bodimo možjé, otročarije iz glave, to ni za nas,“ pravi naposled in urneje pot pod noge ubere.

Iz takih modroslovnih sklepov ga zdrami lajanje tik gozda. Ko se ozre, zapazi, da pretí nevarnost ali kali, kajti v velikanskih skokih mu dirja nasproti kosmatinec lord, kakor da bi hotel reči, kdo vam je ukazal, kdo dovolil hoditi po posestvu mojega gospodarja, kedar ga niti domá ni. Jaz sem njegov čuvaj in varuh, dolžnosti in naročila imam, obrnite se in pridite drugi pot, danes vas ne poznam in poznati nočem in ne smem.

A v tem trenutku se čuje ženski glas, in izza grmovja se prikaže Zvezdana, zarudi, pokima Vratislavu in pokliče lorda. A hišni čuvaj je danes posebno trmast in svojeglav. Svoje velikanske skoke sicer ustavi, a razkorači se tako pozvalno in junaško pred prišlecem, kakor češ: „Do tukaj in ne dalje. Jaz sem starejši od gospodinje in braniti moram tudi njo, ko bi bilo potreba.“

Vratislav ne vé, ali bi se jezil ali smejal pasjemu pogumu, in hoče možato nadaljevati svojo pot. A vse zastonj; lord, dasi sicer pohleven njegov znanec, poznati ga noče in mu kaže bele zobe ter se huduje, da je groza.

V takej neprijetnej situaciji mu ne ostaja drugega, kot da pokliče gospico, ki se je med tem zopet skrila za grmovje, in pravi smeječ se:

„Danes ste dobro zabranjeni, gospica Zvezdana, in če mi ne pridete pomagat, imate moje mlado življenje na vesti.“

Pri tej priči se prikaže Zvezdana in se bliža zarudelega lica Vratislavu. Prišedši do svojega varuha, posvari ga z rahlo besedo, prime za ovrtnik in reče Vratislavu: „Ne zamerite, gospod doktor, jaz nisem vedela, da se bojiš lorda, menila sem, da sta že stara znanca, torej —.“

„Ste me pustili v tako kritičnem položaji in nevarnosti,“ pristavi šaljivo Vratislav in pozdravi gospico. „A pomislite, kake neprijetnosti in dolžnosti bi si bili lahko napravili s tem,“ nadaljuje potem. „Glejte, ko bi bil postavim pes mene ranil, morali bi mi bili vi streči in me zdraviti, ali ko bi mi bil strgal obleko, bili bi vi v sili celó moj krojač, a prav ljubeznjiv krojač, kakeršni se ne najdejo nikjer in nikdar, posebno v tem gorskem zakotji ne.“

Čeravno niso bile poslednje besede razžaljive, temveč je bilo celó precejšnje število tako zvanih poklonov v njih, vendar še Zvezdana bolj zarudi in je v zadregi.

Vratislav o tem prepričan pristavi: „Šalo na stran. Kakovo na-
ključe mi daje čast, gospica, da vas najdem danes tú na samoti. Reči

pa vam moram, da nimate slabega vkusa, ker ste si zbrali tak poetičen prostor za sprehod.“

„V resnici prav lepo je tu in meni posebno povšeči. Kedar sem sama, hodim pogosto sèm. Razgled na smrekov gozd na desno in ondi na ravno polje mi je najljubši.“

„Prav imate, tudi jaz sem enakih mislij. Naravo vé ceniti le oni, ki je ločen siloma od nje in komur je živeti kakor meni v mestu. Namenil sem se torej porabiti, dokler bivam tu na kmetih, priložnost veseliti se gorske lepote. Ravno danes sem se napotil na lov in vas motil nevedoma in brez krivde, gospica.“

Zvezdana se pri poslednjih doktorjevih besedah nekoliko uhrabri, rudečica jej izgine in pravi:

„Take sile ni, gospod doktor, kakor mislite, in opravičevanja ni potreba. Ker ste že ravno tukaj, pokažem vam svojo klopico med prijetnim zelenjem, ktero mi je postavil naš stari sluga.“

Izgovorivši se obrne proti grmovju, in Vratislav jej mora se vé da, hoteč ali nehotéč, slediti. Ko prideta do klopice na vzvišenem, z grmovjem kakor z zelenim zagrinjalom prepreženem mestu, zavrti se gospica kakor vrtalka in pravi:

„Kaj ni v resnici prijetno tu, gospod doktor, ali morete kritikovati moj vkus?“

„Ni mogoče, ni mogoče! Še enkrat ponavljam, kakor sem že dejal, veseli me prav iz srea, da najdete toliko zabave in poesije v tem kraju, kjer sem se rodil. Ko bi ne imel tudi druge sympathije do vas, sovražen bi vam ne mogel biti že zaradi tega ne, samo zaradi tega.“

Pri zadnjih besedah še le spozna, da se je zagovoril, da je izrekel, preveč izrekel, in v zadregi je vpričo mlade šestnajstletne deklice.

Obrne se torej, dvigne klobuk in hoče oditi svoj pot.

A Zvezdana vzklikne: „Gospod doktor, takovi vendar ne bodetě, da bi se ne prepričali sami, kako prijetno se sedi na tej klopici in si ogledali raz nje to prelepo okolico.“

Izgovorjeno je bilo, povabljen je bil in kaj je hotel? Takemu ljubeznivemu povabilu je vse protivje zastonj. Tudi Vratislav se je prepričal o tem in vsedel se je poleg ljubeznjive deklice in srečen je bil, nepopisljivo srečen, dasi je vedel, da je nespodobno občevati na samoti s tako spoštovano gospico.

Nekaj časa nastane molk. Zvezdani udarja vedno bolj rudečica v glavo, tesno jej je in sama ne vé zakaj, in tudi Vratislav čuti nekaj enakega.

„Lepo je domovje, mili so priljubljeni kraji, vzlasti če jih človek ogleduje čez toliko let v takej prijetnej družini kot je moja,“ pravi naposled Vratislav in morda nevedoma ulovi Zvezdano za belo ročico in

jo položi v svojo dlan. „Toliko grenkejša bode torej slovo, kedar pride določeni čas, dvakrat težje pravim bode sedaj posebno meni, kar bi nekda ne bil verjel ali verjeti hotel.“

„Kako čudno govorite danes, gospod doktor, tako, da vas ne umem,“ povzame zdajci gospica in uprè v svojega tovariša nekako zvedavo svoje oči ter še pristavi: „Saj ne zapustite našega in svojega rojstnega kraja več, čemu takovo govorjenje potem? Na Radovji ostanete pri sestrici Vidi, preljuba deklica je, in k nam pridete, kedar vas je volja, oče so vas prav veseli in —.“

Pri zadnji besedi se Zvezdana zopet ozrè v svojega tovariša, kakor da bi hotela reči: „In tudi meni ste povšeči, in kaj hočete več? Ali niste zadovoljni s tem, vi nezadovoljnež nezadovoljni?“

Potem pa kakor da bi se bila še nekaj prijetnejšega domislila, vzklikne: „Le počakajte, že jutri moram govoriti z vašo sestrico in se seznaniti z njo ter jej reči, da naj vas ne pusti proč, naj vam zabrani slovo.“

Poslednje besede je govorila mlada deklica v nežnej odkritosrčnosti in naivnosti, in one niso ostale brez upliva. Vratislav se jih je skoro prestrašil, kajti spoznal je, kam pelje ta ljubeznjivost, da ga oklene nevedoma z jeklenimi močmi, katerih bi se moral pred seboj in drugimi sramovati, kajti dozdevale bi se mu nemožate, njegovemu sedanjemu položaju neprimerne.

„Ne vém, kako bode, ne vém, niti misliti ne smem, draga gospica,“ odgovori potem. „Jaz sem se vrnil v domovje, le da si opočijem in si oddahnem od dolgoletnih študij, in zdaj vidim, da se kopičijo gromade pred menoj, gromade, ktere si nakladam nevedoma sam, ktere mi stavi preprijetno in nenadno naključje.“

„Če sem jaz morda, — o ne tega ne, če so moj oče krivi, da se mudite dalje na kmetih, kakor vas je volja, povém jim, da to ni prav, da naj vas ne motijo dalje, naj vas pusté svobodne vašemu častnemu poklicu.“ Tako odgovarja Zvezdana s polglasnim — nekako tresočim glasom, in da bi zakrila svojo zadrego, neusmiljeno trga v razmišljenosti peresca dišečemu šopku, ki jej počiva poleg knjige v naročji.

Vratislav je umel, kaj pomenijo poslednje besede. Še gorkeje je stisnil desnico svoje mladej tovaršici, a ona je zarudela in jo boječe odtegnola.

Pri tej priči se čujejo stopinje sèm iz gošče. Vratislav se ozre in vidi tujega pol mestno oblečenega starca z dolgo sivo brado, bledim licem in s puško na rami stopati iz gošče. Pri tem pogleda se zgane. Takovih ljudij ni bil vajen na Radovji, gosposkih lovcev ne pozna gorsko zakotje. Tudi starec se ustavi, ko zapazi mladi par, in kakor da bi se zavedel, da je na napačnej poti, zavije jo urno v stran in se izgubi med grmovjem.

„Kdo je oni lovec, gospica?“ vpraša Vratislav, ko odide starec.

„Jaz ga ne poznam. Le toliko vém, da je bajè nekov pisar ali oskrbnik na gradu Pasjaku uro hodá od tod. Povém vam pa, da mi on ni povšeči, in da se mi je vedno kaj neprijetnega pripetilo, kedar sem koli njega videla.“

„Ali je očetov znanec?“

„Tega ne, pri nas ga še ni bilo. Tudi očetu neki ne godi, in opazila sem, da se jih ogiblje, kakor tudi mene, če mu je le mogoče.“

„To so predsodki, gospica, nič drugega kot predsodki, meni verjamite!“

„Mogoče, ali o čemer sem prepričana, moram trditi, da je istina, gola istina.“

Iz take neprijetne govorice hoče zdaj doktor zaplesti govor na druge stvari, a ne posreči se mu prav. Nekakova tesnoba se uleže obema na prsi, če se tudi dozdeva enemu smešna, drugemu pa opravičena.

Med tem se nagne popoldan. Vratislav spozna, da je popolno pozabil na lov in da ga še lahko večer prehiti sredi gozda.

„Veliko srečo vam voščim, gospod doktor, na lovu in prijetno zabavo!“

„In jaz vam, gospica, da pozabite svojo prejšnjo sodbo in ne mislite, da vas zadene nesreča, ker ste videli tujega starca, ki neki ni slab človek.“

„Tega ne mislim, in če prav, takove reči se že pozabijo.“

„V znamenje pa, da verujete mojim besedam, gospica, dajte mi tá-le šopek. Na klobuku ga bodem nosil, posušim ga in spravim kot dragocen zaklad v spomin prelepega današnjega popoldne.“

„Kaj vam hoče šopek? Pol usahnen je in v razmišljenosti sem potrgala celó najlepšim cveticam peresca in jih razsula po trati.“

„To nič ne dé. Meni je drag, če bi bil tudi iz truja.“

„Dam vam ga, tu ga imate. A spominjajte se, — bojim se, da verujete nekdam mojim besedam, — povila sem prvi šopek za vas v trenutku, ko me je gledal oni odurni tujec.“

Vratislav se smeji in stisne gospici roko za slovo in odide. Izmed grmovja pa se ozrè še en pot skrivši po njej in reče polglasno:

„Čudno, prav čudno je to. Tako mlada je in tako resno že sodi. Temu je krivo, ker je preveč sama sebi prepuščena. Vendar blago dekletce je to, zmožno je, da zmeša moškemu glavo. Ljubezni, prave moške ljubezni je vredno, in srečen bode, kdor jo bode nekdam smel imenovati svojo.“

Osmo poglavje.

Kmetje iz Radovja so novo cesto delali na zahodnej strani, kjer svet bolj visi, da bi lažje in urnejše s težkimi vozovi vozili v dolino in bližnji trg. Nova pot je bila umerjena in zaznamovana mimo starodavnega zatemnelega gradú na Pasjaku, ki stoji v zakotji med gorami uro daleč od Radovja.

Grajšček iz Pasjaka, akoravno tujec, ki se je še le pred nekimi leti iz Nemškega tu naselil, zanimal se je jako za takovo cestno zboljšanje in se je zavezal, da prevzame sam polovico stroškov in dela pri novej cesti.

Cestno izdelovanje se je že bližalo koncu. Naravno je tedaj, da so se vaški in grajski delavci, ki so pričeli delo vsak od svoje strani, približali naposled drug drugemu in občevali sem ter tja ob počitnih urah.

Neko popoldne je bilo slabo vreme. Deževati je jelo in delavci so morali ustaviti delo in pribežali so v leseno kolibo ob cesti, kjer se je točilo žganje in kislo vino.

Tudi gospod Kolovski in Vratislav, ki sta nadzorovala svoje delavce in prevzela inženirska risanja, bila sta isto popoldne v gozdu.

Ker se vreme ni hotelo zboljšati in je bilo do doma pol ure hodá, prisedeta tudi pod streho k delavecem.

Ker je bila koliba precej prostorna, grajskih in vaških delavcev obilo in tudi dosta gostega tobačnega dima, je naravno, da ju s početka nihče ne opazi, ko sedeta k malej mizi pri durih. Občna govorica kričočih delavcev jima dovoli lastno besedovanje.

„Ali ste oseben znanec grajščaka na Pasjaku?“ vpraša Vratislav svojega tovariša.

„Morda se mi čudite, če vam pravim, da ne. S početka, ko sem se naselil tu, niti vedel nisem, da biva omikana družina v obližji, in tako sem zamudil mu predstaviti se in tudi on mene ni obiskal.“

„Tudi meni ni znan, da sem se rodil v tem zakotji. V mojih študentovskih letih, ko sem še vedno zahajal ob počitnicah domú, ni vedel nihče o pasjaškem gospodu. Pač pa se še dobro spominjam stare grajščakinje, ki se je vozila sem ter tja skozi vas, in ljudje so trdili, da je dobra gospa. Pozabil sem prašati, ali še živi. Gotovo je prišlo posestvo v tuje roke. A počakajte, to pozveva kmalu. Grajska družina vé, kakove spremembe so se ondi vršile.“

Izgovorivši migne Vratislav postaranemu grajskemu blapeu, ki je ravno v kolibo stopil, pomoli mu kupo vina in pravi, naj prisede k njima.

Starec sname urno širokokrajno pokrivalo in meni:

„Tega pa ne tega, to je preveč to, da bi jaz pri milostljivih gospodih sedel, jaz, ki sem kmetski in neveden.“

„Pusti to, prijatelj, in prihrani si nepotrebnih izgovorov. Rajši nama

povej, kdo je sedanji grajšček na Pasjaku in kje je prejšnja stara gospa?"

"Kdo da je naš gospod, menite in ugiblujete, in jaz naj bi vam razdril takovo uganjko in o milostljivej gospej naj bi kaj povedal, gospoda zlahtna! To pa to, vse povém, vse kar mi je znanega, samo nekaj potrpljenja. Žeja me, žeja, kupo vina moram izprazniti prej, in pipa mi je ugasnola in tobačni mehur sem domá pozabil."

Tako ongavi stari hlapec iskaje tobačnega mehurja po žepih, kjer ga ni, kajti on dobro vé, da je prazen in brez zaklada.

Ko si potem dišečo smodko, katero mu je gospod Kolovski podal, zapali, podprè neumno obrito glavo v žulavo pest in povzame: "Da, novega gospoda imamo novega, in stare gospe skoro več na spregled ni. Pa čudno se mi dozdeva, da vidva, ki sta učena in študirana, ne vesta, da je bil grad Pasjak v najem dan, bajè za precej tisočakov, pa da gospodari tuj gospod, sam ne vém od kod, od tam nekje, kjer solnce v morje leže, vidva že umeta, kje je to. Stara milostljiva gospa pa si je izbrala zgornji grajski oddelek z izgledom v prepad. A samo po letu samuje ondi, na zimo pa se v mesto pelja in do žetve ondi ostaja. Tako je tako zdaj pri nas. Ne dejal bi, da je slabo. A trdil bi tudi, da je bilo boljše. Lažje se je kdaj ujela kakova kupa vina in kakov denar pri milostljivej gospej in se je. Ta tujec tuji, ki niti po naše jezika majati ne ume in po cele tedne iz doma ostaja, pa ne dá videti okroglega, o pijači pa še govorice ni."

"Ali je tudi družino s seboj pripeljal vaš gospod, ko se je naselil tu?" vpraša potem Vratislav.

"Da bi bil oženjen ali kali, in da bi kopico otrok in ženo imel, menite in pravite? Jaz bi tudi rekel, da bi lahko redil takovo stvar, on, ki je grajšček in imeniten. Pa vam povém, da je prišel sam, tako sam, kakor jaz v tóle kolibo, niti žive duše ni bilo pri njem. Samo nekaj tednov pozneje je prihlačal in prikolovratil isti suhec, čmerikavi suhec, ki vedno za družinskim hrbtom tiči in k delu priganja, grajski pisar je ali pa hudičev, ker verjamite mi, nič prida ga ni, jaz ga poznam, dobro poznam in tudi vi ga bode, če hočete."

Tako je pripovedoval stari hlapec in pogosto v vino pogledaval, a med tem se društvo pri sosednjih mizah še bolj oživi in žgana kapljica jame kmalu razširjati svojo starodavno toliko potov zaželeno moč.

V takej veselej situaciji se kar nenadoma kolibine duri odpró, in starec s sivo brado in čmerikavim licem vstopi. Ko se ozró pivec proti vhodu, potihne nekako govorica, marsiktero pokrivalo zleti z glave in pol prejšnjega veselja mine.

Prišlec, grajski pisar, prisede na ogel pol praznega omizja in ukaže pijače. Omikanih sosedov pri durih pa niti ne pozdravi in jih videti noče,

kar s tem naznani, da pokrivalo globlje na čelo pomakne in nepremakljivo v polno kupo zre.

Ko Vratislav prej tako gostobesednega grajskega hlapca vpraša, ali ni to gospod pisar ali isti čmerikavi grajščak, migne poslednji, naj molči, ker ne sme in si ne upa dalje govoriti. Kmalu potem pa zapusti v strahu gosposko družino in skrivši prisede k svojim tovarišem.

„Čudno je to, da ima ta grajski oskrbnik, ali kdo da je, takov upliv,“ opazi Vratislav, hotéč z gospodom Kolovskim razsoditi nerazumne grajske razmere.

A tudi ta se mu ogne nekako nerazumljivo in pravi: „Na svetu je vse mogoče. Kogar preganja osoda ali neprijeten spomin, isti jej ne uide, ko bi gore preskočil in morje preplaval. Že mora bajé tako biti, da nekteri gospodarijo, drugi služijo, se klanjajo in so primorani zatajiti glavo in srce, da ustrežejo nekomu, ktereга je naključje, samo naključje, nič drugega, za eno ped višje postavilo.“

Tako je govoril stari gospod, spraznil kupo, vstal in dejal, da mu je tesno v kolibinem dimu in da se je jelo mračiti.

Trenotek pozneje zapustita gospod Kolovski in Vratislav samotno krémo in odideta proti domu.

Vratislav poskuša več potov razvneti nov govor, a danes nima posebne sreče. Gospoda Kolovskega še ni videl nikdar tako resnega kakor danes. Zapoređ mu ostane kak odgovor na dolgu ali pa se izgubi v nejasne razsodbe.

Vratislav to sicer opazi, a prašati si ne upa in noče, kaj je krivo takej spremembi.

Ko dospeta do razpotja, ustavi se gospod Kolovski, poda tovarišu desnico in pravi:

„Danes sem vam bil slab tovariš, prijatelj. Ne zamerite, jaz sem se postaral. Mnogo sem skusil, torej sodim tudi o marsičem ostro in resno. Potrpljenje morate tedaj imeti z menoj, ali mi pa odpovedati svoje prijateljstvo. Izmed mnogih slabih lastnostij imam posebno to, da mi pridejo sem ter tja tudi brez uzroka otožne ure, da se me polasti melankolija. Skušam se popboljšati, a doslej se mi še ni posrečilo.“

„V resnici čuden, nerazumljiv človek je gospod Kolovski,“ pravi Vratislav, ko se potem sam proti domu vrača. „Vendar, če se ne motim, grajski pisar mu ne godi. Osupnol je bil, ko je stopil starec v kolibo, in barva na lici se mu je bila spremenila. Nekaj skrivnostnega ju dvoji. Kdo vé, ali sta si le po videzu tujca. Kritičen položaj je to, a brez sledu nisem, in morda se mi posreči razvezati uganjko starega znanca, saj prijateljska beseda, pravijo, premore mnogo, in gospod Kolovski mi je brez dvoma prijatelj in poštenjak v pravem pomenu.“

Deveto poglavje.

Gospa iz Pasjaka je bila stara žena. V poletnih mesecih, kedar se je preselila na svoj grad na deželo, živela je zá-se. Znancev in prijateljev po oddaljenih trgih in gradéh ni obiskavala niti z grajsko družino mnogo občevala. Vse to je bilo krivo, da ni bila stara gospa oseba, o kateri bi se bilo v okrožji mnogo govorilo. Marsikteri starejši človek se je jedva zavedal nekdanje grajščakinje, mlajše ljudstvo pa je niti poznalo ni. Vendar kedar se je nenadoma imenovalo njeno ime, dejal je ta in oni zvedenec o grajskih zadevah: „Gospa pa gospa, ta že, kaj pa bomo mi, ki smo berači in nimamo nič. Ona pa je sama brez otrok, premoženja ima pa toliko, kolikor je pol Radovja vredno.“

V poslednjem času se je bilo zadnje razmerje nekoliko spremenilo.

Da imajo zvedenega zdravnika na Radovji, zvedela je kmalu vsa okolica. Tudi gospa iz Pasjaka je poklicala enkrat Vratislava, ne vemo ali v sili ali le bolj iz radovednosti o mladem doktorji. Ker jej je pa bil poslednji neki povšeči in dober svetnik, povabila ga je več potov v grad in tudi sama se je pripeljala potem večkrat v njegovo domovanje. Tako se je seznanila ne le z Vratislavom, temveč tudi z mlado Vido in pri nekej priložnosti celó z gospodom Kolovskim in Zvezdano.

Odslej je bilo na Radovji živahnejše kakor po navadi. Skoro vsako popoldne se je vozila tja gospa iz Pasjaka in se pri Draganu popolno udomačila.

Po cele popoldneve je presedela v vrtnej senci poleg svojih mladih prijateljic, Vide in Zvezdane, učila ji raznih ženskih del ali njima pripovedovala dogodeb iz svojega življenja. Lepo je bilo gledati, kedar je prisedel sem ter tja tudi Vratislav v žensko družčino in poslušal starkino pripovedovanje. Videti je bilo, kakor da bi bili združeni tu otroci éne matere, srečne matere v veselem krogu. In v resnici, več potov je naslonila gospa v tej družčini sivo glavo v dlani in skrivši se jej je utrnola svetla solza v očesu. Marsikteri pa se je mimogredé ustavil za vrtno ograjo, zrl družčino, a umeti ni mogel, kako se ujema stara gospa z veselo mladino. Včasih pa je tudi stara gospa povabila mlade znance v svoj grad.

Nekaj tednov pozneje je bila na Pasjaku slovesnost, da nihče ni pomnil take. Dodelana je bila težavna zagorska cesta in grajščak iz Pasjaka je napravil zaradi tega gostijo in povabil vse boljše družine na daleč okrog. A tudi kmetje in delavci se niso pozabili. Odmerjeni so jim bili v spodnjem delu gradú posebni prostori.

Tudi gospod Kolovski se je pri tej priliki zastonj zahvaljeval za preveliko čast. Ker ni bilo drugače in si svojega prijaznega soseda ni

upal žaliti, prišel je in pripeljal seboj gospico Zvezdano, mladega doktorja in Vido.

Razvèn stare gospe na Pasjaku in sina od nekega višjega sodnijskega uradnika iz glavnega mesta, ki je bil grajščaku v rodu, zbralo se je še mnogo odličnejših oseb, ki pa nas posebno ne zanimajo.

Le nekoga so pogrešale nekatere osebe, in to jim je bilo ravno prav. Grajskega pisarja namreč ni bilo v družini. Tega se je urno prepričala gospica Zvezdana, pošepnola to svojej prijateljici Vidi, poslednja Vratislavu in tako je hitela prijetna novica od ust do ust.

Vratislav je bil danes posebno vesel. Našel ni samo prijetne družčine na Pasjaku, temveč celó svojega nekdanjega prijatelja iz glavnega mesta izza časov študentovskih let v srednjih šolah. Poslednji je bil sorodnik grajščaka na Pasjaku in bivši Vratislavov sošolec na lyceji. Ker je stopil potem zaradi malih talentov in pokroviteljstva svojega reditelja v manjšo državno službo, bilo je naravno, da se z Vratislavom nista videla že leta in leta.

Lepo je, če najde človek v resnej moškej dobi znanca veselih, mladostnih dnij. Z veseljem mu stisne roko in nekdanje ure oživé zopet v zmračenem spominu.

Tako je bilo pri Vratislavu. Naravno je tedaj, da se razvname na spodnjem konci omizja nekako živahnejše življenje med mlajšimi gosti. Ko bi bil kdo od daleč opazoval veselo družbo, rekel bi bil, da je gospod Skovir, tako se je imenoval mladi uradnik iz glavnega mesta, dober vasoalec, sladkojezičen, polen poklonov in sploh lep mož brez graje na telesu in obrazu.

Tudi bi bil opazil, da rajši z njim starejša deklica Vida občuje kot njena družica Zvezdana. Pravi fysiognom in izkušenec bi bil pa morda k temu tudi uzroke uganil. Dejal bi bil, da dvori sicer Skovir obema deklicama z enako izborno eleganco in prikupljivimi frazami, pa da pogleduje vendar globje v oči mladej Zvezdani. In še o nekem bi se bil lahko prepričal, in to je najpoglavitnejše in najzanimivejše za našo povest. Presodil bi bil namreč, da je mladi doktor, akoravno videzno vesel, pogostoma v nekakej zadregi, in da mu ne godi posebno prijateljeva ljubeznjivost in umetno dvorjenje do njegove prijateljice Zvezdane.

V takem položji pozabi skoro mlajša družčina starejših gostov. A to nič ne dé. Omizje je preobširno za eno govorico. Takovo priložnost porabi grajščak in pripoveduje svojim starejšim gostom o važnejših gospodarskih zadevah, in primerja poljedelstvo in živinorejo gorskega zakotja z enakimi kraji severnih dežel.

Stara gospa iz Pasjaka, ki hoče tudi nekaj iz svojih dolgoletnih izkušenj umeti, ne ujema se v marsičem z njegovimi načeli in brani domače šege in navade.

Gospod Kolovski pa in nekaj boljših gospodarjev iz bližnjih srenj pa mu prikimuje v večini.

In gospod Kolovski prehití celó sem ter tja s svojo sodbo grajščakovo razpravo tako, da se poslednji včasih začudi in pravi:

„Gospod sosed, ko bi ne bil prepričan, da niste gospodarili nikdar v mojej domovini, rekel bi, da ste ali zvedeli po študijah naše razmere, ali sami živeli mnogo časa v tujini.“

Gospod Kolovski se smeji takemu poklonu in trdi, da bi poslednje ne bilo ravno potrebno in da pozna le sploh iz mlajših let razmerje svoje širje domovine.

Tudi tu bi bil dober opazovalec rekel, da je besedovanje gospoda Kolovskega le nekakov izogibljíj iz prejšnjega predmeta in da mu ni ljubo, da je izrekel prejšnjo svojo sodbo. In nenaravno bi se mu dozdevalo takovo izogibanje, zanimivo pa vendar zaradi tega, ker bi pravega uzroka poslednjemu najti ne mogel.

Tako se je vršila grajska gostija večinoma ne brez veselja in zanimivosti, in sicer zaradi tega, ker se je storilo tu marsiktero znanje.

(Dalje pride.)

Venec na gomilo

dr. Jan. Bleiweisa viteza Trsteniškega.

Jedva zagrno! je grob nad slavnim se sinom slovenskim,

Po domovini še glas tužnih odmeva zvonov.

Žalne še slekla ní obleke Slovenija mati,

Solz iz lepih očij ní še usahno! jej vir . . .

Čuj! zamólkla zvonov iz dalje prihaja spet pesen —

Kdó-li k počitku denes vložil je trudno teló?

Širje in širje zvonov razlega se glas po deželi,

Dóšel k sosédom je že preko domačih gorá. —

Pesen zvonovi pojó, a v grob zre národ slovenski,

Kámor polagajo zdaj prvega njemu možá!

Káj govorim možá? — očeta že zval Te je národ,

Kojega nosil seboj v srci si vedno, povsod!

Nisi ga v srci samó, Ti ljubil si národ v dejanji,

Njemu posvetil močí žitja si svojega vse:

Vitez neplašen in smél Ti stal si na čelu jej vedno

Svetej nam vojski za dóm, národa pravde staré.

Strele sovražnik zamán v naš tábor je metal pogubne —

Tvoje jih vzrlo okó, Tvoj nam odbil jih je ščit.

Bésni pretíl je vihár vtopiti nam ládijo našo —

Ládjo očine našé, ládijo dédnih svetinj —

Ti ob kormilu si stál kormilnik izkušén, previden,

Vódil jo s krepko rokó proti svobóde zemlji.

V púšči ležálo polje napredka, omíke je naše,
 Ti mu zasádl si plug, brazde mu plodne orál;
 V zemljo očínsko sejál pa sème prosvete si sveto,
 Sám brez mirú delajóč drúge na delo si zval.

Prórok sí národu pót edino in pravo mu kázal

V „sveto deželo“, veléč: „Tvoja v edinstvu je moč!“ — —

Glas je utihol zvonóv, a v tíhej nam zemlji počívaš

Srce, ki v národa prid nisi poznalo mirú.

Prazno je mesto še tám, kjer Ti delováł si med nami,

Duh Tvoj med nami živéč vzbúdi nasledníka Ti! —

Kák naj spoménik Ti zdaj dostojen postavi se Tebe?

Sám si postavil si ga — déla so Tvoja za dom!

Tá bo spoménik na glas od roda do roda oznanjal

Slavni na Tebe spomín, dokler bo Slave sínóv!

N. C.

Mačeha.

Novela. Spisala *Paclína Pajkova*.

(Dalje.)

VI.

Bila je lepa poletna noč. Bleda luna je razsvetljevala visoke hiše in prazne ulice glavnega mesta N. Tihota je vladala okrog. Le zdaj pa zdaj so na kamnenem uličnem tlaku zaškripali brzi koraki človeka, ki se je domú podvizal. Hišna okna so že bila vsa zaprta in zagrajena, tema jih je obdajala; le redko kje je še slaba luč iz njih odsevala. Kavarne in krčme so se zaporedoma zapirale, samó nekoje gostilne so še bile odprte, ker so čakali na zadnje goste nočnega vlaka. —

V tíhej noči se začuje zdaj hripavo žvižganje in ropotanje koles prihajajočega vlaka. Kmalu za tem pa privre iz kolodvorskega vhoda truma tujcev, kterim gre nasproti nekaj zaspanih postrežčkov, a vozniki ponujajo glasno svoje vozove.

Med prišleci je videti tudi mlada gospica, ki je nosila potno torbo v enej, dežnik in velik zavitek v drugej roki, ter stopa s hitrimi koraki k prvemu vozu, ki ga je bila zapazila. Urno potem stopivši v voz zakliče vozniku: Gosposka ulica, hišna številka 19. —

Ni še trajalo dobrih deset minut, in voz se že ustavi pred hišo omenjene številke. Gospica hitro izstopi, in postavivši torbico na tla pred zaprta vrata plača vozniku, potem pa z vso močjó za zvonilo potegne.

A morala je še dvakrat potegnóti, predno so se začule počasne stopinje bosonogega hišnega dvornika, ki je prišel vrata odklepat. —

Podvizajte se vendar, Marko, klicala mu je Elza skozi ključalnico, kajti došla gospica ni bil nihče drug kakor Elza, naša znanka; mene je strah samo stati na ulici. —

O, prosim odpuščenja, gospodična, da sem Vas pustil tako dolgo čakati, izgovarja se Marko in spusti Elzo v vežo; toda kdo bi si bil mogel misliti, da ste Vi ta pozni gost? —

Elza mu stisne majhen dar v roko, pobere svoje reč ter hiti urno kot srna po stopnjicah v drugo nadstropje. —

Na vrata Eufemijine spalnice je potrkal nekdo večkrat zaporedoma. Ker pa ni nihče dal odgovora, odpró se vrata in v sobo pride Elza z lučjo v roki. Približa se Eufemijinej postelji, a ker Eufemija trdo spi, strese jo Elza rahlo za ramo in kliče: Eufemija, vzbudite se vendar; Elza je tu. —

Eufemija globoko vzdihne, mane si z roko oči in deje na pol še speča: Kdo je? — Kaj se je zgodilo? — Zakaj me budite? —

Elza se smeji Eufemijinej zaspanosti in hitro pristavi: Jaz sem, kaj me ne poznate? — Ne da bi Vam pisala, da sem nevesta, hotela sem Vas iznenaditi in Vam to osebno naznaniti. — Pri teh besedah je nje lice zažarilo v brezkončnej radosti. —

Ah da, ti si torej že nevesta? odgovori Eufemija, ki se je vedno bolj zavedala, ter drži roko pred očmi, ker jej luč preveč vá-nje blišči. Ali kako to, da si ravno po noči tako nenadoma prišla? Kako si me prestrašila! —

Objamite me vendar, Eufemija, in častitajte mi, reče Elza že nekoliko nevoljna, ker je za svoje osupnenje pričakovala boljšega sprejema in večjega veselja od Eufemije; vedite, da imate pred seboj najsrečnejšo žensko na svetu! —

In ti, Elza, odvrne Eufemija sméjé se, vedi, da imaš v tem trenutku pred seboj najbolj zaspano žensko na svetu. — Potem pa jo potegne k sebi ter jo srčno objame. —

Eufemija se vsede v postelj ter si poravnava z obema rokama obile lase, ki so jej v neredu padali črez rami, a Elza jej med tem vsa navdušena pripoveduje o svojem ženinu. Ker se bo itak, tako končuje svoje pripovedovanje, gospa svetovalka v nekoliko dneh v mesto vrnola, in ker ste mi Vi, Eufemija, pisali, da že hočete skrbeti za mojo balo, menila sem takoj odpotovati, da bodem tudi jaz pričujoča, ko bode te nakupovali, kajti vedite, rekla je vzneseno in nje obraz je razsvetil presrečni nje nasméh, moj Arnold je vreden, da mu njegova nevesta nakupi za balo, kar ima mesto najlepšega v tej stroki! —

Tvoj Arnold? vzklikne Eufemija nekako prestrašena in nje oči se ustavijo plašno nad Elzo. —

Da, Eufemija, tako je imé mojemu ženinu: Arnold Bodánski, katero

imé sem pa vselej od prevelikega veselja pozabila v pismih dostaviti. — In primaknola je svoje od nočne sape ohlajeno lice k Eufemiji in jo ljubkovala. —

A Eufemija je ni poljubila, kakor je to sicer navadno storila, temveč bleda kakor stena prizadevala si je s krčevito sklenenima rokama Elzi zakrivati hudi boj, ki ga je v njej vzbudilo imenovanje njenega ženina.

A Elza je vendar pri tem zapazila, da trepeče Eufemija po vsem životu. Povzdignola je glavo, z začudjenjem zrla v nje medli obraz in v skrbéh dejala: Moj Bog, Eufemija, Vam je hudo postalo, ker ste takó zbledeli in tudi trepečete, kakor da bi mrzlico imeli. —

Eufemija, ki je že premagala prvi grozoviti utis onega imena, obrisala si je s slabo roko mrzli pot, kterega je na čelu začutila ter dejala z votlim glasom: Hvala, Elza, zdaj mi je že boljše. Črno mi je postalo nenadoma pred očmi, druga nič. Prestrašila sem se menda tvojega nepričakovanega prihoda. Prebudila si me najbrž prenaglo iz prvega spanja. —

Tako se je izgovarjala ter umikala svoje oči Elzinim iznenadjenim pogledom. —

Zdaj ko sem jaz nevesta, ne smete mi biti bolni, Eufemija, reče Elza skrbljivo in jo bojazljivo opazuje. Potem pa, kakor da bi jo nenedoma obhajala srečna misel, ponosno dostavi: Ako Vam ne bode do jutre boljše, hočem pisati Arnoldu, da naj me pojuteršnjem v petek že obišče namesto v soboto. Po sobotah me bode Arnold redno obiskaval, veste Eufemija, dostavila je že zopet vsa vesela. A kmalu postane resnejša in pravi: Arnold je slovec zdravnik; on bi Vam gotovo takoj odvrnul vsako Vam pretečo bolezen. —

Ne, ne! — hvala — jaz nisem bolna — motiš se — hitela je govoriti Eufemija in prejšnja bledoba jo zopet obide. Elza, idi spat, pozno je že, dostavila je še proseče. Tudi jaz si želim prejšnji mir. —

Ali, Eufemija, jaz Vas ne poznam več; takó močno ste se spremenili, odkar sem Vas zapustila, reče Elza pol žalostno, pol razžaljeno. Tako čudnega obnašanja proti meni še nisem pri Vas videla, odkar Vas poznam. Ali ste menda nevošljivi mojej sreči? nadaljevala je z jokajočim glasom in sumljivim obrazom. — Da bi z Vami tem prej delila svojo radost, odrekla sem veselju, bivati še osem dnij v toplicah v bližini svojega ženina, ter sem hitela Vam v naročje. A od Vas dobivam takó trd sprejem! Vzela je iz žepa prtič in brisajoč si solze, ktere so jej trepetale v očesu, dostavila je z vzdihom: O! ko bi moja prava mama zdaj živela, kakó bi se ona veselila moje mlade sreče!

Vzela je luč z mize, mrzlo voščila lahko noč ter zapustila sobo. —

Eufemija je stezala roki proti Elzi, kakor da jo hoče ustaviti, in skoró obupnó je kličala za njo: Elza, moj biser, moje veselje, pojdi sèm,

saj te ljubim, saj te —, a dalje ni mogla več besede izreči, in zgrudila se je v omotici na postelj nazaj. —

VII.

Pogledimo nekoliko v Eufemijino preteklost! Eufemija je bila hči premožnega in izobraženega trgovca. Ker je bila edini otrok, obračali so stariši vso skrb na njo in jej dajali izberno odgojo. Po nesrečnih spekulacijah pa je oče napravil krido. Bil je zavoljo tega na zapor obsojen. Eufemijin oče pa, ki je živel samo za svojo rodbino, ktera je obstajala iz soproge in edinega otroka, takrat petnajstletne hčerke Eufemije, pobegnul je iz domovine in se naselil nekje na Ogerskem. Da bi pa ne prišli na njegov sled, živel je on sam zá-se pod tujim imenom, žena in hči pa zá-se tudi pod drugim imenom. Kedar pa je noč nastala, ondaj je še le napočil ubogim beguncem svetli dan. Oče je namreč ženo in hčer po noči redno obiskaval in predno je zarja vstajala, zapuščal ji zopet. —

Živeli so tako že tretje leto v slabih denarnih okoliščinah. Njih dohodki so bili jako zmerni. Oče je služil za kupčijskega mešetarja, mati in hči pa ste delali ročna dela. —

Okno sobe, kjer ste stanovali Eufemija in nje mati, gledalo je v ozko dvorišče. Temu nasproti pa je bilo drugo okno, ki je spadalo k sobici nekega visokošolca, kojemu je bilo imé: Arnold Bodanski. —

Ker je bila soba, kjer ste stanovali mati in hči, zeló temna in ker je Eufemija za fino vezenje potrebovala mnogo svetlobe, sedela je torej s svojim delom čeli dan blizu okna.

Ni tedaj čudo, da se je nje mladi vis-à-vis kmalu zamaknol v marljivo zlatolaso devojko. Ubogej Eufemiji, ki ni na tujem nikogar poznala in ni imela nobene spremembe v svojem enakomernem življenji, bilo je nasprotno stanovanje in nje črnooki gospodar edini predmet, na katerem so se izpočivale trenutkoma njene od neprestanega dela utrujene oči. S prva je v tem spočitku našla le dobrodejno majhno spremembo; toda kmalu ni samo okó nad tem našlo dopadjenja, temveč tudi njeno srce.

Ko pa jo neki dan resni nje občudovalec bojazljivo pozdravi, jelo jej je srce takó močno bítí, da mu je zmočena prav ljubeznjivo odzdravila. —

Drugi dan pa jej prinese pismonoša drobno pismice od Bodanskega, v katerem jo prosi dovoljenja, ali smé njo in nje mater obiskati. —

Eufemijina mati, ki je tudi véasih za oknom Bodanskega opazovala in pri tem sodila, da je videti pameten mladeneč, ni se temu zoperstavljala.

V kratkem je medicinski slušatelj Arnold Bodanski bil vsakdanji obiskovalec zapuščenih dveh žensk. —

Najsrečnejše dneve prebila sta Eufemija in Arnold v tem revnem stanovanju. Arnold je vedno bolj spoštoval blago, razumno devojko, katero je menil črez nekaj let vzeti za ženo, kedar bi namreč dosegel cilj svojih študij. —

Eufemija in nje mati ste prijatelju zamolčali iz raznih vzrokov svoje družbinske razmere. Mati se je izdala za vdovo nekdanj bogatega, a potem ubožanega trgovca. Arnold jima je rad verjel, posebno še zato, ker se je dan za dnevom bolj prepričeval, da ste obedve izobraženi, in imenoval se je srečnega, da bode enkrat z ženitvijo zopet spravil Eufemijo v razmere, ki bodo nje prejšnjemu stanu primerne. —

Vendar ker ni nobena sreča na tem svetu popolna, tako ni tudi Bodanskemu bila enaka usojena. Njemu ni namreč bilo razumljivo, zakaj mu ni dovoljeno tudi po večerih prebiti v družbi na pol mu že obljubljene Eufemije. Opazil je bil, da postajate Eufemija in nje mati vselej, ko se začenja mračiti, nemirni in ga silite, da ji zapustí. Ker je Eufemijo resnično ljubil in je bil kot mladenec burne krvi, začel je postajati ljubosumen in sicer vedno bolj, tako da je že dvomil o Eufemijinej zvestobi.

V svojej največjej zdražbi je bil tudi zapazil, da je Eufemijina soba pozno v noč vselej razsvetljena. Zakaj ne greste spat ona in mati? — Čemu še pri njih tako pozno luč gori? — S takimi vprašanji je sebe mučil in pri tem brezkončno trpel. Ker pa je bil tudi rahločuten in dostojen, ni si upal vprašati po razjasnilu.

A čutil je, da ne sme dalje ostati v tem razdraženem duševnem stanju, in da mora priti do jasnega, ko bi ga tudi bridka resnica menda stala hud udarec: izgubiti za vselej Eufemijo. —

Ko ga neki večer kakor navadno Eufemijina mati opozori, da je čas, da ji zapusti, čuti se Arnold razžaljenega kakor še nikdar poprej. Vendar pa ni pokazal svoje nevolje, temveč prijazno kakor vedno poslovil se. —

A ni šel domú, kakor druge večere. Po kamnenem tlaku hiše, kjer ste stanovali njegovi znanki, hodil je nemirno gor in dol, da bi se prepričal, ali kdo obiskuje rodbino njegove neveste.

Celo uro je tako hodil ves razburjen, ko zapazi okoli desete ure visoko podobo možá v plašč zavitega, s klobukom globoko nad očí pomaknenim, ustaviti se pred durmi predobro mu znane hiše. Arnold še ni utegnil opazovati tujega možá, ko v svojem največjem strahu in v bolesti zapazi, da se vrata naglo odpró.

Da-si je bila oseba, ki je duri odprla, brez luči, vendar je videl Arnold, da je bila neka ženska. Kri mu je začela kipeti, ko še s strmečim očesom opazuje, da podaje ona prišlecu roko v pozdrav. S slutnjo, ki

je lastna samó zaljubljenecem, uganil je takoj, da je ona ženska Eufemija. Hotel je kakor besen planoti na svojega tekmeča, a predno je do vrat došel, so se ta zopet zaklenola. —

Bodanski ni več dolgo premišljeval. Takoj drugi dan zapusti staro stanovanje in se v drugo preseli. Eufemija pa dobi od njega pismo, v katerem jej razjarjen pové, kaj je videl, in očitaval jej je najzvičajnejšo nezvestobo. —

Leto pozneje je Bodanski po časopisih zvedel, da je v istem mestu, kjer je prej on študiral, v največjej revščini umrl nekdanji bogati trgovec N., cela tri leta tolikanj iskani begunec, kateri je tukaj z rodbino, a ločen od nje živel. Potem ko je čital tudi begunčev životopis, kateri se je popolnoma ujemal z Eufemijino preteklostjo, ni več dvomil, da omenjeni trgovec ni bil nihče drug, kakor Eufemijin oče. —

Kakor blisk mu je šinilo v glavo, da je bil najbrž tuji mož, katerega je v onej zá-nj takó osodepolnej noči Eufemija v hišo sprejela, nje lastni oče. Kes in bolést ga za njegovo naglost prešineta; on hití v ono mesto v nekdanje drago mu stanovanje z upom, da še tam rodbino najde. A namesto nje našel je tuje ljudi. Sosedje mu niso vedeli o obeh ženskah drugega povedati, kakor da je čez dva cela meseca pri njima stanoval star, bolehen mož, kateri je tudi pri njima umrl. Kmalu potem je nenadoma tudi mati umrla, in Eufemija je potem izginola, a nihče ni vedel kam. —

Po teh novostih ni Bodanski več dvomil o Eufemijinej zvestobi. Obhodil je potem celo mesto, plačeval ljudi, da mu pomagajo iskati jo, dajal notice v časopise, rabil vsa mogočna sredstva, da bi prišel Eufemiji na sled; toda vse zastonj. O njej ni več čul ne duha ne sluha. —

Ta dogodba njegove prve ljubezni, kes in očitanja proti samemu sebi, napravila so ná-nj globok utis. Navdajala ga je ódslej vedno brezkončna otožnost, takó da ga je večkrat prešinola misel samoumora.

A ker je Bodanski v prvej mladosti dobil dobro odgojo pod vodstvom blage matere, hranil je še v prsih kot drago svetinjo od nje sprejete bogaboječe nauke. Ti pa so se z vso silo vselej v njem oglašali, ko je blodil o takó nesrečnej misli. —

Čas je najboljši lek srčnim ranam, in tudi Bodanski se je z leti nekako pomiril. Živel je samó za svoj poklic, postal izvrsten zdravnik in s tem da je vedno občeval samó s trpečim človeštvom, pozabil je pri tujih bolečinah nekoliko na lastno gorjé. —

Takó ga na enkrat po preteklih dvanajstih letih zopet srečamo kot zdravnika v toplicah, kamor je Elza spremila gospo svetovalko. —

Mična Elzina prikazen je bila prva za Eufemijo, ki je na Bodanskega zopet napravila nekakov utis. In čudo! on resen, zamišljen mož, zamaknol se je ravno v nje živahnost! Njena trmavost in porednost, o katerih

pa je Bodanski kmalu spoznal, da ne izvirate iz popačenosti, temveč da ste le sad prenehke odgoje, zanimali ste ga. Vedel je, da ko bi se Elza vá-nj zaljubila, spremenil bi jo kmalu brez vsakorsne težave. —

Dolgo ni trajalo in sprevidel je, da mu je Elza srčno vdana. Poleg tega je našel v Elzi hčer svojega nekdanjega od njega jako spoštovanega profesorja. Ta slučaj ga je še bolj k Elzi nagibal. In ker je bila ona sirota in je bil on le površno pozvedel, da živi Elza z mačeho, menil je, da stori dobro delo, ako jo čim preje reši mačehine oblasti, pod katero gotovo Elza, kakor je sam sodil, nič prijetnega ne uživa.

In tako je prišlo, da se je zdravnik Arnold Bodanski nepričakovano zaročil z Elzo in to največ iz sympathije in pomilovanja. —

(Dalje pride.)

Voznik.

„Zakáj li povešaš glavó, ti moj pram,
Ko s sedlom rumenim te zopet sedlam?
Potrpi, ob letu ko bode moj god,
K nevesti z menoj pa dirjal boš tod.

K nevesti v domovje, saj ti jo poznaš,
Ko toči mi vino, ti zvunaj imaš
Kosilo ovseno, povrh za slovó
Ko mene poljublja, te boža mehkó.

Zdaj urno moj šarec, pa bodi vesel,
S kopiti kuj iskre in jaz ko zapel
Bom pesen domačo, pa ti razgetaj,
Razlega da v dol se, čez hribe in gaj!

Ko prideva v mesto, pa zlati komat
Ti kupim za praznik, ko bodeš moj svat,
Nevesto ko mlado boš vozil z menój,
Nje balo bogato, prijatelj ti moj.“

Poslušal je šarec ta govor molčé,
In stresal je grivo, po lici solzé
Rosile na cesto v obili so prah,
Da zganol se jezdec na sedlu je plah.

„Solzá te, prijatelj, obilih ni sram,
Povšeči mar ni ti, da ljubo imam,
Da snubil nevesto sem véčeraj zvečer,
Nevesto bogato, krčmarjevo hčer?“

In stresel je šarec spet grivo temnú,
Ozrši v voznika se djál je takó:
„Ob letu otovrej napóči ko dan,
Nad truplom bo tvojim krokal že vran.“

Govoril voznik ní, a dvignol je bič;
Po cesti je zdirjal konj urno ko ptič,
In kmalu pozabljen pogovor je bil,
Ko v krémi nevesti je svojeje napil.

Minolo je leto potem in pa dan;
Krvavi je boj bil na meji končan,
Ležale kot snopja so mrtvih vrsté,
Med njimi mladenec, zadet oj v sréc.

Raz prsta je svojega prstanek snel,
Ob letu otovrej ki ná-nj ga je del,
Govoril potem je: „Verujem zdaj sam,
Da prorok resničen bil je moj pram.“

In čuj, tam v daljavi zdaj konj razgetá,
Krvav ves in penast po polji divjá,
Prišedši k mladenču ozrè se v okó,
S kopiti tla bije, mu liže rokó.

Mladenec se zgane in vzklikne: „Moj pram!“
Kaj bilo je dalje, ne vém, a to znam,
Pod nebom priplaval požrešni je vran,
Kjer ležal vojak je nezakopan.

Pred sodnim stolom.

Pred sodnim stolom klečal sem
Kot bi minol in mrtev bil,
K usodi večnej ječal sem
Kot padel njej bi v žrtev bil.

In dvignol sem pogled solzán
In neumljiva čuda zrl,
In ta pogled takó temán
Na knjigo večno sem uprl:

Kjer narodi sošteti so,
Nekoji blagoslovljeni
Nekoji v njej prokleti so
In kazni zagotavljeni!

Ti narod mali, kje si moj,
Lí nisi tu zapisan ti?
Te zabil li je stvarnik tvoj,
Si li iz rodov zbrisan ti?!

O glej, imé tam sveti se
Sè zlatom pisano imé,
Da jedva more zreti se
Takó se érke te blesté!

In to imé — solzé v oči
Mi silijo — o naj tekó!
Pozabljen nisi narod ti
In t v o j e je imé zlató!

In vse solzé, ki lil si jih
In ves tvoj jadni jok,
Krivice vse, ki vžil si jih
Zapisal je neskončni Bog!

Zató zató pa vteši se
Oj narod moj, takó solzán,
Solzá in tožeb reši se —
Če ne drugod, si tam spoznan!

—b—

Dve narodni s Tolminskega.

Zapisal *J. Fonovski.*

a) O duši in sanjah.

Dva trudna popotnika se vsedeta v lipovo senco kraj ceste. Trudnost in shojenost ju omaga ter se vležeta po zelenej trati. Enega izmed njiju takoj spanec posili in zaspi poprej kakor drugi. Čujéc pa vidi ta priti iz ust spečega tovariša lepo belo ptičico podobno golobu. Ptičica gre nekoliko po trati in ogledujoč se zagleda ovčjo glavo, ki je bila pa že sama kost. Ta čudna stvarica zleze vá-njo in pogleduje enkrat skozi eno ovčje oko, enkrat skozi drugo in zopet skozi usta in ušesa. Tako je pogledovala ta bela živalica skozi luknje tiste ovčje črepinje, dokler se ni naveličala. Zraven te kosti pa je tekel prijazen potoček.

To vse je popotnik, ki je bedel, opazoval. Za dolgo časa pa priskače ptičica zopet na usta spečemu tovarišu, in ko zleze vá-nj, oddahne se ta in se zbudi. Zbudivši se pa začne takoj pripovedovati, kako lepo je sanjal, kako je hodil po velikem gradu in kako je pogledoval skozi okna na plano, kjer je videl veliko reko teči, in ni mu mogel o tistej lepoti zadosti dopovedati. A zdaj pokaže njegov tovariš na ono ovčjo glavo, rekóč: „Tam le si hodil po tistem gradu pri onej vodici,“ ter mu vse na tanko razloži, koder je videl njegovo dušo hoditi in kako se je vá-nj povrnola. —

b) Judež Iškarijot.

Judeža Iškarijota stariši so vedeli, da bo njih sin izveličarja izdal. Zato so ga deli hitro po rojstvu v škatlico in spustili v vodo. Voda ga je zanesla v neki mlinarski jez. Mlinar pogleda, videč že dolgo časa plavati škatlico po vodi, in zagleda v njej otroka. A mlinar je tudi imel enako velikega fantiča; zato je zdaj mlinarica tudi najdenca lahko redila. Judež je z mlinarjevim dečkom rastle in po otročje sta se igrala. Mlinarjev mu je pa večkrat utikal v oči, da so ga našli. Judež se razjezi in ga ubije. Mlinar ga zapodi od hiše, hudovaje se, da mu je sina ubil. Iškarijot se odpravi k prav bogatemu gospodu in prosi službe. Gospod ga vzame za stražnika svojega polja. Pri taistem gospodu sta pa služila tudi Judežev oče in mati. Se vé, da Judež tega ni vedel. Oče je bil za vrtnarja in je imel navado sadje krasti. Zato ga Judež nekaj pri tatvini zasači ter ga ustrelí.

Žena vrtnarjeva pa se žalosti in žaluje po svojem možu. Gospod pa jo tolaži, rekóč: „Saj te bo stražnik moj vzel in redil.“ Tako sta se tudi v kratkem poročila. Pa na dan poroke zvečer ga vpraša žena, kdo in od kod da je. Judež jej pové vse, kakor je slišal od mlinarja. Ona se prestraši in zavpije: „O saj si ravno ti moj sin!“ Prestrašen zapusti Judež svojo mater in gre k proroku Kristusu, o katerem je slišal mnogo praviti. Judež mu pové vse svoje grehe in ga prosi, naj bi ga vzel za svojega učenca. Nekoliko časa je bil Kristusu povšeči in ljub, ali pozneje se ga je polastila lakomnost in zato je izdal svojega učenika in Bogá. —

Lisica in jazbec.

Ko gre zvečer jež na lov, najde na poti jazbeca. Počasi je korakal ta naprej in je bil tako zamišljen, da ni zapazil ježa; še le ko ga je poslednji pozdravil rekóč: „Dober večer, prijatelj! kam si se namenil?“ zdramil se je, vzdignol glavo ter zagledal pred sabo malega ponočnjaka.

„Ravno premišlujem,“ pravi jazbec, „kako bi — ali bi šel, ali bi se vrnil.“

„Kam hočeš iti?“

„Toževat!“

„Koga hočeš tožiti in zakaj?“

„Lisico bom tožil, a vendar, ker sva se ravno naletela, hočem te poprej poprašati za svet, kaj bi storil.“

„Tožbe navadno niso dobre za nobeno stranko, ne za to, ki toži, ne za ono, ki je tožena. In pa še celó z lisico pravdati se, ne vém, ne vém —?“ pravi jež in maje z glavo. „A povej mi, za kaj se gre.“

„Za moje pohoštvo,“ odgovori jazbec. „Res, da posebne vrednosti ni, kar imam podstrešja, saj veš, kakošno je pri meni domá, vendar kar tako vse zapustiti in iti, je tudi grenko in žalostno.“

„To je istina, stanovanje ni mala reč, in če je še tako borno. Taka reč se ne pusti kar tako meni nič, tebi nič. Toda pravda je pravda in celó z lisico. Kako pa da ti hoče podstrešje vzeti?“

„Saj mi ga je že skoro vzela. Stanujem sicer še domá, gospodari pa le ona. Kaj bi govoril, vse mi je že vzela, umikal sem se jej tako dolgo, da se jej zdaj ne morem nikamor več umaknoti, kakor pod milo nebo. Pobрати mi je treba, pa iti, tako daleč je prišlo.“

„Ali je že dolgo, kar je pri tebi?“

„Precej je tega, kar se je pritepla. Kakor veš, po stariših nisem drugega dobil, kakor kožo in imé. Ko sem postal samostojen, napravil sem si v prav prijaznem kraju, na solnčnej strani še dovolj čedno prebivališče. To sem pozneje popravil in nekoliko povečal, da je postalo dovolj prijetno in zeló se mi je priljubilo. Kar pride nekega dne lisica in me prosi, naj jo vzamem za nekoliko časa pod streho, dokler nima lastnega doma, ali da drugod kaj pripravnega ne najde. Kdo bi bil tako trd, da bi odrekel, ako vidi tovariša v zadregi? Stanovala sva torej skupaj, odstopil sem jej celó najlepši prostor, da bi ne imela prilike govoriti, da jej nisem bil dober. Nekoliko časa je še bilo, ni raztrešala svojih sitnostij, vendar pa se ni brigala več, da bi šla. Celó tako je začela ravnati, kakor bi bila ona gospodar in jaz gost pri njej. Vendar jaz sem le molčal in potrpeč, ker ne maram prepira. Hodil sem na lov in bilo je vsega dosti, ker ravno tiste čase je bilo mnogo črva v zemlji, da je hotel kmetom vso travo pokončati. Lisica je hodila na ptičje prežat in nobeden naju ni stradal. V jeseni sva hodila skupaj nad turšico, kamor mi je lisica pokazala. Turšice je bilo dovolj, toda pot je bila nevarna. Mene so enkrat skoro ujeli, ravno da sem jim jo še odnesel, ko so prišli kmetje s psom. Lisica je vedela, da ni varno, in ko je pes zaravsál nad mano, bila je že Bog vedi, kje! Pridem domú ves raztrgan in krvav, ker sva se s psom že dajala, — ravno da sem se mu še prej izpulil in ubežal, predno so me mogli kmetje s kleščami zagrabit, in najdem lisico v luknji skrito. Smejala se mi je in še privoščila bi mi bila, ko bi me bili končali. To me je pa tako ujezilo, ta nehvaležnost in škodoželjnost, da sem jej kar povedal, naj pobere in gre. Pa ne, ni šla. Tudi postregla mi ni, ko sem bil revež ranjen in bolan. Očitála mi je celó, nesramnica, da hodim na krajo, čeravno me je ona zapeljala v turšico. Zdaj pa se mora vsemu konec narediti. V prepiru ne morem živeti, umaknoti se jej ne morem več, ni drugače, da jo tožim, naj jo gosposka izžene ali pa moram sam iti iz kraja.“

„Prijatelj, to so čudne reči,“ pravi jež. „Ako se v pravdo podaš,

ti bode jela lisica očitati, da si kradel, prišel boš nazadnje ob dobro, pošteno imé, in še zaprejo te.“

„Saj je sama tudi kradla, in ona me je zapeljala v polje. Meni bi tega ne bilo treba, bilo je dovolj korenja precej pod robom, kjer sem stanoval, in še zdaj ga je dosti. Nikoli nisem imel nobenih sitnostij, če sem včasih ktereга izpulil.“

„Naj bode kakor hoče, svetujem ti, da se ne pravdaj. Ako bi se ti ravno posrečilo, da tožbo dobiš, kar pa jako dvomim, ker lisica je lisica, ti pravim, da ne bode nič dobrega za te. Ako te pa obsodijo, imel boš stroške plačevati, in nazadnje te bodo še zavoljo kraje prijeli.“

„Kraja, — kraja — to je res, ali pomisli, koliko jaz kmetu dobrega storim, ker mu črve preganjam po senožetih! Mislím, da se tudi spodobi, da me nekoliko odškodujejo za to, ali pa se sam.“

„To vse ne bode nič veljalo, dragi moj! pusti pravdo in naredi si rajši zopet drugo stanovanje. Močan si in zdrav, pusti lisico; čim več se boš z njo pečal, tem bolj bodeš revež postal.“

Ko sta se jazbec in jež pogovarjala, poslušala je lisica za grmom. Nobeden je ni videl. Jež je z dobrim svetom pregovoril jazbeca, da ni šel tožít. Šla sta vsak na drugo stran na lov.

Po dokončanem delu gre jazbec domú. Lisica ga je že pričakovala pred luknjo, in ko pride, nagovóri ga takó-le: „Prijetelj, ti imaš slabo imé. Čez in čez te poznajo, da kradeš. Ravno je odšel kmet s psom, ki je čakal na te, jutri gotovo zopet pride. Zvedel je, da mu korenje pojedáš, Boga zahvali, da te ni bilo domá. Povém ti, da ti gre za glavo. Smiliš se mi, ne boš več tlačil trave, ako te najdejo. Drugega te ne reši, kakor če pobegneš iz tega mesta.“

„Kdo me je videl, da sem bil v korenji!“ jezi se jazbec.

„Ne moreš utajiti; kaj sta govorila z ježem? Celó grmovje ima ušesa, bi te pa kdo drug ne bil mogel slišati!“

Jazbec je spoznal nevarnost in verjel je lisici, da ga hodi kmet čakati zavoljo pokradenega korenja, zato je zapustil še tisto noč svoje stanovanje in naselil se je drugod. Ko je odbajal, dejal je lisici: „Ti si se vedno hlinila in se mi dobrikala toliko časa, da si me v krajo zapeljala, kjer sem bil do krvavega trpinčen, zdaj si me pa še iz stanovanja in mesta pregnala. Ob pošteno ime si me spravila, to imam za plačilo, za dobrote, ki sem ti jih skazal. Vem, da me drug ni izdal, kakor ti, da sem izpulil včasih kak koren.“

„Ne govori mi veliko, če ne ti založim in zaprem vse vhode, in jutri te bodo imeli, ko pridejo po te!“

„Prav je imel jež,“ misli si jazbec, pusti lisico samo in gre takoj drugam, ter proší Boga, da bi ne dobil več takega tovariša, kakoršnega

je našel, ko je vzel lisico pod streho. Vest ga peče, da ni precej šel, ko je ona prišla, kajti vedel je, kar je sploh znano, da te baže tovaršija ni nikdar nič prida.

M. Tonejec.

Huda luknja.

Krajepisna črtica.

Stvarnik je čudno delil prirodi svoje darove. Tú se vidi, kakor bi bil z vso darežljivostjo odprl svojo roko, drugje se pa zopet kaže silno varčen. A povsod je zapustil znamenja svoje modrosti. Prijazni vinogradi, rodovitna polja se prikupijo zemljanu s svojo lepoto in koristjo; velikanskega snežnika visočine vabijo potnika k sebi, ker mu ponujajo veličasten razgled po širokej zemlji. Podzemeljske votline odkrivajo obiskovalcu kristalne svoje zaklade, kateri čim bolj so skriti, tem čarobnejše je njih vabilo. Naša ožja domovina se sicer ne more ponašati z visokimi gorami, kakor Švica, ne z votlinami, kakor Anglija; ali vendar nahajamo tudi v njej nenavadne zemeljske tvorbe, ki opazovalca z začudjenjem navdajejo. K tem se prišteva po pravici soteska „huda luknja“ na spodnjem Štajerskem.

Gladka okrajna cesta vodi sedaj iz lepe slovenje-graške doline v sosednjo šaleško mimo kopičastega 1760' visokega Turjaka blizu župnije sv. Ila. Z dobro oskrbljenim poštnim vozom pridemo male pol ure od Turjaka proti jugozahodu do črnih razvalin gradú „Valdek“; tu so o svojem času prebivali „valdeški gospodje“ ter prežali na potnike, grédoče iz Slov. Gradca v Vitanje, Konjice . . . Pet v nebó štrlečih sten, po katerih zob časa neusmiljeno gloje, je še edino ostalo od nekdanj mogočnega gradú. Razvaline so sedaj lastnina malega posestnika Maret-a, po domače „Vratar-ja“ v župniji sv. Florijana v Doliči. Le par minut potujemo naprej, pustivši Valdek na desno, in kmalu imamo pred seboj romantično „hudo luknjo“.

Pred 70 leti si še prebivalci te okolice niso upali tu na vozno stezo misliti. Na levi roki tišči semkaj skalni Kozjak s svojim strmim odpadom k „hudej luknji“; od desne strani se vrstijo vzhodne panoge št. vidske visočine ter delajo velikanski skalnati jéz med slovenjegraško-doličko in šaleško dolino. Paka, bistro tekoči potok, si je edina preglo-dala pot skozi to strašno skalovje, ne pustivši le toliko trdnih tal, da bi le ena človeška noga dovolj prostora imela. Na desnem in levem nje bregu so v nebó kipeče skale, strme, ko stena, ki le prisiljene Paki duri odpirajo. Kako je ta mala rečica to silovito skalovje preglo-dala! Koliko let je morala njena bistra voda lizati te čudno naložene pečine, da je

prodrla v šaleško dolino! Pred 1826. letom je bila Paka edina, ki je nosila pozdrave iz slov. graške doline v šaleško. Potovalcu je to skalnato gorovje delalo nepodrtljiv zid ter ga sililo tu svoje stopinje ustaviti. Omotični prepadi so mu zabranjevali vsako stopinjo naprej. — Dandanes pa veže obedve dolini, slovenje-graško in šaleško ravno tukaj lepa precej široka okrajna cesta, zraven nje pa šumlja Paka, hiteča Savinji v naročje.

Že dalje časa so se pogovarjali udje c. k. kmetijske družbe slovenje-graške, da hočejo na tem kraju predreti skalnato steno ter slovenjegraško in šaleško dolino s cesto zvezati. Misel je bila blaga; koristna ne samo za bližnje okoličane, temveč tudi za bolj oddaljene pokrajine južnozpadnega Štajerja. A izpeljava tega podvzetja se je zdela na prvi pogled nemogoča. Treba je bilo visoke pečine deloma odstraniti, deloma strme skalnate stene toliko odkrhati, da so prostor puščale voznej cesti. Pa trdna misel te na videz nepremagljive zapreke premagati je vedno bolj in bolj zorila pri udih kmetijske družbe, in sklenolo se je bilo naravne zadržke z naravnimi silami premagati.

Velike zasluge za blago podvzetje imá v prvej vrsti nepozabljivi dobrotnik za kmetijstvo nadvojvoda Janez, čegar stoletni rojstni dan se je obhajal dne 20. jan. tekočega leta. On je bil ustanovitelj in takratni predsednik c. k. kmetijske družbe na Štajerskem. Na prošnjo slov. graške podružnice kmet. družbe pri deželnej oblastnji bilo je delo l. 1823. začeto, in že prihodnje leto 1824. bila je soteska od zidarskega mojstra Tesidori-ja iz Laškega (Tüffer), 1115½ sežnjev dolga za 1975 gld. sr. d. predreta in prostor za vozno cesto pripravljen. — Leta 1825. in 1826. pa je potem celo cesto od posestnika Šmona — blizu valdeških razvalin — do Velenja 5084 sežnjev dolgo za 6280 gld. Sebastijan Križan k splošnej zadovoljnosti dodelal. Stroški so se plačali deloma s prostovoljnimi doneski, deloma po konkurenci bližnjih krajev in okrajev: Velenje, Šoštanj, Legen, Rottenthurm itd.

„Huda luknja“ je sedaj prav romantičen kraj ter vredna, da se obiskuje. Meriti se more z najčudovitnejšimi svojimi sovrstnicami. Cela okolica spominja zelo na Kras. Velikansko skalovje, sivo, kakor bi bilo s pepelom potrošeno je na tem kraju nakupičeno. Visoke strme stene pritiskajo tako v sotesko, da misli človek, zdaj in zdaj se bodo nad njegovo glavo zrušile. Skozi nje pa šumi bistra Paka, kakor bi si hotela širje korito izlizati.

Že precej ob konci „hude luknje“ na velenjske strani priteka od desne strani „Ponikva“ — majhen, bister potok, iz votline ter se izliva v Pako. Ponikva teče po št. vidskejši župniji, vije se skozi globoko, eno uro dolgo dolino. — V tem potoku lovijo okoličani nenavadno velike rake. Pri Tisenskem posestvu jej siloviti skalnati breg pot zapre. A na treh krajih si je njena voda skozi pečino pot preglodala. Skrije se v pod-

zemeljskih votlinah ter na drugej strani bistro skozi široko odprto žrelo priteče in se koncem „hude luknje“ s Pako združi.

Votlina, iz ktere Ponikva prišumlja, razprostira se globoko v apneno skalovje. Pri vходу je tako prostorna, da bi s senom naložen voz lahko skozi njo peljal. A korakoma se njeno žrelo tako skrči, da je vsaka stopinja naprej nemogoča. Sicer pa je v tem kraju baš na Tisenskem zemljišči več votlin, in to nekaj precej prostornih.

Nasproti onemu mestu, kjer se Ponikva v Pako izliva, postavila je slov. graška podružnica kmetijske družbe spomenik nadvojvodi Janezu iz domačega črnega mramorja. Spomenik je tik vozne ceste v votlini proti cesti odprte 13 stopinj dolg in na cestnej strani 15 širok. Visok je blizu 3 metre. Zgorej je brončasta podoba nadvojvode po narisu Wachtl-novem. Mramor je izdelal delovodja kamnosečnice gospe Antonije Pack v Gradci — Jožef Pössenhoffer. Pod podobo je napis v nemškem jeziku, ki potniku naznanja, da je ta spomenik slov. graška podružnica kmet. družbe nadvojvodi Janezu iz hvaležnosti oskrbela, ker je mnogo pripomagal k srečnemu predoru te soteske. — Spomenik se je odkril 24. junija l. 1830., pri kateri slovesnosti je bilo mnogo najodličnejših mož iz okolice in bližnjih krajev navzočih. Slovesni govor je pri tej priložnosti govoril št. janžski župnik Jožef Mušič.

Tako se je nekdanja „huda luknja“ po prizadevanji blagih dobrotnikov spremenila v romantičen kraj. Njene sive gigantične pečine delajo globok utis v obiskovalci, a po gladkejši cesti, ki se vije dandanašnji skozi njo, pozdravljate se prijazno veličastna šaleška dolina in njena slov. graška sosedinja. —

F. Zmazek.

Beseda o našej ljudske prosveti.

II.

Razmere ljudskega učiteljstva so se v novejši dobi mnogo zboljšale; sedanji ljudski učitelji so pravi akademiki v primeru z nekdanjimi; no akoprem precej „učenih“ učiteljev in učiteljic imamo, pomanjkuje nam vendar dobrega ljudskega odgojiteljstva še zelo in zelo: — in tú je naša velika nesreča.

Mnogo se toži tako v Cis- kakor v Translajtani, da sedaj ne samo mnogoteri učitelji na srednjih šolah, temveč tudi že na ljudskih nekako tako „učeno predavajo“ kakor universitetni professorji. Kaj značijo te tožbe? Mislim, da ničesar drugega nego da dotični učitelji ne učijo stvari, kakor jih naravno dejansko življenje zahteva, temveč predmete, kakor jih burokratična teorija „predpisuje“. Večina učiteljev so theoretiki „pred-

pisanih“ predmetov, ktere „v predpisanih“ urah dobro ali slabo učijo — ali „predavajo“, in tako po sedanj^{em} officialnej systemi že „popolnoma svojo predpisano dolžnost spolnjujejo“. Nasledki takšnemu učenju pa so, da se mladež poleg nekakšnega branja, pisanja, računjenja še nekoliko praznih besed ali fraz nauči, s kterimi pa ničesar počenjati ne vé in jih torej brž ko brž pozabi. Takšna učena theori^{ja} ali golo učenje predmetov more ljudstvu le malo koristiti; pravi ljudski učitelj mora biti popolnoma tudi ljudski odgojitelj, in kot takšen mora poznati vse ljudske lastnosti in potrebe ter vedeti, kako se naj v zadanem položaji vse duševne in telesne zmožnosti njegovih učencev k dejanskej koristi, k razumnemu življenju budi^{jo} in goji^{jo}, t. j. on jih mora učiti praktičnega razumnega življenja.

Česar pa kdo druge učiti želi, tega se mora poprej sam naučiti; no ali se učijo kaj naši učitelji na učiteljišcih onih vednostij praktičnega življenja, ktere bi kot učitelji in odgojitelji za narodovo blagostanje vedeti in učiti morali? t. j. učijo se li tudi onih znanostij, ktere so kmetovalcu, rokodelcu, obrtniku, trgovcu in še priprostemu delavcu potrebne, da mu kmetija ne hira, mali ali veliki obrt ne propada, trgovina ne prestaja in se vsakomur delo primerno plačuje? —

Po mojem prepričanju so za uspešno in blagonosno delovanje naših ljudskih učiteljev baš fundamentalne znanosti narodnega gospodarstva neobhodno potrebne, in dokler si naše ljudsko učiteljstvo ne bode teh vednostij pridobivalo, tudi ne more tako za narodno prosveto delovati, kakor njihov poklic, narodni blagor in razmere nov^{ej}še dobe to zahtevajo. Dobro ljudsko učiteljstvo je pravi vir ljudske, narodne prosvete, moralnega in materialnega blagostanja, in v tem oziru nam morejo za najlepši uzor in za najboljše posnemanje biti razmere ljudskih šol na Skandinavskem t. j. na Danskem, Švedskem in Norveškem.

Kakor je v obče znano, je prav za prav jedro in glavni faktor skandinavskih držav kmet^{ski} stan; naravno je tedaj, da ta stan tudi dostojno za svojo prosveto skrbi. Da so na Skandinavskem vsi stariši primorani svoje otroke šolat dajati, ni treba še posebno opomniti, a omeniti pa hočem, da se ne nahaja čez 1% Skandinavcev, ki bi barem nekoliko brati ne znali. V pokrajinah, kjer ni mogoče zavoljo prevelikih oddaljenostij posameznih vasi ali dvorov imeti stalnih učilišč, so popotne šole „flyttande skolor“, t. j. eden in isti učitelj ali učiteljica potuje po deželi, tako da v enem letu uči na več mestih, na dveh ali treh, povsodi razmerno določeni čas v kakej za to svrho pripravn^{ej} kmet^{ski}ej hiši.

Ljudske šole pa so na Skandinavskem treh vrst; najskromnejše so tako imenovane „smaskolor“ t. j. male šole, kjer učijo najskromnejši učitelji in učiteljice, (popotne šole na Švedskem in Norveškem se po največ k tem prištevajo), bolj odlične so po imenu „folkskolor“, t. j.

ljudske šole bolj našim podobne, a potem „högre folkskolor“, t. j. višje ljudske šole, kakoršnih mi nimamo. Na malih šolah učijo po največ učiteljice in to z dobrim uspehom; pa tudi na drugih ljudskih šolah deluje ženski spol v nemalem številu prav uspešno. Vladi so podredjene vse šole; ona imenuje šolske nadzornike, no vendar je vsakterej občini svobodno, ustanoviti in urediti si šolo po svojih posebnih dotičnih razmerah in potrebah.

V ljudskih šolah se ne učijo samo navadni „naši predpisani“ predmeti, temveč tudi kmetijstvo, dobro gospodarstvo ali gospodinjstvo v obče in gledé na lokalne razmere, in kar je za nas še posebne znamenitosti vredno, starejši fantje se učijo tudi različnih rokodelstev. Višje ljudske šole so, rekel bi, ljudske akademije, na katerih se prav za prav universalna ljudska omika dobiva, t. j. bolj odrastli fantje ali še mladi možje, kateri so navadno ljudsko šolo dovršili, urijo se popolnejše tam v theoretično in praktično že pridobljenih znanostih ter si pridobivajo vse one vednosti, ktere so umnemu gospodarju in odličnemu državljanu tako za odlično privatno kakor za javno politično življenje in poslovanje potrebne. Budí in gojí se tukaj v srci in duhu ljubezen do naroda, do domovine ter čut in vkus za vse, kar je blago in lepo. Potrebam primerne so višje ljudske šole tudi za ženski spol. — V teh različnih ljudskih šolah se skandinavskemu ljudstvu budijo in krepko razvijajo vse one moralne in materialne moči, s kterimi si ono priborjuje svoje blagostanje, po katerem se njegova prosveta tako sijajno odlikuje od drugih narodov.

No kaj? — Je-li mogoče, da bi mi Slovenci Skandinavce posnemali?

Da, mogoče je, ako bi le prav hoteli, pa tudi nujno potrebno je, ako hočemo ljudske prosvete pomagati, materialno in moralno blagostanje ljudsko izboljšati in tako pravo zavest, individualno kakor politično moč in veljavo našega naroda povišati.

Naš dnevnik „Slovenski Narod“ je lanskega leta objavil nekoliko izvrstnih in vse pozornosti vrednih člankov. Gg. -- r.: „Ganimo se“, dr. Janko Sernee „Še nekaj o znanem nasvetu“, dopisnik z Notranjskega: „V resnici na delo“, in dr. sprožili so in pretehtovali nekoliko velevažnih mislij gledé naše ljudske prosvete. Naj bi se takšni glasi opetovali, t. j. naj bi postala iz pojedinih izjav zbrana konkretna systema in združena organizacija z jasno določenim programom, ciljem in koncem, ker drugače se ničesar stalno veljavnega doseči ne more. — Naše ljudstvo nima dostojne prosvete; ono je v svojih največjih in vsakdanjih potrebah še po velikej večini neuko, nevedno; ono še nikakor dosti ne pozna ne svojih duševnih, ne svojih telesnih zmožnostij; ljudske šole, kakoršne so sedaj, ne morejo zadanim potrebam daleko ne zadostovati. No ker bi ljudske šole morale biti ljudske odgojilnice in prvi ter najbitnejši vir ljudske prosvete,

moramo tedaj kar največ skrbeti, da se tem zahtevam tudi primerno predružačijo. Zboljševaje naše ljudske šole pa moramo sevéda tudi zboljšane učiteljske seminarje imeti. Vsakteremu ljudskemu učitelju treba oblih gospodarskih vednostij; pri tem pa mora poznavati gospodarske razmere in potrebe dotičnega kraja, v katerem posluje. Z naukom, kako se razumno gospodariti, uči se ob enem razumno živeti; razumno življenje pa daje duševne in telesne ugodnosti, ter budi in množi moralni in materialni kapital, prosveto in blagostanje.

Naše neuko ljudstvo ne pozna ne vrednosti časa, ne relativne veljave dela in truda; in to je uzrok, da se tako malo našega ljudstva briga za naučno delo, ktero v razmeri svoje odličnosti več in več velja ter se boljše in boljše plačuje. Naši delavci so po večini le priprosti strežaki, skromno podrejeni pomagači naučnih odličnejših delavcev, kateri so po največ tujci, Nemci in Italijani. Lukrativno delo in dobiček je tedaj naravno tujcev, slabo plačan trud pa našincev; to velja gledé raznoternega poslovanja, in torej se tudi nikakor ni čuditi, ako se med našim ljudstvom toliko tujih zvedenih dobičkarjev naseljuje in obogatuje, dočim jim naši ljudje služijo in jih obožujejo. Umni rokodelci in obrtniki drugih narodov se hodijo bogatiti križem svetá, od nas pa zahaja nekaj — drvarjev v hrvatske loge. — Največje potrebe je torej, da naše ljudsko učiteljstvo budi in goji na vsakteri mogoči način mladeži um in voljo k razumnemu in naučnemu delu, no to ne po enem kopitu vsem učencem skupaj, temveč po individualnosti vsakterega učenca posebej; ker vsakteri fant ima svoj posebni talent in veselje: ta za kmetijstvo, oni za rokodeljstvo ali obrtnijstvo, tretji zopet za trgovino itd. Pa tudi zmožnosti vsakterega učenca so različne, torej treba vsakteremu po dotičnej posebnosti pomagati: tako se ravna na Skandinavskem in tako se najlažje dohaja k zaželenemu cilju in koncu. — Naj bi vendar ona gospoda, ki se toliko prepira o principu, koliko let bi moralo vsaktero otrok šolo „obiskavati“, rajši premišljevala, česa in kako bi se trebalo na ljudskih šolah učiti, da bode nauk res za praktično ljudsko korist in pravo prosveto, in ker tudi jaz nikakor ne morem videti razumnega razloga in koristi, zakaj bi otrok v prosto ljudsko šolo „sedanje systeme“, kjer na pr. ni več nego 3 razredov, osem let hoditi trebalo, akoprem se v onih treh razredih leto za letom ena in ista stvar uči ali „predava“, zato mislim: vsaktero otrok naj dotične razrede, kakor je najboljšo mogoče, dovrši, kar mu je menda v treh ali četririh letih mogoče, potem se pa naj odredijo po prilikah posebni tečaji za praktično življenje z naukom za obče izobraženje v poklicu, kateri vsakteremu učencu doide. Kdor bode kmet, naj pridobiva znanosti, ktere so razumnemu kmetijskemu gospodarju potrebne, kdor se z barantijo pečati namerjava, naj se mu daje nauk o kupčijskih zadevah, kogar koli pa bi kakšno rokodelstvo veselilo ter bi se hotel obrta po-

prijeti, tudi temu se mora k temu nauku na vsakteri mogoči dobri način pomagati — in tukaj je moj glavni predlog: naj se našim ljudskim šolam rokodelske šole dodavajo. —

Želeti bi bilo, da bi se vsakteri človek v svojej mladosti kakšnega rokodelstva naučil, naj si potem tudi katerikoli drugi stan, drugo poslovanje izvoli; kajti tako si pridobi in hrani kapital, ob katerem se more poleg prijetne zavesti, da za vsak slučaj kaj koristnega zna, v vseh neizgudah življenja pošteno živeti, ako le zdrave roke imá.

Naj se nikdo težav tukaj priporočenega novotarjenja gledé naših ljudskih šol ne prestraši; početek je povsodi težaven, ničesar veljavnega se ne more mahoma doseči, treba potrpežljivosti in vztrajnosti: pa naj bi se torej naše ljudske šole z rokodelskim naukom s prva baš v onih vaséh in trgih dopolnjevale, kjer je po razmerah takšno početje najlažje ter so potrebe temu nauku največje. No ne odlagajmo nikar ne s početkom teh dopolnjujočih ljudskih šol, da si kmalu, prvič za lastno potrebo, za domovino dosti odličnih narodnih rokodelcev in obrtnikov odgojimo ter se tako tujcev obranimo, drugič pa, da mnogotere našince zmožne storimo, da hodijo v svet in morejo tam s svojo spretnostjo in umnostjo sebi na srečo in očetnjavi na slavo živeti. Uprav sedaj je najbolj pripravi in nujni čas, da mi Slovenci kar največ rokodelske in obrtnijske intelligence odgojujemo: celo jugoslovanstvo je zdaj mnogo potrebuje ter je še bode več in več potrebovalo.

V obče pa bi naj posebno določeni tečaji dopolnjevali naše ljudske šole v zato ugodnih letnih dobah, kjer bi si bolj odrastli fantje ali mladi moške pridobivali primerne obče izobrazenosti in omike, ktera je po zadanih razmerah vsakemu kulturnemu človeku in veljavnemu državljanu potrebna. Naj bi se tolmačili poleg drugih praktičnih vednostij kolikor mogoče tudi oni občinski in državni zakoni, one privatne in politične naprave, ktere mora vsakdo kot občan in državljan vedeti, da škode ne trpi ter svoje politične pravice in dolžnosti pozna. Da pa bodo občine imele dobre, vešte, razumne župane in občinske svetovalce, treba je, da si dotični ljudje za to svrhu tudi v pravem času potrebnih vednostij in lastnostij s praktičnim ukom pridobivajo. Ob tem pa bi se naj nikdar in nikjer ne pozabilo, buditi in gojiti pravo moško mišljenje ter blago aesthetično čutjenje, pravo ljubezen do svoje domovine, do svojega naroda, dober vkus za vse, kar je lepo in blago, kajti le tako se izbrisiuje madežna sirovost, blaži srce in duh plemeniti.

Vse kar je bilo tukaj rečeno gledé ljudskih šol s posebnim ozirom na moški spol, velja sevéda po razmerah tudi za žensko prosveto. Na žensko odgojo in učenje se pri nas, kakor sem v tem listu že lansko leto pisal, strašno malo pazi in tudi ta nemarnost nam je na veliko zlo. Ženstvo ima pri vseh kulturnih narodih neizmerno velik upliv na

vse narodno življenje, na ves blagor ali nesrečo. Po resničnem starem pregovoru podpira žena tri hišne ogle; torej kjer je žena hiši slaba podpora, bode tudi ta slabo stala in slabo je tudi narodno blagostanje. Po ženskej prosveti se najbolj ravna cela ljudska prosveta. Kdo še ni imel prilike opazovati razmer, kakšne so v hiši, kjer vlada razumno odgojena gospodinja ter v hiši, ktere gospodinjji se je odgoja zanemarjala? Tam te srečuje povsodi prijetnost in ugodnost; kamor se koli ozreš, vidiš ljubi red in snago ter milo in drago se ti stori bivati v takšnej prijaznej hiši, blažena je, akoprem ne bogata; tukaj pa te razžali že prvi pogled na obitelj in njeno bivališče, nikjer ne najdeš ne pravega reda ne potrebnih snage, in ker te ne vabi nobena čednost ne k ljudem ne k stvarjem, brž ko brž od ondod odideš.

Neizmerno mnogo bi mogle dobrega storiti naše učiteljice za prosveto našega ljudskega ženstva, ako bi one v obče svojo nalogo poznale ter vedele, kaj in kako je njim treba učiti, ter ako bi one za svoj poklic dotičnih zmožnostij, vednostij in znanostij imele; vendar sedanje pripravljanje učiteljskih pripravnic in njihovo učiteljsko „officialno“ poslovanje nikakor ni našim potrebam in naravnim zahtevam primerno. Dekleta se šolajo za učiteljstvo na dotičnih pripravnishkih za „predpisane“ predmete celó po moško kakor mladenči, in kedar dobi devica svoj učiteljski diplom, postane zajedno nekakšno bitje neutrius generis! Takšna moderna učiteljica avstrijsko-ogerske šolske systeme vé in zna vse drugo, samo tega ne, kar bi njej kot „ženski“ bilo vedeti in znati potrebno; o praktičnem umnem ženskem poslovanji, o gospodinjstvu ne umi ničesar ne, in vendar bi ljudska učiteljica imela odgojevati v prvej vrsti dobre razumne gospodinje. — Našim učiteljskim pripravnicam je torej treba mnogo praktičnega nauka za razumno gospodinjstvo in v obče za razumno žensko življenje in poslovanje. Kar se pa dotičnega učenja na ljudskih šolah tiče, morajo se sevéda deklice po razmeri svoje starosti in razumnosti učiti; treba je torej ravno tako za dekleta kakor za fante višjih dopolnjujočih tečajev. Koliko dobrega ženskega nauka potrebujejo dekleta uprav, kedar po sedanjej uredbi šolo zapuščajo! — V obče pa naj bi ljudske učiteljice ne učile samo v šoli, temveč naj bi hodile tudi učiti svoje učenke na dom, t. j. naj bi jih obiskavale kot prijateljice na domu ter jim tam šolski nauk v praksi pokazovale, na pr. kako se lepo ureduje hiša, kako se skrbi za vkusno kuhinjo, kako za čisto perilo in snažno obleko, kako si naj mlado dekle lepoti dušo in telo, kako se ravna z malehnimi otroki, kako naj odrastlo dekle obéne z moškimi, žena z možem itd. Takšno učenje bode več izdalo, več koristilo nego vse najlepše šolske teorije.

Veliki nedostatek in zeló škodljiva napaka je to, ako učitelj ali učiteljica živi za učence in učenke samo v šoli, samo za šolske ure v

„predpisanih“ šolskih letih izven tega časa pa ne. Da bodo ljudski učitelji in učiteljice tudi odgojitelji in odgojiteljice izročene jim mladine, treba da se z njo povsodi in ob vsakej priliki pečajo, da si njeno ljubezen ter njeno in njenih starišev popolno zaupanje pridobivajo. Ako pa na ta način naše narodno učiteljstvo svoj poklic prav razumi, pomnoži neizmerno svojo uglednost in svoj vpliv na ljudstvo ter postane najvažnejši faktor njegovega življenja, mogočni vir prave ljudske prosvete ter občega moralnega in materialnega blagostanja in politične moči celega naroda, za ktere zasluge se ne bode učiteljski stan samo visoko častil in slavil, temveč si bode tudi gmotno mnogo koristil.

Samo po sebi se sicer razumi, kar še h koncu temu obrisnemu nasvetu gledé zboljševanja, predrugačenja in dopolnjenja naših ljudskih šol omenim, da mora k temu delu za ljudsko prosveto vsa slovenska rodoljubna intelligenca, prav vsakdo po svoji vednosti in moči, ljudskemu učiteljstvu pomagati, drugače bi bilo takšno početje in uspešno delovanje v sedanjih razmerah tudi najboljšim in najizvrstnejšim učiteljem in učiteljicam našim nemogoče. Kako bi se pa ta svrha najlažje in najuspešnejše kljub neštevilnim zaprekam mogla doseči, o tem bi naj naši rodoljubi premišljevali in svoje dotične misli objavljali. Natančnejši program odlagam torej za drugo priliko.

Dr. Ahasverus.

O telegraficnih vremenskih poročilih.

Spisal *Vinko Borštner.*

(Konec.)

Jako važno je za naše planinske pokrajine, ako nastane središče znižanosti nad adrijanskim morjem ali pa nad Italijo. To se je strašno pokazalo leta 1879. Celi mesec februar je bilo barometrično stanje celó nizko, in večkrat se je napravilo središče znižanosti v južnih krajih, od koder se je z močno hitrostjo čez planine pomikalo. Vsled tega nizkega stanja je pri južnih vetrovih padajoči dež namočil stari sneg, in ko je ta veter ponehal in se temperatura znižala, zmrznol je sneg, in na ta zmrzneni sneg je prišel novi „rahli“ sneg, ki je na debelo padel od 23. do 24. februarja.

Napravilo se je namreč dne 23. februarja nad zgornjo Italijo središče znižanosti z isobaro 735^{mm}. (na Koroškem smo imeli isobaro 737^{mm}), in vsled tega so nastali silni viharji, ki so nam snega in tudi deža prinesli. To središče se je hitro čez planine pomikalo, tako da je bilo dne 25. febr. že nad Petrogradom in se je povišalo do isobare 755·2^{mm}. Na Koroškem smo pa imeli isti dan ravno tisto isobaro, ali nad severno Italijo se je

napravilo z nova tudi isti dan središče znižanosti z isobaro 741^{mm}. in vsled tega so zopet nastale na morji in po pokrajinah silne vihre. Središče se je tudi sedaj čez Koroško proti severu pomikalo in je krenolo iz srednjenemških dežel proti severovzhodu. Omenili smo, da je dne 23. febr. vzlasti na Koroškem veliko snega padlo, dà gromelo in bliskalo je okoli poldneva. Posebno veliko snega pa je padlo v noči od 24. do 25. febr., vihar je pihal iz jugovzhoda, in padel je med 12. in 3. uro popoldne na 8^{cm}. debelo rudeči sneg — vsled prahu, ki ga je vihar s silno močjo in hitrostjo iz Sahare prinesel. Takov vihar ni oblak je prišel v dveh urah od otoka Lesine na Koroško. Ob treh popoldne pa se je veter zasukal v južnozahodnega in padal je zopet beli sneg.

Zvečer je začelo deževati in trajal je dež pozno v noč. Barometrično stanje se je od jutra do večera znižalo od 714.8^{mm}. na 704^{mm}. Na stari zmrznjeni sneg pa je padlo in namelo na Dobrači toliko snega, da ni bilo videti telegrafjskih stebrov, in na severnej strani vrh Dobrača so se napravile velike „snežne deske“ (sneg se nakupiči nad strmino tako, kakor da bi deske čez njo položil), ktere so kakor se je opazovalo nad 4^m. daleč čez strmino visele.

Dne 25. febr. ob pol 5. uri popoldne se je ena taka „deska“ utrjala in je pridrla mahoma povekšajoča se s silno hitrostjo in strašno silo v 10 sekundah 2500^m. globoko v dolino. Vsled tega plaz pa se je udril ves sneg za njim in drl je celi plaz, 110^m. širok, proti Pliberku, in v trenutku je bilo 25 ljudij mrtvih, 7 hiš posutih in 6 poškodovanih, a 15 ljudij so še živih izkopali. Zvečer ob desetih pa se je zopet tak plaz proti Hüttendorf-u (tik Pliberka) udril in vse kar mu je bilo na potu porušil — in prihrul 500^m. globoko v dolino, in ta 6^m. debela kepa iz snega, kamenja in hlodov je uničila 7 hiš in 12 ljudij, ter polomila nad 30 orlov lepe hoste do zadnjega klina. Manjših plazov je nastalo kakih 54, ki so pa pot v Pliberk tako zasuli, da je bilo le po ovinkih mogoče v nesrečni kraj priti, kjer je natorna moč tako hudo razsajala.

Pomikanje središča znižanosti, ki nastane nad adrijanskim morjem, čez planine ali čez Kras zna pa tudi pouzročiti burjo, ki je pod imenom „bora“ znana. Ako pride južnej burji od severovzhoda mrzel veter nasproti, napravi se nekaj vzpor mrzlega vetra. To se spozna po tem, da nastane na kraji, kjer se vetra srečata, barometrično stanje nenavadno visoko, in gosta megla vzlasti po zimi nam kaže, kje se burji dotikate. Premore južna burja mrzli veter, tedaj nastane na severnej strani te meje mahoma južno vreme. Nazaj porinjeni polarni tok se pa zgosti, postane silnejši, vriva se v aequatorialni toplejši in vlažnejši tok, kondenzuje vodene pare in tedaj nastane snežna burja. Čim dalje ko pride polarni tok, tem dalje pada sneg.*

* To se je pokazalo letos o božiči. Napravilo se je od 23. do 24. decembra

Vojsko med polarnim in aequatorialnim tokom opazujemo po zdatih spremembah zračnega tlaka. Premaga pri tem boji polarni tok aequatorialnega, takrat prodere prvi s silno močjo čez soteske in prelaze na Krasu do adrianskega morja. Enake „vzporne viharje“, kakor jih Dowe imenuje, nahajamo tudi na severnih obrežjih črnega morja in sploh v vzhodnej Evropi. Večidel so vsi snežni viharji v Rusiji te vrste.

Iz tega se razvidi, kak upliv imajo gore in sploh razmere na kopnem na vetrovno, sicer pravilno pot.

Lokalne razmere, kakor smo že omenili, delajo največ zaprek v določevanju prihodnjega vremena, posebno v goratih krajih. Iz opazovanj in po izkušnjah vemo, da so splošne spremembe zračnega tlaka na visokih gorah pravilne in da se ne razločujejo veliko od sprememb v tropičnih in od onih v morskih krajih, kjer so vsakdanje spremembe barometričnega stanja skoro za celo leto enake. Ne tako pravilne so spremembe v dolinah. Razločki med najvišjim in najnižjim stanjem so tú v časih celó veliki. Vse to kaže do dobra opazovanje na Koroškem.

V Celovci se opazuje vremensko stanje že od leta 1813.; takrat je namreč znani naš Abacelj začel tukaj opazovati. Postal je to opazovališče eno najmenitnejših — in je v marsikterem oziru merodajno opazovališče. Ščasoma se je ustanovilo po vseh krajih na Koroškem toliko štaeij, da jih sedaj 31 štejemo (prej 42). Vsled zgoraj omenjenih uzrokov so napravili med drugimi* tudi na Koroškem sedaj najvišje opazovališče, visoko 2043^m, pod obirskim vrhom. To opazovanje kaže skoro enake spremembe zračnega tlaka, kakor v Pulji (Pola), in tudi ne manj pravilne kakor v Bataviji. V Celovci pa so razlike celó velike. Sklepati moramo tedaj, da so vremenska opazovanja na visokih gorah jako važna, in da bi bila taka opazovališča ravno tako pripravljena, da bi dajala najbližjim okrajem vzlasti prebivalcem v dolini vremenske signale, kakor že omenjena znamenja na morskih obrežjih ladije in parobrode pred viharjem svarijo. Koliko bi se dalo v ta namen še v naših slovenskih goratih krajih storiti, prepustimo merodajnim krogom v premislek. Da so pa vremenska poročila celó važna tudi za poljedelstvo i. t. d. smo že omenili. Dokaz temu pa je, da so po amerškem zgledu tudi že nekatere evropske države, kakor na pr. Francoska in Saksija, uvedle take naprave, po katerih si je ravno „Signal Office“ že mnogo zaslug pridobil. Razumi se, da nad adrijskim morjem središče znižanosti. Dne 24. dec. nastala je strašna bora, ki je kakor se je bralo v poročilih tako strašno brila, da je vozove iz železnice trgala. Bora je dalje šla, sneg je padal in dne 27. decembra snežilo je celó v Palermu.

* Druga nad 1000^m. visoko ustanovljena opazovališča so: Cornat 1040, Knappenberg 1045, Reichenau 1059, Unterschäfferalpe (nižje pod Obirom) 1063, Kleinkirchheim 1069, Heiligenblut 1301, Stelzing 1406, pod Pečo 1484 metrov visoko in po letu tudi na sv. Višarjih. — Prejšnje najvišje opazovališče: Goldzeche 2797^m. visoko se je moralo opustiti.

morajo te vrste opazovališča manj silo ali mér vetrov naznanjati, saj so vendar potrebe pri poljedelstvu, gozdarstvu in vrtnarstvu tudi druge kakor pri plovstvu mimo krajev ob morskem obrežji. Naznanjati morajo taka opazovališča, ali zna dež, ploha, toča, deževno ali toplo vreme i. t. d. priti, da se vedó ljudje (poljedelci itd.) po tem ravnati. In ker so ravno ti vremenski dogodki tudi od lokalnih razmer odvisni, zamorejo prihodnje vreme le izkušenci določiti, ki vedó vsekratne lokalne razmere uporabljovati.

Menda bi bilo odveč, ko bi hoteli veliko važnost vremenskih poročil še dalje razpravljati, zadostovalo bode in morda tudi zanimalo, ako nekaj primerov iz ameriških poročil meteorologa Angot-a navedemo, iz katerih se razvidi, kako važnost imajo vremenska poročila v Ameriki, in kako se tam posestniki velikanskih planjav za to stvar zanimajo. Omeniti še moramo, da dobivajo Amerikanci svoja vremenska poročila veliko bolj na tanko in na drobno izražena, kakor pa mi iz Beča ali Nemci iz Berolina, kajti ta poročila so proti ameriškim prave suhati.

Iz štacije: Memphis v Tennessee-ji se poroča: „Tamošnja prevozna družba uporabljuje vedno vremenska poročila za prevažanje tvarin, ki bi po deži ali že po spreminjanji temperature škodo trpele. Isto tako dohajajo vsak čas obrtniki za volnene izdelke v meteorologični bureau popraševati, kako bode vreme — v istih krajih, kjer imajo svoje plantaže; dà celó neki opekožgalec priznava, da so mu vremenska poročila včasih na en dan tisoč in še več frankov prihranila.“

Iz Nashville, tudi v Tennessee-ji, poroča tajnik obrtniške komore, da poprašujejo vselej kupčevalci, predno mislijo s svojimi tovari na ladijah odrinoti, v meteorologičnem bureau-u, da zvedó, ali bo voda narastla ali padla, in ali bo treba blago prevažati ali ne, kajti zavarovalnina in gotovost prevažanja se po teh poročilih zviša ali zniža.

Veliki poljedelec ne bode nikdar kosil ali žel, ako niso vremenska poročila ugodna. V New-Haven-u (Connecticut) prosili so prebivalci telefrafjski urad, da naj tako zgodaj poročila uredništvom časopisov pošilja, da je mogoče že zjutraj brati po listih, kako vreme je čez dan pričakovati, in izdajatelj nekega časopisa trdi, da si je po dobrem izkazovanji teh poročil in uspešnem določevanju prihodnjega vremena po deželi veliko naročnikov pridobil.

V Lynchburgh-u (Virginia), kjer je ena največjih središč za pridelovanje tobaka, vedó vremenska poročila posebno dobro ceniti, kajti po dolгих izkušnjah in po neutrudljivih poskusih so obrtniki spoznali, da se smejo na ta poročila zanašati. Kakor kažejo poročila, tako se tudi ravnaajo, in če je zjutraj lepo vreme, a poročila povedó, da zna deževati, tedaj ne bode nikdo ne énega lista tobaka razobesil, da bi se sušil. In tako ravnaajo vsi, in vsi so prepričani, da na ta način ogromnej škodi uidejo.

Polyfem v národnej tradíciji slovanskej.

(Konec.)

Po ovinkih pridemo zopet na grška tlá in to z namenom, da se osvedočimo, ali ima današnje grško ľudstvo kakšno pravljico, podobno onej, ktorá se je ohranila v Odysseji o Polyfemu velikanu. Ima jo zares, kakor smo že kratko omenjali — ali hočemo jo zdaj natančnejšie navesti, ker se v nekej važnej posamnosti s slovansko tradícijs in osobito s srbsko sklada, a se od starogrške razlikuje. Priobčena je v dovršenej pripovednej krasoti in z mnogim episodnim lišpom, ki je njenej slovstvene ceni sicer v veliko korist ali za nas na tem mestu le toliko spomina vredna, kolikor nam more do znanstvene svrhe pomoči. Omenjamo tedaj v naslednjem zgoli oni oddelek nje vsebine, v kterem je kolikor toliko Polyfemovega.

Trije bratje, vsi jako vešči mornarji, stopijo v službo lastnika ladije, ki je bila baš pripravljena odpluti do daljnih, neznanih dežel. Prve dni je vožnja bila jako ugodna in mornarji vsi so bili židane volje, vzlasti pak naši bratje. Ali kmalu se vzdigne strašansk vihá, ki spravi ladijo s pravega tiru in jo več mesecev neprenehoma goni po ljutih valovih. Celó nje lastnik se ní več spoznal, kje so in njihova nesreča postane tem večja, ker jim je bil ves živež že do dobra pošel. Pet, šest dnij so mornarji že stradali, kar se pripetí, da eden izmed njih umré. Razsekajo ga in meso skuhajo ter pojedó. Potem se takisto dogovoré, da bodo vsak dan enega pojeli, kterega bode vsakokrat žreb določil. Ko kakih deset dnij tako životarijo, zadene žreb mlajšega omenjenih bratov. Prosi tovarišev, da ga vsaj do večera še ne usmrtiljo, kajti senjalo se mu je baš prav živo, da pridejo skoro na kopno. Ako se slutnja ne uresniči, jim obljubi, da se bode takoj sam končal.

Res priplujejo proti večeru do cvetočega, z zelenimi gozdi obraščenega obrežja in stopijo na kopno. Bratje se ločijo od svojih tovarišev in hité po gozdu dalje in dalje, človeških stanovanj iskaje. Ali že se je zmračilo in nikjer žive duše in vrhu vsega še pot zgrešena do ladije! Prenočé torej na vejah visokega drevesa in rano dalje potnujejo. Stopram tretji dan pridejo gozdu do konca in ugledajo v cvetočej dobravi krásen grad. Krenejo proti gradu in pridejo pri ozkih vratih na široko dvorišče, kjer najdejo veliko čredo ovác a človeka nobenega ne. Bojazljivo in oprezno se bližajo gradu samemu, stopajo počasno po širokih stopnicah navzgor, prehadajo vrsto bogato olepšanih sob in pridejo slednjič v prostrano sobano, kjer je bilo na mizi raznovrstnih jedil. Kličejo in kličejo ali nikogar ne prikličejo. Slednjič sedejo za mizo in začnú jesti, — ali jedva niekoľiko skled spraznijs, kar se vrata odpró in v sobano prilomasti velikansk, grdoben in slep pozój (zmaj) in z groznim glasom

zatuli: „Po človečjem mesu diši, po človečjem mesu!“ Prestrašeni skočijo bratje kvišku in hote ubežati. A pozoj hiti po sluhu za njimi, zgrabi z grdimi, dolgimi kremplji najprej starejšega brata za tilnik, potem srednjega in ja butne ob tlá. Mlajši brat pa, ki je bil gibkejši, uide pošasti in zbeži na dvorišče. Ali vrata so bila zapahnená in zid previsok, da bi mogel ééz-enj. V tej zadregi seže po nož, zakolje največjega ovna, ga odere, vrže mesó v vodnják, obleče kožo in skuša po vseh štirih hoditi, kakor oven. — Med tém je bil pozoj človečje mesó pojuzinal in se zdaj priplazi po stopnicah na dvorišče kričeč: „Ne bodeš mi ušel ne, prav dober pa mi bodeš za večerjo.“ — Potem se vsede k vratom in jih toliko odpré, da more ovca za ovco skozi. Vsako bico pokliče po imenu, jo pomolze in spusti na plano. Zadnji pridejo ovni, med které se je bil tudi mladenec spravil. Strahom in trepetom se bliža usodopolnej odprtini, ali pozoj ga le po hrbtu pogládi in pohvali zaradi njegove velikosti in jakosti. Tako se mu srečno zmuzne na plano in uide smrti, ki mu je po pozoji pretila.¹

Ali tudi v nekterih nearjoevropskih národih se je ista snov v pravljičah ohranila in nam je nekaj takega na tem mestu vsaj površno omenjati.

Po národih arjoevropskega kolena od vseh straní obkoljeni Magyari pripovedujejo o treh mladih begúnih, ki so marsikaj po svetu skusili in med drugim tudi bili prišli v velik gozd in odtod na pašnik, kjer se je paslo mnogo ovác. Krenejo dalje in pridejo do hleva in ustopijo. V hlevu zapazijo silnega velikana, z očesom na čelu. Povpraša jih, kaj tú iščejo in ko mu vse razložé, jih obilno pogosti. Ko se zmračí, spravi ovce v hlev; bile so pa ovce kakor oslice velike. Da hlev zapré ni imel velikán druga od velike skale, ali tá je bila takšna, da je šestnajst navadnih mož ne bi spravilo z mesta. Ko so bile ovce v hlevu, prisede k ognju in se s tujci razgovarja. K malu potiplje vsakega za vrat, kajti rad bi bil otipal, kateri je med njimi najbolje rejen. Potem seže po nož, zagrabi najdebljega izmed njih, ga zakolje in vrže ovcam, da ga pojedó. Ostalih prijateljev prešine groza in posvetujeta se skrivaje, kako bi jima bilo smrti uiti. Ko zapazita, da je velikán pri ognju na hrbtu obležal in zaspal, vzame mlajši velik ogorek in ga sune obru v okó, da oslepí.

Ko se zdaní, odmakne orjak kamnene dveri in pušča ovce med svojima nogama na plano. Mlajši begún je imel kot črevljár tudi krivec in šilo pri sebi. Tovarišu dá šilo in mu velí, da naj se obesí ovci

¹ Erinnerungen und Mittheilungen aus Griechenland von Ludw. Ross. Mit einem Vorwort von Otto Jahn, Berlin 1863, pg. 281—298. Ponatis iz časopisa Blätter für literarische Unterhaltung, Jahrg. 1835, Nr. 10—12.

za rep in ko pride do vrat, naj jo s šilom v trebuh zbode, češ, — skočila bode kakor blisk na plano. A tudi on isto stori in res obá srečno ubegneta. Ko je bil orjak vse ovce spustil iz hleva, zopet dveri primakne in tiplje po hlevu na okrog, da bi tujca zagrabil. Ko pa nikogar ne najde, zatuli tako strašno, da tujca popadata na obmorji v z n á k. Hitro jih priletí dvanajst prav takih velikanov, ki oslepljenega zagrabijo in raztrgajo, ker se jim je strašno trpeč smilil. Potem plane vseh dvanajst na obrežje ali begúna sta bila z ladijo že dvanajst sežnjev od brega oddaljena in jima niso mogli ničesa žalega več storiti. Razsrjeni jamejo tako grozno rjoveti, da postane morje jako valovito in bi bilo skoro nesrečneža pogoltnolo. Vendar se nevarnosti rešita in jadrata dalje po morji.¹

Koliko je v magyarskih pričah domačega je čisto, se vé da, prav težko določiti. Tudi v tej je marsikaj, kar bi na prvi mah sodilo imeti za posojeno od tega ali onega soseda, a če pričo natančneje ocenimo po znanstvenih pravilih, se nam je kmalu takovemu mnenju odreči. Sicer tudi omenjena Stier-Gaalova zbirka ni prosta marsiktere tuje primeš, ² ali baš ta priča je v mnogih znamenitih posamnih črtah tako samosvojski izvedena, da jej fenskega domovinstva ne bode zanikati. Do dobra se pa o resnici teh besed uverimo, ako tvarino te priče primerjamo z drugimi, tudi fenskimi pričami, katerim se prav tako pripisuje samorodni koren.

Taka je postavim v glavnem osnutku pravljica o Gylfu, ³ nbogem konjarji, ki se je bil namenil rešiti tri zaklete kraljičine iz podzemeljske pečine. Dojde v železno izbo, kjer čuva kraljičino stari pečinski duh Kamo, ki ima vélik rog na glavi in na čelu le eno okó. Zadiši mu po človeškem mesu ali kraljičina ga potolaži. Okó mu je stareu že bilo motno in trepalnice so mu bile v okó zarastle, da ni mogel mladenča več videti. Peč je bila zakurjena in poleg je stal vélik železen kol, s katerim je po navadi hudobec oglje bezál (razpental). Gylfo ga tiho in pazno prime ter v ogenj utakne. Ko se mu ost razbeli, sune jo hudobcu v okó. Kamo skoči na višek in zatuli, da je po skalovji odmevalo. Tiplje na okoli po pečini sovražnika iskaje, ali ta ga na ugodnem kraju pristreže in mu odseka glavo.

Motna kakor hudobčevo okó je tudi tradicija v tej priči ali da imamo v njej ostalino snóví, magyarskej podobné, ni dvojiti.

Skoro z istimi besedami pripoveduje o istem predmetu druga fenska

¹ Ungarische Volksmärchen. Nach der aus G. Gaals Nachlass herausgegebenen Urschrift übersetzt von G. Stier, Pest 1857, Nr. 14, pg. 146—153.

² Prim. n. pr. broj 12.

³ W. Grimm dissert. cit. pg. 17.

pravljica, v kateri korenjašk konjéh gorskemu duhu tudi z razbeljenim železnim kolom iztakne edino okó, katero je imel prav na čelu in kraljičino reši.¹

Taka je tudi (fenska) priča zapisana po M. A. Castrénu v ruskeji Karelíji, ktera pripoveduje o junaku, katerega ima v gradu zaprtega velikán, na enem očesu slep. Po noči možák obru zdravo okó iztakne in se rano med ovčami zmuzne pri grajskih vratih in uide.²

Tudi v Ogužanih, tursko-mongolskem ljudstvu, nahajamo pripoved o velikanu, Polyfemu podobnem. Rekali so mu Depé Ghôz, ker so si ga mislili le z enim očesom na čelu. Stanoval je na nekem hribu v pečini in lovil ljudi ter je jedel. Kmalu se spravi tudi na Ogužane, dasi je bil njihove krvi. Cela truma se mu jih postavi v brán ali on izruje velikansko drevó, je vrže ná-nje in jih pokonča 50 ali 60. Nihče mu ničesa ne more in sedemkrat so morali pred njim bežati. Pošljejo torej nekoga k njemu, ki se z njim takisto pogodi, da mu bodo Ogužani pošiljali dan na dan dva človeka in pet sto óvec. Vrhu tega si je izgovoril dvojico služabnikov, da mu bodeta mesó pekla in mu stregla. — Kdor je imel več sinov, moral je žrtvovati enega požeruhu.

Ko je to že dalje časa trajalo, vzdigne se proti njemu Bisat, ki je daleč na okrog slovel po svojem junaštvu in se je baš srečno bil vrnil iz boja. Dasi mu stariši in Ogužani sami odsvetujejo, vendar nikogar ne posluša, no zagrabi pergišče dvoreznih pušic in jih utakne za pojás; potem opaše meč, vrže lok na pleča, podveže obleko in od starišev poslovivši se odide proti orjaku.

Prišedši do pečine ugleda orjaka in sproži ná-nj puščico, ki ga pa ne rani, ampak se ob njegovih prsih razletí na male kosce. Takisto se zgodí z drugo puščico in s tretjo. Zdajci skoči orjak kvišku, zagrabi Bisata in ga utakne v svoj črevelj rekoč: „Tega-le bodem drevi na ražnji spekel.“ — Na to zaspí. Bisat prereže črevelj, stopi k stre-

¹ Na opomnjo gorskega duha, da po človeškem mesu diši, odgovori kraljičina brlavcu: „Nikogar ni tú; le vran je vzletel nad nama, ki je držal kos mesá v kljunu.“ — Gl. J. A. Chudjakova *Materialy dlja izučénija narodnoj slovesnosti*, S. Peterb. 1863, str. 112. Vsa priča, „čudnaja dudka“ naslovljena, natisnena je od str. 109—118. Vse v tej knjižici (od str. 51. do 127.) natisnene, jako zanimive fenske priče so vzete iz prvega zvezka zbornika fenskih prič, ktere je izdal l. 1852. Erik Rudbek (fensko ime Eero Salmelainen) in so jih perusili za prof. F. J. Buslajeva v Moskvi nekteri dijaki helsingforskega vseučilišča. Gori navedena priča in tá ste si tako podobni, kakor bi bili zapisani po istem ustnem sporočilu. Le imena le-tá ne vé niti duhu gorskemu niti konjuhu.

² Cf. Grimm dissert. cit. pg. 17. Z drugimi fenskimi pričami se manje sklada neka laponska, priobčena v *Nyropovem* sestavku na str. 10., 11.

žajema in ja vpraša, ali bi mogel orjaka končati. „Ne véva, pravita, kajti razven očesa vse njegovo truplo nima ničesa mesenega.“ Bisat privzdigne orjaku trepalnice in se prepriča, da je okó zares z mesa. Zaukaže slugama, da klavni nož v ogenj porineta, — kar precej storita. Ko se nož razbéli, zasadí ga Bisat v obrovo okó in je čisto ugonobi. Orjak zatúli, da gorovje odméva in skalovje, a Bisat odskoči in se zaletí v pečino med ovce. Orjak sluteč to sede med vrata in pušča ovne med nogami iz pečine rekoč: „Sreča me zapušča; lé-s ovneki, drug za drugim, lé-s.“ Vsakega prime za glavo. Bisat je bil ovna zaklál in ga odrł ter kožo njegovo oblekel. Ko se približa vratom, zagrabi ga velikan za rogove in ko ga kvišku dvigne, ostane mu koža med rokami, Bisat pa uskoči med njegovimi stegni in se reši. — Velikán mu ponudi prstan rekoč: „Natakni ga in nikoli te ne bodeta mogla raniti niti meč niti puščica.“ Bisat ga natakne, a orjak leta jaderno za njim in ga hoče z nožem raniti ali uide mu in zapazi, da leží prstan pri orjakovih nogah. Poslednjič odseka obru glavo in sporoči po služabnikih starišem in Ogužanom, da so vsled njegovega poguma znebili se ljudojede pošasti.¹

Velika zbirka arabskih pripovedek, „Tisoč in edna noč“ nazvana, ima tudi tako, ktera našemu namenu dobro ugaja. Prva je med povestmi o tretjem potovanji namorščaka Sindbada in jej je glavna vsebina tá-le:

Sindbada in druge trgovce zažene strašanskih vihar na otok, ktere ga bi se bili rajši ognoli, kajti ladjin poveljnik jim je bil naznanil, da jim ondi pretí nesreča. Ker ni bilo drugače mogoče, se odločijo stopiti na kopno, kjer jih precej obsuje truma grdih pritlikovcev, po vsem truplu kosmatih. Kmalu se spravijo kepci na ladijo in odplujejo z njo do sosednjega otoka, od koder so se bili pripeljali. Sindbad in tovariši mu hodijo po otoku od kraja v kraj in se živé sirošno ob zeliščih. V daljavi ugledajo veliko poslopje in krenejo proti njemu. Ko pridejo blizu, razprostré se pred njimi krasen grad, v kateri se precej podajo. V veži je bilo na enej strani polno človeških kostij a kúp ražnjev na drugej. Strah jih tako pretrese in omami, da popadajo po tléh in se nekaj časa kar ne ganejo. Med tem je bilo solnce zašlo in tuje so še nezavedni ležali, ko se mahoma zemlja strese in se dveri s strašnim ropotom odpró. Vstopi črn možák, ne manjši od palme. Imel

¹ W. Grimm dissert. c. pg. 7—12; posneto po spisu žl. Dieza: „Der neunentdeckte Cyclop verglichen mit dem homerischen, Halle und Berlin 1815.“ Priobčena je bila pravljica po rokopisu dela, koje je bilo sestavljeno davno pred letom 1280. in ktero obsega dvanajst zgodovinskih pripovedek o junaških činih oguških vladarjev. Tá pravljica je med njimi osma in ima naslov: „Kako je Bisat umoril Depé-Ghóza.“ Prim. tudi: Lauer Geschichte der homerischen Poesie, Berlin 1851, pag. 319—324.

je na čelu rudéce okó, žareče kakor žrjavica. Sila dolgi in ostri prednji zobjé so mu moleli iz ust, ki so bila preklana kakor velblodova in spodnja šoba je na prsi visela. Ušes je bil slonovih in so mu vsa pleča pokrivala. Nohte je imel krive in dolge kakor kremplje najbolj strašnih divjih živalij. Ko se zavedó zapazijo, kako jih pošast z edinim svojim očesom na tanko ogleduje. Kmalu stegne roko po Sindbadu, ga zagrabi za vrat in obrača na vse strani, — ali se prepriča, da ga je kost sama in koža. Spusti ga in sega po tovariših njegovih zapored, dokler ne otiplje ladjinega poveljnika še najbolje rejenega med vsemi. Kakor vrabca ga drži v roki in ga z drugo natakne na raženj. Potem uneti velik ogenj, speče poveljnika in ko ga povečerja, leže in zaspí. Smrčal je pa kakor bi najhujše grmelo in presmrčal je vso noč. Drugi večer zopet povečerja enega izmed Sindbadovih tovarišev.

Ostali bi najrajši poskakali v morje ali se slednjič vendar proti tej nakani odločijo, češ, da je razumnejše premisliti, kako bi se uteklo žalostnej smrti. Sindbad svetuje, da naj naredé (zbijejo) več plavj, ktere jih utegnejo o ugodnem času vsaj za silo na morje spraviti, ako se jim ne bi posrečilo obra usmrtiti. Vsi pritrdijo besedam njegovim in stešejo več plavj, vsako za tri osebe. Zvečer se vrnejo v grad in orjak zopet popade enega in ga povečerja kakor prednike njegove. Človečjega mesa sit se vleže vznák in zaspí. Ko začne smrčati seže jih devet najpogumnejših po različnih, je razbelijo in je sunejo h krati v orjakovo okó, katero mu iztaknejo. Velikán vsled grozne bolečine strašno rjove. Skoči kvišku in steza roké na vse strani, da bi koga zagrabil in svojemu srdcu žrtvoval, ali tujci so se bili že vsi varno poskrili. Ko že dolgo zastonj po njih preži, odpré vrata in zapustí strašno rjoveč poslopje. Precej za njim odrinejo tujci na morsko obalo, kjer so jim plavi stale pripravljene. — Ko se zdaní ugledajo orjaka in z njim mnogo drugih prav takih pošastij, ki skokonogi proti njim hité. Sindbadovi tovariši zbežé na plavi a orjaki za njimi. Precej začnó ná-nje tako močno lučati skalovje, da so razven Sindbadove plavi vse se pogreznole in možjé utonoli. Z veliko težavo odvesla Sindbad s tovarišema dalje od brega in srečno smrti ubeží.¹

Razven Arabcev imajo med Semičani tudi A r a m e j c i (t. j. stanovniki Syrije in severne strani Mesopotamije) pravljico, ktere snov kolikor toliko méri le-sem. Pripoveduje pa o kneževíči, ki je bil na svojem potovanji prišel nekda j do gore, kjer ga noč dohití. Vleže se in

¹ Tausend und eine Nacht. Arabische Erzählungen. Zum erstenmal aus dem arabischen Urtext treu übersetzt von Dr. Gust. Weil, Pforzheim 1839, II. 68—75 ali noč 262. in 263. V 5. natisu v Bratislavske izdaje (1840. l.) je to v zv. II. na str. 180—187. ali noč 79. in 80. — Podobno pravljico prim : Weil op. cit. II. 228—232. ali 320. noč.

zaspi. O polnoči začuje nekakšno vpitje. Hitro vstane in pride do pečine, v kateri je gorel ogenj. Vstopi in zapazi slepega velikana, ki je poleg ognja spal. Zbode ga toliko z iglo, da se zbudi in tujca po pečini išče ali ga ne najde. Ko se zdani, začno koze pečino zapuščati. Velikán se razkorači med odprtino in pušča kozo za kozo iz pečine. Mladec se obesi kozlu pod trebuh in se tako zmuzne iz pečine. Po tem gredó koze na pašo in kneževič je spremlja in ostane pri njih do večera. Velikán išče med tem po pečini a nikogar ne najde. Ko se zvečer mladeneč s kozami vrne in z njimi v pečino stopi, zavpije orjak: „Po človečjem mesu diši.“ Mladeneč se oglasi rekoč: „Jaz sem; sin sem tvoj in ti koze pasem.“ — Po srečno prestanej skušnji ga orjak res za sina proglasi in mladeneč dobí od medvedke zá-nj oči, katere mu takoj ustavi. Orjak zopet spregleda in góni odslé koze sam na pašo.

Taka je prva polovica te priče; v drugej se razpravlja motiv, ki je v narodno-pripovednem slovstvu tudi jako razširjen ali ni s prvim prav nič v zvezi in naj torej ostane, kjer je.¹

Med poslednjimi tremi je aramejska priča najubornejša v motivih in vrhu tega takšne glavne vsebine, da se nam zdí vse Polyfemovo v njej nekako prisiljeno, — da celó neskladno. Dočim po drugih poročilih velikán oslepí ali vsaj slep ostane, pomóre mu tu mladeneč sam do očí in mu je že s početka prijatelj, ko bi ga vendar po vseh drugih tradicijah sovražnika pričakovali. Čemú se dalje kozlu obesiti pod trebuh, ko se samorad s čredo zvečer zopet vrne? Vendar je vzlasti poslednja posamnost takšna, da nas kar na situacijo v *Odysseji* spominja in bi mislili, da je starogrško sporočilo uplivalo na aramejsko, kajti samo v starogrškem se obesi obrov nasprotnik pod ovnov trebuh, dočim v vseh drugih ovnovo kožo obleče. — Ali je tá slutnja resnici podobna ali ní, naj razsojajo večí orientalisti, — jaz na tem mestu opozorim čitatelja samo na tó, da so Homerjeve pesni *Syrci* rano poznali, kajti prevel jim jih je bil neki Theofil edeški,² ki je preminol 785. leta. Prav tako so bile znane in čislane v Armencih in Perzijanih³ in ker arabski Sindbad bržčas iz perzijskega izvira, bi tudi ne bilo vsaj nemogoče, da tiči morda v arabskej priči kolikor toliko starogrške tradicije, ako je perzijski Sindbad mlajši od dotičnih pesnij, v perzijski jezik prevedenih. A poslednje bode javljne lahko dokazati in dokler jih ni takih dokazov, nam je to sporočilo smatrati za samorodno arabsko.

¹ E. Prym & Alb. Socin *Der neu-aramäische Dialekt des Túr 'Abdin*, Göttingen 1881, II. 115—117; Nr. 32.

² Edessa v gorenjej Mesopotamiji, danes Orfa.

³ Lauer op. & l. cit.

A pustimo to in vrnimo se na domača tlá in povejmo, kar ne bi poprej še bilo na pravem mestu. — Da je v Srbih naša priča živo ohranjena, smo se že prepričali. Ker je epična tradicija srbska v mnogem jako podobna bolgarskej in je v narodnem blagu obeh narodov sploh dosti vzajemnega, smemo to pričo v bolgarskej narodnej slovesnosti vsaj slutiti, kajti zapisane je do zdaj nikjer ne nahajamo. Bolgarom bode národnih prič stopram nabirati in to prej ko prej, da ne bode prepozno. Nimajo je še nobene samostojne zbirke in kar je sicer priobčenega, je v marsičem prav hvale vredno, ali malo je tega, sila malo.¹

Že v prvem odstavku te razprave smo bili omenili maloruski prič ter sodili, da nagiblujete k onim poročilom, ki govoré o pesjanjih ali pesjanom podobnih bitjih. Tudi Bolgari imajo tako pričo, ki sicer govori o pesoglavcih ali vsaj z daleč tudi na Polyfema spominja. Ker do zdaj še ni natisnena in je tudi v marsičem drugem jako zanimiva, priobčena naj bode vsa na tem mestu.²

Bila sta nekdaž brata. Oča jima je bil preminol in zapustil ene gosli in en lok. Večji vzame gosli, manjši pa lok in odrineta oba na razne strani, iskat si sreče. Svirajoč pride večji na široko polje. Sreje ga pesoglavec in ga hoče pojesti a ko začuje njegovo lepo godbo, prime ga in pelje sabój. Gresta, gresta in prideta do morja, kjer stopita v orehovo lupino (v idná orehóva čurúpka) in preplujeta. Kmalu prideta do globoke pečine, kjer so živeli pesoglavci. Ki je vodil človeka pravi tovarišem: „Tega-le ne smemo pojesti, on nam bode godel.“ Stopita v pečino in ko človek zapazi, da se na ognji pekó človeška trupla, se prestraši (se smajal), boječ se, da ne bi tudi njega pojedli. Torej hoče ubežati ali ga oni zadržujejo rekoč: „Ne boj se, ničesa žalega ti ne bode,

¹ Nekoliko prič je priobčil Vas. Čolakov v knjigi *Bŭlgarskij naroden sbornik*, č. I., Bolgrad 1872, na str. 247—260 in nekoliko K. J. Erben v zborniku *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*, v Praze 1865, str. 205—227. Ena je natisnena v Rakovskega delu *Pokazalec*, č. I., Odessa 1859, str. 136—139 z naslovom: *Starobŭlgarska prikazka* in ima eno tudi A. Dozon v zbirki: *Bŭlgarski narodni pĕsni. Chansons populaires bulgares inédites*, Paris 1875, na str. 141—143. Kar se nahaja v bratov Miladinovcev krasnej knjigi *Bŭlgarski národní pĕsni*, v Zagreb 1861 na str. 526 do 528^a se le-sem ne more prištevati. Ali ima „Periodičesko spisanie na bŭlgarskoto knižovno družestvo“ kaj takega, ne vém, ker mi je vsa ta publikacija razven 11. in 12. zvezka do zdaj neznana. Tudi ne morem povedati, koliko imajo prič razni časopisi in koledarji. V jeziku Bolgarov Vinžanov na Ogerskem mi je znanih šest prič. Štiri so natisnene v Kossilkovem koledarji Bŭlgarsci denĕvnič za leta 1877, 78, 80 in 81 in dve v časopisu Vingánska nárudna nuvála za l. 1881, uredovanem po istem Kossilkovu. Poslednjima je sicer snov narodna ali ste ináče čisto predelani, kar je bolj graje nego li hvale vredno.

² Poslal mi jo je bil lani v izvirniku prijatelj Valjavec, ki jo je čul od nekega učenca svojega, ki se piše za Conjeva in je domá v Loveč-mestu, v trnovskej guberniji.

ako ostaneš pri nas in nam godeš.“ Prigovarjajo mu, da naj zagode. On jim zagode tako milo in lepo, da ga vsi pesoglavci mirno poslušajo ter se mu čudijo in ko preneha poprosijo, da naj ostane pri njih, kar hočeš nočeš tudi stori. Drugi brat je bil med tem prišel v gost les (v idná gŕsta gorá), v kterega sredi se mu zasveti zlata kočá z bisernimi okneci.¹ Na dvoru se je sprehajala med pisanim cvetjem črnooka deklica. Ko ga ugleda, gre mu nasproti in ga začne povpraševati od kod in kamo? On jej vse pove in ona ga pelje v kočó. Vstopita v neko sobo, v kterej je bilo čudo zlata in žlahtnega kámenja (bescéni kámŕni). Povabi ga, da sede in ona mu napravi gostijo s cesarskimi jedili. Nabrání in napóji ga lepo in jame mu pripovedovati (zafána da mu prikázva) kako živí žalostno brez družbe (bez hora) rekoč: „Mož moj ni kakor so drugi možjé, ampak zmaj; zjutraj odide in zvečer pride a domá se ne zadržuje nikdar (nikoga sa v kŕšti ne svŕta). Jaz že toliko časa žive duše nisem več videla; gospod te mi je danes pripeljal in jako drago mi je, da imam koga, s komer se morem porazgovoriti.“ V njunih pogovorih se je bilo zmračilo in vné se začuje šumen vihar (šumna vihrúška). Žena pravi: „Zmaj pride, skrij se, da te ne ugleda in pogubi.“ To rekši ga skrije. Malo kesneje zasveti se vsa kočá in zmaj priletí na krilatej kolesnici z zlato krono na glavi in pravi tekoj: „Žena! po človečjem mesu diši, kdo je bil tukaj?“ Ona odgovorí, da nikdo. Zmaj leže in zaspí; zjutraj pa se preobrazi na sivoglavega orla in zleti pod oblaki daleč tja čez morje. Ko mladenec vidi, da zmaja ní, jame se z dekletom zopet razgovarjati. Tako je bilo odslé vsak dan. Deklica se je bila mladenča privadila in ga naučila, kako se more nalik zmaju preobražati (kak da si promenjáva óbraza kato zméja). Neko jutro se spremení zmaj na laboda in zletí visoko pod sinje nebo. Mladeneč bi rad pozvedel, kamo zmaj zahaja in se tudi preobrazi na laboda in zletí za njim. Frčíta, frčíta, prefrčíta široko, široko morje in prifrčíta v cesarstvo pesjansko. Zmaj sede na skalo poleg neke pečine. Mladeneč ugleda kraj pečine človeka z gosli, spozná ga svojega brata in premišlja, kako bi ga rešil. Prestvori se na pesoglavca in gré v pečino. Ko vse razgleda, vrne se k bratu in ga popraša: „Ali me poznaš?“ „Ne.“ „Spoznal me bodeš.“ Ko zvečer vsi pesjani pospijo, preobrazi se v človeka in brat ga spozná ter se čudi, kako da se more tako spreminjati. Ko sta bila sama, zmenita se, da bodeta ugonobila pesjane in utekla. Odideta na dnó pečine in vidita glavarja, ki spí in smrčí, da se pečina stresa. Mlajček pomeri in sproži puščico v njegovo okó in takisto stori z vsemi drugimi záporéd in potem zapustita pečino. Na tó se spremení mlajček v veter in nese brata hitro črez morje v zmajevo

¹ Z elmázeni prozorci. Elmázen je turška beseda in toliko, kakor álem dragi kamen srbskih národnih pesnj.

kočo. Med pótem sta se menila in starejši je pripovedoval, kako so pesjani pekli in jeli ljudí in kako so človečje meso tudi njemu ponujali a da ga ni maral jesti in se je torej jako oveselil, da ga je prišel brat odrešit.¹

Kakor v Bolgarih so znani pesjani po drugih krajih slovanskega juga a v Serbiih danes menda ne. V vsakem oziru jako zanesljivi Vuk Stef. Kar. vsaj o tem ničesa ne poroča. Drugod na jugu drugače.

V Novem gradu blizu Koprivnice je pesoglavac človek, ki ga je Bog zaradi velikih grehov in hudob preobrazil na žival, podobno človeku. Ima le éno oko in je pokrit po telesu z dlako. Silno jak je, krvoločen in hrepení po človečjej krvi. Prebiva v zarastlej in nepristopnej jami v gozdu. Ako človeka ujame, pregrizne mu trebuh in kri izpije. — Nekemu pastirju, ki je na frulo piskal, je tako napravil in ko so ljudje na pastirjev krik pritekli, mislili so, da ga je volk zaklál. Šli so ga gonit ali našli so pesoglavca, ga napadli in nekdo mu s kosico okó izbode; pa so ga zvezali, domú odvedli in tolkli, dokler ni hlapnol.²

V Bistrici, za zagrebskimi hribi, je pesjan dlakast, črnook stvor in polhom gospodár. V Jaski imajo pesoglavci le éno okó, s katerim pa vidijo samo na ravnost in nikamer na strán. Preločanom v Medmurji je „pesjanek“ stvor z enim očesom na čelu, kosmat po vsem telesu in jak. Pesjanci režejo ženam dojke in to jim je jed in živež.³

Blizu Rogatca v nekej gori je bil „pesjoglavac“. V šumi je imel svojo jamo. Bil je nižje od prsij ves kosmat, navzgor pa popolnoma človek.⁴ Lovil je ljudí in je jedel a kostí metal je pred jamo. Šlo je nekda sedem bratov, da bi ga končali. Pridejo k njemu in zapazijo, da ima nekakšno mesarsko korito z nožem naperjeno. Tri precej zagrabi in je zakolje. Odtoči jim kri v korito in jo počne lokati. Ostali se brz domislijo, da se bode njim enaka dogodila. Da se otmó, porinejo ga od zadej na naperjeni nož tako, da si izbode okó in oslepí.⁵

Tudi v pesni se nam je ohranil obledel spomín na pesjane in se poje o njih takó-le:

¹ Da vidite, kakov jezik je v tej priči, naj stoji tu doslovno zadnji stavek. Iz pntja si prikázvali j golémija raskázal, kak pesoglavčite petáli j jedjáli hóra, kak i nemu dávali da jadé a toj ne štjál i mnogo sa blagodaril, déto došel, da go jzbávi.

² Valjavčevo poročilo do pisatelja teh vrstic.

³ Glej prejšnjo opomnjo.

⁴ To se ne sklada s pravljico, po kateri je lahko posneti, da je imel pesoglavac le eno oko. Čemu dalje ime „pesjoglavac“, ako je bila tudi glava popolnoma človeška? V tem oziru je priča nepopolna ali sicer prav vredna, da jo rešimo pozabljenosti.

⁵ Čul Mat. Valjavec od Slovenke Štajerke, v Zagrebu omožene.

Jez pridem iz druge dežele,
 Kjer Polkonji so domá,
 Za vojske navajeni;
 Kot blisk so urni in strašni;
 Pesoglave uganjajo,
 Ki nič človeškega ne vedó.

.....
 Pesoglavcev ne potrebujemo,
 In tako pri mir' ostanemo.¹

Le kratko omenjam, da je spomin na pesjane danes posebno živ po južnej Rusiji, kjer si ta bitja tudi mislijo s pasjo glavo in z očesom na čelu. Oni človeka spravijo v jamo, pitajo ga z vsakovrstnimi slaščicami (konfetami stoji v izvirniku)² „poki ne stane gladkij jak svinja“ in potem ga zakoljejo, razrežejo in požró. Bili so pa „pesigolovecy“ s početka mesto smrti na svetu in je stopram na prošnjo ljudij poslal Bog na njih mesto strašno smrt s koso, ki tudi pesjanom ni prizanašala in jih je zató zdaj le malo še na svetu.³

Komu bi ne prišli pri tem hitro na misel razni čudoviti človeški stvorí v sila razširjenem⁴ romanu o Aleksandru makedonskem? Vzbunjena domišljija starih pripovedovalcev je temu velikanskemu kralju prisodila vse dežele od solnčnega izhoda do zahoda in ga ni čina, ktereга bi njemu ne bilo moči dovršiti. Bila mu je celó široširna zemlja preozka in bogovom podoben se je vozil po zraku, pa z lahka se spuščal tudi morju na dnó.

¹ Janežičev Slovenski glasnik, XI. 201, 202. Najbrže stoji v izvirniku tudi na prvem mestu pesoglavce mestó natisnenega pesoglave.

² Po arabskeji priči so Samsari grozni ljudojedi, s človeškim telesom sicer ali pasjo glavo. Ljudi so po več tednov pitali zgoli z mandeljni in s suhim grozdzem ter jih potem dobro rejene poklali, razkosali in požrli. Gl. Weil op. cit. I. 91 sqq. ali 16. noč.

³ M. Dragomanov Malorusskija narodnyja predanija i razskazy, Kiev 1876, str. 2. Prim. tudi pričo o pesjanih na str. 384. in 385. — A tudi starejša ruska književnost pozná pesoglavce in jih je prav tako umetnost upodabljala s pasjo glavo ali sicer človeškim telesom. Na miniaturi rokopisne apokalypse XVI. stoletja imata Gog in Magog in njuna drhal pasje glave in so v nekem spomeniku o sodnjem dnevu naštetí in upodobljeni tudi pesoglavci, ktere so imeli za Izmaeličane. Prim. Buslajev Istorič, očerki russkoj narodnoj slovesnosti i iskusstva, S. Peterb. 1861, II. 134, 147 in podoba k tej strani.

⁴ Literature o njem gl. m. dr. v Pypinovem spisu: Očerki literaturnoj istorii starinnych povéstej i skazok russkich, S. Peterburg 1858, pg. 27 sqq. in vzlasti v V. Jagičevem pregledu, natisnenem pred izdajo „Života Aleksandra Velikoga“ v Starinah, knj. III (u Zagrebu 1871) na str. 203—213. Gredoč omenjam jako zanimivo razpravo J. Darmesteterja „La légende d' Alexandre chez les Parses“, priobčeno v Bibliothèque de l' école des hautes études. Sciences philol. et historiques, 35. fasc., pg. 83—101, Paris 1878.

Ker je s svojo zmagovalno vojsko prehodil po tem nazoru mnogo dotlé neznanih dežel, videl je tudi čudovišča, kakeršnih še nikdo pred njim. On sam poroča o tem materi svoje Olympiadi ter učitelju svojemu Aristotelu, češ, da bi nikdo ne dvojil, da je resnično vse, kar se pripoveduje o njem. — In kaj je vse videl! Tú naletí na velikanske divje ženske, vse kosmate „kakor svinje“, ondi na možičke jedva laket velike, ne daleč od njih zopet na orjake ljudojede in drugod na ljudi šestoroke in šestonoge in zopet drugod na enonoge z ovčjimi repi. Kakor čudni ljudje, tako čudne živali. V nekej peščenej deželi ugleda tolike mravlje, da so konje v svoje jame vlačile in ga drugej osupnejo mórski raki, katerim je bilo igrača, konja in človeka v morje potegniti. Čudna sta tiča s človečjim obrazom (ptišča človekoobrazna), ki Aleksandru svetujeta, da naj se vrne in čudni tudi ljudje, nad pasom človečje podobe a pod pasom konjske. ¹ Da so poslednji Polkonji naše pesni in grški *Πποκένταυροι*, mi ni skoro treba omenjati.

Po vsem tem se nič več ne čudimo, da tudi pesoglavce v tej družbi nahajamo. Spomenik pravi, da je vse njihovo telo človečje, a glave so pasje. Glas imajo nekteri človeški, dočim drugi lajajo kakor psi. ² To so grški *κυνκέφαλοι* in lat. cynocephali, poleg katerih so v spomeniku celo brezglavci, *ἀκέφαλοι*, homines absque capitibus, t. j. ljudje, ki imajo oči in usta na prsih. ³

Ni polkonji ni pesoglavci nimajo nič narodnega v slovanskej tradiciji, ampak so ti kakor oni prav tako knjižnega proizvoda, kakor postavim vologlavi (*βουκέφαλος*) konj Aleksandrov v nekej bolgarskej pesni. ⁴ Iz knjige so šli polkonji in pesoglavci med národ, — ali posredno ali neposredno je tú vse eno. Tako je marsikaj takega ostalo med domačim blagom in se z njim združilo takisto, kakor bi ne bilo nikdar tuje bilo in vidimo le-tó baš v gore omenjenej prekrasnej slovenskej pesni, v katero se je po istem načinu med domače bajeslovno zlato vrinola tuja primés. Sicer pozná ruska epična tradicija nekega

¹ Gledé tekstov prim.: Stoj. Novaković Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti [Glasnik srpskog učenog društva, drugo odeljenje, knjiga IX.], u Beogradu 1878, d. II. odstav. 17—32 ali str. 76—93; Vatr. Jagić v Starinah III. 276—287. Tudi je primerjati Jul. Zacher Pseudocallisthenes, Halle 1867, pg. 135 sqq.

² Stojan Novaković op. cit., pg. 80; Vatr. Jagić op. cit., pg. 279.

³ Cf. Zacher op. cit., pg. 139, 168. Brezglavce pozna tudi arabska 1001 noć. Prim. Weil op. cit. I. 105 sqq. Oni imajo tú široka usta na prsih in na vsakem ramenu okó. — V srednjem veku je bil svet poln takih in enakih čudnih bitij in je obilo takega v spisu „Liber de monstribus“, kateri je poslednji izdal M. Haupt v Ind. schol. Berolin. aest. 1863. Marsikaj takega imajo že Pompon. Mela, Plinij in drugi pisatelji stare dobe ter jim tudi pesjani niso bili neznani. — Prim. še, kar navaja Ed. B. Tylor v delu Die Anfänge der Cultur, Leipzig 1873, I. 384—386.

⁴ Dozon Bolgarski nár. péśni 126.

junaka Polkana, ki se časi tudi imenuje Polkan Polkanovič ali Čudišče Polkanišče in vedó tudi priče marsikaj o njem,¹ ali prav tako malo naroden je, kakor kakov Samson bogatýr ali Starčišče Piligrimišče ali Idolišče Poganoje. Tudi on ima svoj izvor v knjigi in se jedva motimo, ako mu prisojamo romansko, natančnejše italijansko domovinstvo. Zašel je med národ po povesti o kraljeviči Bovi (Buovo d' Antona), ktera je bila rano v ruščino prevedena in v kterej je Polkan stopil na mesto italijanskega Pulicane. Pulicane je bil pol človeka in pol psa in sicer tako, da mu je človeška bila gorenja, pasja pa dolenja polovica telesa.² Kakor tú basnijo tudi srednjeveki letopisci in pisatelji marsikaj o istem predmetu. Pravijo, da so pesoglavci bitja, ki imajo glavo na prsih in da se nahajajo često na Ruskem kot ujetniki.³ Langobardi so bili enkrat svoje mnogobrojne sovražnike takisto prestrašili, da so se delali, kakor bi imeli pesoglavce v svojem taboru. Pravili so o njih, da so v boji neustrašljivi in da pijó človeško kri. Ako ne dobé sovražnikov v svojo pest, pa lokajo celó lastno krv.⁴

A Polkan ruskih priči ni na pol pes in na pol človek, ampak na pol konj in na pol človek,⁵ torej bitje grškemu kentavru (*xéntavros*) enako; ali ga to ne razločuje na tanko od italijanskega Pulicane? Samo na videz, kajti ruskemu ušesu je bil Pulicane toliko, kolikor polkonj, t. j. ljudska etymologija je tujo besedo zgoli po sluhu storila domačo in je tedaj prav naravno, da si Polkana misli na pol človeka in na pol konja in ne psa, kakor bi morala, ako bi bila ostala italijanskemu poročilu zvesta. To je nekako tako, kakor če Slovenec znamenje na obeljenih drevesih, ki jih je posekati, imenuje beležen, dasi v tej tujej besedi, kakor sem skušal dokazati,⁶ pójem bel ne tičí.

Z enookimi velikani, podobnimi grškemu Polyfemu tedaj niti pesjani niti polkonji sami na sebi niso prisposodbljati. Da bi na pesjanih tú pa tam kakova posebnost bila obvisela, ki je prvotno Polyfemu podobnim bitjem bila lastna, ne bode zanikal, ki pomisli, kakšno spremembo

¹ Gl. Afanasjev Národu. russk. skazki VIII. 599 in sl.

² Era costui (scil. Pulicane) mezo huomo et mezo cane; cane era dal mezo in giù et huomo era dal mezo in su. Questo Pulicane correua tanto forte che nessuno altro animale non lo poteva giongere, e parlaua molto bene . . . Era Pulicane figliuolo di vn cane e di vna donna christiana, laquale fu signora di vna città di Armenia, chiamata Capadocia. Pypin op. cit. 247. Na obalih baltiskega morja so po srednjevekem nazoru prebivale žene Amazonke. Njihovi otroci moškega spola so bili pesoglavci, ženskega pa najkrasnejše deklice. Cf. Adami Bremens. Gesta Hammaburg. eccl. pont. lib. IV. c. 19.

³ Adami Brem. Gesta Hammaburg eccl. pontif. l. IV. c. 19.

⁴ Pauli Diac. De gestis Langob. lib. I. cap. 11. O Amazonkah ibid. l. I. c. 15.

⁵ Glej podobo v Afanasjevih Národn. russk. sk. VIII. 605.

⁶ Kres J. 120—124.

so na pr. v drugem zmislu nekterim bogovom evropskih narodov arjo-evropskega debla krščanski nazori bili pouzročili. Da je tudi v poprej navedenih pričah nekoliko takega, je samo ob sebi jasno a kljubu temu vendar stoji, kar smo v mejusobnem razmerji obeh bitij morali izreči. Tudi bode menda obveljalo, da so polkonji kakor pesoglavci tujci na slovanskih tléh, dasi jim imé zvoní čisto domače in jim torej z jezikoslovnega stališča ni ugovarjati ali toliko bolj iz razloga, oprtega na zgodovino teh bitij. —

Ali vrnimo se h glavnemu predmetu. Da je naša priča silno razširjena ne le med arjoevropskimi no tudi med národi drugih plemén smo se iz dosedanjega raziskavanja do dobra prepričali. Z večine se pripoveduje o enookem velikanu, ktereга oslepi mož ali mladeneč, ki je telesno dosti slabejši od njega a je zató tolikanj bolj umen, moder ali preméten. Velikan ne more do njega, dasi ga ima v svojej pečini zaprtega, — marveč se mu zmuzne ali tako, da se kodrastemu ovnu obesi pod trebuh, ali pa, da ovnovo kožo obleče in ga s tem prevari. Po nekih tradicijah imá velikán navadne oči ali eno okó mu je ali bolno ali slepo in nam je baš po tem soditi, da je vsemu dejanju le eno oko prikladno in smemo ono smatrati prav tako za kesnejšo spremembo, kakor poročila, po kterih je velikán že s početka slep ali pa ste mu obé očesi zdravi, kterih ni moči ob enem iztaknoti in ju je torej treba drugače ugonobiti.

Sploh pa nam je vse te priče po vsebini razdeliti na dvoje. V prvi razred smemo uvrstiti one priče, v kterih se dejanje pripoveduje, kakor v Odysseji, v drugi pa skoro vse, kar smo jih v tem sestavku navedli. Kolikor moremo soditi po do zdaj znanih spomenikih narodne tradicijonalne književnosti, je v tem oziru Homerjeva pripoved čisto osamela. Od Polyfema poprosi Odyssej gostnine ali on mu kyklopski odgovorí, da ga bode zadnjega pojédel in naj mu bode to gostnina in darilo za vino. Odyssej pravi Polyfemu, da mu je Nikdo (*Ὀκύς*) imé, kajti bati se mu je bilo, da ne bi na Polyfemovo vpitje prilomastili Kyklopje in mu pomagali Odysseja in tovarišev lovit in ugonobit. Odyssej dalje ne reši samo sebe no tudi tovariše. Ker sebe ne more tudi na ovne privezati, kakor je privezal tovariše, obesi se na najmočnejšega in na najbolj volnastega ovna in uide s tovariši vred smrti. — V pričah druge vrste pa orjaku od nikoder ni pomoči pričakovati ali pa pomoči ne zahteva in je zato vsa *Ὀκύς*-episoda v njih nepotrebna. Tudi velikán večinoma vse tujce pojé do enega a tega zató ne, ker je med vsemi najbolj medel in torej čaka, da se bode dovolj obredil. A tega ne pričaka ampak mu tujec uide v ovnovej koži. To je nasproti Homerjevej pripovedi zmislu prikladnejše in bržčas tudi starejše. Odyssej prosi Polyfema gostnine a mu je tá ne da, tukaj pa orjak uskoku sam ponudi darilo, dasi s slabim namenom. Zlata ali sreberna sekira,

palica in prstan imajo čarovno moč, kajti prime se jih roka ali prst in je obrov nasprotnik prisiljen, povedati kje je, ali ga pa prstan orjaku sam ovaja, tú-le sem tú-le kličeč. Roko ali prst mu je odrezati ali odsekati, kdor se hoče rešiti nevarnosti. Polyfem le oslepí in ostane živ a orjak v nekterih teh pričah oslepí in utone ali ga nasprotnik usmrti. Tudi se naj ne prezré, da Polyfem tovariše Odyssejeve sam pohrusta, dočim v nekterih pričah druge vrste orjak prijatelja zaklanega sili, da mu človečje meso jesti pomaga. Prav tako je značajno, da Odyssej Polyfema upijani, da ga lažje oslepí, dočim nikjer drugej ničesa enakega ne nahajamo in k večjemu orjaka nasitijo z ovčjim mesom in napojijo z mlekom.

Kljubu vzajemnej temeljneji pripovednej snovi so tedaj v posamnostih vendar take znamenite razlike v teh pričah, da se nam ne bode moglo šteti v zlo, ako je cepimo na dvoje, kakor smo baš storili. Da se v tem oziru novogrška priča dosti manje sklada s starogrško nego li z nasprotno jej vrsto prič, je posebnega spomina vredno. Ako se je poleg tako prelestne pravljice, kakor je Homerjeva, mogla ohraniti druga, v toliko posamnostih od nje čisto različna, morala je biti v narodu jako ukorénjena. Tako lice jej je ostalo, da si se v njej Odyssej po imenu spominja¹ in národu še tedaj v novejšem času tudi ona koncepcija bržčas ni bila neznana. To in poprejšnje vzlasti zato navajam, da se ustavim mnenju, ktero bi pričó o Polyfemu rado prisodilo le énemu narodu, od kterega bi jo bili vsi drugi vzeli na posodo. Že davno se je trdilo,² da je grški pesnik na svojih potovanjih bil seznanil se s pričó, kakor jo imajo Ogužani, ktero je potém po svojem presuknol, skrajšal in v Odysseji porabil. Ko bi drugih razlogov ne bilo, ki se temu čudnemu mnenju ustavljajo,³ so že razlike med obema same na sebi take, da smemo brez ugovora trditi, da je Polyfem prav tako malo nastal iz oguškega Depé Ghōza, kakor poslednji iz prvega. Isto veljá posebej o naših slovanskih pričah, ktere tedaj smatramo za starinsko domače blago in ne vzeto od kterega koli ljudstva, kterega koli plemena. Komur so priče sploh kakor tudi bajke (fabulae) v vseh evropskih narodih tuje blago in kdor tedaj vse tako ali vsaj z večine izvaja iz indijskih izvirnikov, češ, da vsem drugim arjoevropskim narodom taki proizvodi niso prvotno bili lastni,⁴ bode bržčas tudi našo pričó proglasil za

¹ Gl. Ross-Jahn Erinnerungen u. Mittheil. aus Griechenland, Berlin 1863, pg. 289.

² Tako žl. Diez na gori navedenem mestu.

³ Na več takega je temeljito opozoril W. Grimm dissert. cit. 23, 24.

⁴ Glej o tem mojo „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ str. 220—229.

prvotno indijsko. Ne moremo sicer tajiti, da je od ondi marsikaj po raznih potih precej kasno došlo v evropsko narodno tradicijo ali gotovo je tudi, da imamo prav obilo in med vsemi najlepših prič, ktere imajo po vseh evropskih kotih sorodnie dovolj a se jih v indijskih izvirnikih ni dalo zaslediti in se jih menda nikoli ne bode. A ko bi se jih tudi zasledilo, bode treba stopram dokazati, da ni vsaj to in ono prvotno vzajemno blago, ampak da so zares evropski in drugi narodi vse to vzeli na posodo, — in to bode dokazati zopet prav težko in dvojim celó, da je sploh mogoče.

Takim pričam prištevati nam je tudi priča o Polyfemu, ki je prav tako po vsej Evropi dobro znana in vrhu tega še čez nje meje razširjena, a v indijskem slovstvu vsaj do zdaj brez analogije.¹ Da bi se bila mogla izcimiti samo v narodu, kteremu je ljudožérstvo dobro znano bilo ali je celó v njem samem ta grozni običaj bil v navadi, ne bode pritrtil, ki se je nekoliko natančnejše bavil z raznoličnimi bajeslovnimi nazori, v kterih si je prostonarodni um postavim domišljjal v človeške ali živalske podobi velikanske prikazni na nebu in v prirodi. Sicer se pa tudi naj ne pozabi, da je bilo ljudožérstvo v narodov mladosti jako razširjeno, kakor je posneti nekoliko po starih piscih, vzlasti pa po spomenikih, ktere je spravilo materijalno starinoslovstvo na dan. Ali je res, da je tudi kulturnim narodom doba ljudožérstva bila lastna, kakor trdijo veščaki, se mi danes še ne zdí dognano, ali toliko stoji, da ta barbarski običaj nekterim arjoevropskim narodom ni bil neznan, kakor še naše dni ljuto gospodari po srednej in južnej Afriki, po vsem Polyneskem, po Avstraliji in še marsikje drugod.² A ko bi stvar tudi ne bila taka, je vendar bosa, da je domovino povesti o Polyfemu iskati v ljudojedem narodu in sem razlog za to že gori navedel. Enookih ljudij na pr. arjoevropski narodi gotovo tudi nikjer niso videli in vendar je takih bitij v njihovih bajevnih tradicijah.

S tem smo izrekli, da ima tudi naša priča bajesloven zmisel t. j. da jo je prištevati onim starinskim pripovednim snovém, v kterih so izraženi prvotni človeški nazori o prirodnih ali nebeških prikaznih in

¹ S tem se vé da ne rečem, da ne bi indijska starodavnost poznala enookih bitij in drugih takih pošastij. Med grškimi pisatelji pripoveduje po indijskih poročilih samih največ o tem Megasthen in kogar to zanima, naj pregleda knjigo: *Megasthenis Indica. Fragmenta collegit, commentationem et indices addidit E. A. Schwanbeck, Bonnae 1864.*

² Prim. N. Joly *Der Mensch vor der Zeit der Metalle*, Leipzig 1880, pg. 411 sqq.; glej tudi Schweinfurth *Das Volk der Monbuttu in Central-Afrika* v *Zeitschrift f. Ethnologie*, Berlin 1873, V. 9 sqq. in Friedmann *Der Anthropophagismus der Battaer auf Sumatras Westküste*, ibid. 1871, III. 313 sqq.

dogodkih. Kakšen zmisel pa jej je lasten, mogoče je določiti le z znanstvenimi sredstvi primerjalnega bajeslovja in naj bodo vsaj nektere opazke o tem kočljivem predmetu kratki konec našemu sestavku.

V pričah druge vrste se govori razven ene sploh o velikanu a v starogrški o velikanu Kyklopu. S tem poslednja ne pripoveduje zgoli človeških dogodeb, kajti Kyklopje so kakor sorodni z njimi Faiaki in Gigantje božanska bitja in Polyfem med njimi Posejdaonov sin,¹ kateri prosi očeta svojega, morju vladarja, da naj kaznuje Odysseja, ki mu je iztaknol okó:

Vsliši, Posejdon, sinú, zemljenosni, modrolasati,
Če sem tvoj zares in oče mi bit' se ponašaš,
Daj Odysseju, rušitelju mest, domú da ne pride,
Sinú Laerta, kateri na Ithaci ima stanišče.²

Že to edino označuje bajevno snov vse starogrške pripovedi in prav tako onih prič, ktere smo za nje sorodnice proglasili. Da so bili Kyklopje nadčloveška bitja, potrjuje Hesiod,³ kteremu so Bront (*Βρόντης*), Sterop (*Στερόπης*) in Arg (*Ἄργης*) otroci Urana in Gaje (boga nebes in boginje zemlje) in povsem bogovom podobni, samo da imajo sredi čela le eno okó. Za sinove boga Posejdaona ima je dalje Evripid,⁴ ki je ta nazor in več drugih bržčas posnel na ravnost po narodnem sporočilu. Zató so jim skazovali božje časti in jim stavili žrtvenike ter jim na njih darovali,⁵ kakor se daruje bogovom. Ostali so pa v spominu do danes in so bitja strašno velika in močna, bradata in imajo na čelu okó, ktero se kakor ogenj svetí. Njihov praded je bil zlodej, oženjen z Lamnisso ali čarovnico. Stanujejo pod zemljo in rujejo ondi mogočno skalovje ter stavijo stolpove in druge stavbe.⁶ Njihove žene (podobne enookim velikankam ruskim) so prav kakor oni raščene in se vkvarjajo najrajše s préjo. Kolovrate imajo tako velikanske in težke, da jim je bilo moči, na tisoče sovražnikov z njimi pobiti. Pravijo tudi, da ti obri, *μονόμματοι* = enooki imenovani,⁷ narejajo potrese in da

¹ Cf. Odyss. I. 70—73.

² Odyss. IX. 528—531.

³ Hes. Theog. v 139 seqq.

⁴ Eurip. Cyclop. 20 seqq.

⁵ Pausanias II. 2.

⁶ To so kyklopske stavbe starih poročil, o kterih zopet Pausanias (II. 16, 20, 25) marsikaj vé.

⁷ *Μονόμματοι* aliter *μονόφθαλμοι* so iz indijskih izvirnikov znani tudi Megasthenu. Cf. Schwanbeck op. cit. pg. 69, 70. Tako enooko ljudstvo je po južnej Rusiji še danes znano in se je spomin ná-nje združil s spominom na Tatare in njihova grozna dejanja. Ko so Tatare po teh krajih požigali in plenili, jemali so neki dekleta in mladenčce seboj in so najbolj zdrave in lepe prodajali ljudojedcem z enim očesom. Ti so jih kakor ovce gonili v svojo domačijo, nekamo daleč za morje, jih ondi pitali kakor vepre in odebelele klali in jedli. A. Nowosielski Lud ukraiński, Wilno 1857, I. 352.

so sploh čisto surovi in hudobni ljudje.¹ Po očesu na čelu dobili so tudi Kyklopje imé, kajti *Κύκλωψ* zaznamnja stvor z okroglim očesom.² Spominjajo nas v tem oziru na *Arimaspe*, o katerih oče zgodovini meni, da se zaradi tega tako imenujejo, ker imajo samo eno oko: *ὀφθαλμοὺς αἰτοὺς Σανδισὶ Ἀριμασποῦς ἄριμα γὰρ ἔν καλέουσι Σκίθαι, σποὺ δὲ τὸν ὀφθαλμόν.*³ V indijskej precej poznej epičnej tradiciji se skladajo *Rakśási* toliko tudi s Kyklopi, da so enooka in človeške krvi pohotna bitja.⁴ Drugače se mi pa ne zdi prav, smatrati oba za prvotno ista bitja, kakor so tudi ruski lesni duhovi (Lěšije) in divji ljudje germanske tradicije jedva z daleč s Kyklopi v rodu.

Na vprašanje, kaj je posebljeno v Kyklopih, se različno odgovarja. Nekteri celó ne dopuščajo misliti na to, da je v njih kaj posebljenega ali učlovečenega, ampak imajo Kyklope za zgodovinski narod, kakor vsak drugi. Najbližji so jim v tem oni, ki je razlagajo v etičnem zmislu, t. j. tako, da sta postavim v Polyfemu in v Odysseji označena dva kulturna sloja in zastopa Polyfem surovost ter velikansko telesno krepost nasproti Odysseju, kateremu ste uglasjena nprav in duševna moč lastni. Ali ni evhemerovsko ni etično razlaganje mythov⁵ nimate danes več znanstvene vrednosti in jima je torej tako malo verjeti, kakor onim, ki razlagajo kyklopovo oko za prevrtano senčilo proti blestečemu snegu ali za rudarsko svetilnico.⁶ Razumnejše sodi, komur so Kyklopje kakor Gigantje symbol neukrotenih natornih⁷ ali vulkanskih močij⁸ ali hudournih prikaznij, združenih z

¹ Bernh. Schmidt Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Alterthum Leipzig 1871, I. 201, 203.

² *Κύκλος* stind. čakras kolo in *ὄψ* stind. áksam, oculus in naše oko.

³ Herodot IV. 27. Da je to samo Herodotova jezikoslovna domišljija, je že spoznal bistrumni K. Zeuss (Die Deutschen und die Nachbarstämme, München 1837, pg. 299) a K. Müllenhoff dokazuje (v spisu Ueber die Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten v: Monatsberichte der Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1866 na str. 555), da je skyt. besedo *Ἀριμασπός* staviti k zd. airjama = poslušen in áspa, ásp = konj in je torej *Ἀριμασπός* tisti, ki ima poslušne konje.

⁴ A. Kuhn Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks, Berlin 1859, pg. 69; Mannhardt Die Götter der deutschen und nordischen Völker, Berlin 1860, pg. 56, 57; tudi A. Ludwig Die Mantralitteratur und das alte Indien, Prag 1878, pg. 338, 339. O besedi samej pr. Böhtlingk und Roth Sanskr. Wörterb. VI. 219, 220.

⁵ O tem obširnejše v mojej knjigi „Einl. in d. slav. Lit.“ 263, 264 ali v mojem, sestavku v Zori I. 1872, str. 171 in sl.

⁶ O tem gl. G. W. Nitzsch Erkl. Anmerk. zu Homer's Odyssee, Hannover 1840. III. pg. XXVII, ki tudi še sam o tem napačno misli.

⁷ Schoemann Schediasma de Cyclopibus v Opuscula acad., Berolini 1871, IV. 325 seqq.

⁸ Preller Griechische Mythologie, Berlin 1872. I^a. 511.

viharji.¹ Nerazumljivo ostane vzlasti, čemu ima velikan le eno oko, dasi se je to tako ali tako res razložiti skušalo ali nikakor ne povoljno razložilo. Sicer je vsakemu strokovnjaku znano, kako težavno je v takih slučajih vsemu zmislu pogoditi in je uzrokov več, ki raziskovalcu težavo delajo in med njimi tudi tisti, da se je često na tradicijah spreminjalo, ko je prvotni njih zmisel bil ljudstvu postal neznan. Tako se pripetí, da moremo sicer tú in tam bajeslovno vsebino zaslediti ali je nam ni moči vseskozi povoljno tolmačiti. In prav taka je tudi v našem slučaju, osobito ako imamo v spominu poleg splošne bajeslovne veljave enookih velikanov še posebej pripoved o Polyfemu Kyklopu.

Komur je enooki velikan ali natančneje Polyfem učlovečenje hudournih oblakov, bode imel junaka, ki mu pride v oblast, natančneje Odiseja, za blisk in nam ob enem razjasni, kako poslednji prvega zgoli z zvijačo t. j. s hitrostjo ugonobi. Ako velikan vsled nasprotnikove zvijače utone, bi po tem nazoru bilo to toliko, kakor da blisk pouzroči, da oblak razlivši ulago pogine.² Ta splošni pomen Kyklopom lahko ostane a je prav tako lahko posamič med njimi, ki vendar pomenja kaj drugega. Tak je postavim med Giganti Alkyonej³ in tak lahko tudi Polyfem med Kyklopi. Ako se namreč spomnimo, kako često je v najstarejših tradicijah oko symbol solnca⁴ in dalje pomislimo, kako važno je v naši pravljici, da se velikanu okó iztakne, da oslepí, — se mu ne bomo čudili, komur je v njej izražen solnčen mythos.⁵ Po tem nazoru je orjakovo okó solnce in on sam nebeški orjak s solnčnim očesom ter je pesnik vzlasti pravo pogodil, ako pravi, da je bilo Polyfemovo ogromno oko na čelu „Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar“. ⁶ Tako bi bil orjak Polyfem stopil tú na Zenovo mesto in je to tem verjetnejše, ker so si tudi vsaj lokalno Zena takisto mislili, da je imel razven navadnih očíj tudi okó na čelu, kakeršno Kyklopje.⁷ Da nam je prav tako tolmačiti

¹ W. Mannhardt Antike Wald- und Feldkulte aus nordeurop. Ueberl. erläutert, Berlin 1877, pg. 110.

² Tako se izraža o tem v meteorskem zmislu razlaganja mythov Afanasjev Poet. vozer. II. 701.

³ Cf. Preller op. cit. I^o. 510, 511.

⁴ Prim. n. pr. Schwartz Die poet. Naturanschauungen der Griechen, Römer und Deutschen, Berlin 1864, I. 291, Sonne = Auge.

⁵ Tako W. Grimm dissert. cit. pg. 27; Leo Meyer Bemerkungen zur ältesten Geschichte der griech. Mythologie, Göttingen 1857, pg. 70, 71; Schwartz op. cit. passim; idem der Ursprung der Mythologie, Berlin 1860, pg. 17; Ad. Kuhn Ueber entwicklungsstufen der mythenbildung (v Abhandlungen der kön. Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1873) pg. 141.

⁶ Verg. Aen. III. 637.

⁷ Ζεύς τριόφθαλμος ap. Paus. II. 24.

enoškega velikana narodnih prič umeje se samo ob sebi in nam je o ruskeje dostaviti, da je na njegovo mesto stopilo žensko bitje stopram, ko je bil postal prvotni zmisel nje vsebine ljudstvu popolnoma neznan.

Orjak žene zjutraj ovce (= svetle oblake) na pašo in je prižene zvečer v svojo temno pečino (= večerno nebó), pred katero postavi ogromno ploščo (= oblo zahajajočega solnca).¹ Oslepi pa v nevihti in je njegovo rjojenje grmenje nebeško.²

Ako že v poslednjih posamnostih točnosti zmisla ni povsod do dobra določiti, je v drugih tudi danes to še manje mogoče in ni bilo bajeslovju koristno, da se je navrhovtila obilica mnenj o tem, predno je bilo moči je postaviti na strogo znanstveni temelj in vzlasti mythologeme vsestranski primerjati po znanstvenih načelih. Tú in tam se še danes to prezira in tem pôtém dohaja do svrhe, koja se znanstvena ne more imenovati. Tako početje kuje orožje proti sebi samemu in ustreza nehoté onim, kterim so narodne priče lastnina zgoljenega naroda in tudi v njem brez kakeršne koli bajevne vsebine.

Krek.

Ulrih vitez žlahtni Lichtenstein.

Spisal *J. Majciger.*

I.

Ime Ulrih vitez žlahtni Lichtenstein je za zgodovino slovenskega jezika, pa tudi slovenskega naroda zeló imenitno. Zakaj? — razvidi se iz sledečih razprav. Gotovo torej kaže, da se z osebo, z njegovim življenjem in sploh z razmerami, v kterih se je nahajal ta sredovečni nemški pesnik ljubezni in ženske lepote, bolj natanko seznanimo.

Rod Lichtensteinov je v deželah naše avstrijske domovine zeló razširjen, v njenej zgodovini slaven in mnogozaslužen. Deli se v dve glavni panogi, kterih ena je česka, druga pa notranje-avstrijska. Za naše namene ima le poslednja posebno pomembo, ker iz te je pošel gore imenovani vitez Ulrih žlahtni Lichtenstein.

Rojstnega leta mu po dozdej znanih podatkih o njem učenjaki do pičice niso mogli določiti. Večji del izmed njih ga stavlja v leto 1200. in sme se jim brez bojazni velike pomote pritrditi. Rojstni kraj mu je prej ko ne Murava na gorenjem Štajerskem ob temnej Muri. Oče mu je

¹ Kuhn dissert. cit. pg. 141, 150.

² Schwartz Die poet. Naturanschauungen der Griechen, Römer u. Deutschen I. 83.

bil Dietmar III., mati pa Gertruda (drugi jo imenujejo Kunigundo), žena zlahtnega rodú in plemenite duševnosti.

Tudi brat njegov se imenuje v notranje-avstrijskej zgodovini. Ime mu je bilo Hartrid in bil je archidiakon gorenje Koroške. Pozneje so ga poslali za župnika v Polzo (Pöls) na gorenjem Štajerskem in zadnji dve leti je služboval kot prošt na gori sv. Virgilija v Brežah (1279—1281).

Tudi o sestri Ulrihovej in o drugem bratu se pripoveduje. Prvej je bilo ime Agneza, drugemu pa Dietmar IV.

Oženil se je Ulrih z Berto zlahtno Wizenstein iz znane koroške rodovine in z njo rodil četvero otrok po imenu Ulriha II., Otona II. in dve hčerki Diemudo in Luikardo. Poslednja je postala nuna. Žena Berta mu je umrla 5. marca toda neznanega leta.

V tistem času, ko se je pesnik Ulrih narodil, sedel je na koroškem vojvodskem prestolu vojvoda Ulrih II. iz slavne rodovine Sponheim-lavantbalske. Po njegovej smrti l. 1202. je zasedel prestol vojvoda Bernard, ki je vladal prekrasne koroške pokrajine 54 let od l. 1202—1256. Pod njim so te dežele doživele tako imenovano zlato dobo slave in notranjega blagostanja.

Bernard je bil v rodovinskej zvezi s preslavnimi českimi Přemyslovci. Njegova žena je bila Juta, hči kralja Otokarja I. Na dvoru kraljevega tasta je videl krasoto in bliščobo českikh kraljev in velikašev, kako so se tam cenile in čislale krasne umetnosti in veda. Po tem veličastnem zgledu je uvedel podobno nadvorno življenje tudi na Koroškem. Vojvodski gradovi v Št. Vidu, v Himmelbergu in drugod sloveli so daleč po svetu kot zbirališča najzlahtnejših vitezov, pevcev in umetnikov, ki so lepšali in sladili življenje v tej visokej družbi. Kaj čuda, da nahajamo med njimi tudi Ulriha zlahtnega Lichtensteina iz sosednje štajerske dežele, iz bližnje doline, po kateri vali črna Mura svoje temnozeleno vodovje.

Lichtensteini so imeli bogata posestva na gorenjem Štajerskem v Muravi, v okolici Unzmarka in Judenburga, v kterega bližavi še dandanašnji slovi grad z imenom Lichtenstein.

Posebna lastnina in priljubljeno domovanje je bil pesniku grad nasproti namurskemu trgovišču Unzmark z imenom: „Frauenburg“, ktere velikanske razvaline še dandanašnji pričajo o velikosti Lichtensteinove grajščine. Pod njo stoji podružna cerkev, posvečena sv. Jakobu, za našo razpravo zaradi tega važna in omembe vredna, ker se v njej zdaj nahaja poseben nagrobni spomenik našega pesnika Ulriha. Spomenik ima sledeči napis:

„Hie leit Ulrich dises hauses rehter erbe.“

Našel se je ta kamen leta 1871., do kterega časa je služil za stopnico ali prag durim v bližnji tamošnji farovski vrt. Srečni najditelj je bil takratni tamošnji provisor, častivredni gospod Janez Rigler.

Spomenik je, rekel bi, kamnen palimpsest. Kamen je služil že prej za nagrobni spomenik, popisan z latinskim napisom, katerega se še nekaj besed brati more. Čez ta latinski napis se je pozneje gore navedeni sredonemški Ulrihov nagrobni napis vsekal, toda poprek, tako da se vrste križajo. To je, trdijo nemški učenjaki, pesnika našega nagrobni kamen. — Mogoče!

Umrli je pesnik po dolgem zelo živahnem življenji dne 25. januarja l. 1275. ali l. 1276. Gibal se je mnogo na takrat merodajnih dvorih koroških vojvod in avstrijskih nadvojvod, pa tudi drugih uplivnih velikašev, kakor to iz njegovih pesmotvorov razvidimo in iz sovečnih listin poznamo.

Prvikrat se nahaja Ulrih po listinah l. 1239. dne 1. dec. na Dunaji, dalje med drugimi tudi 1. avgusta l. 1261. v Mariboru (Mahrburg), 10. dec. l. 1262. v Gradci in l. 1267. s sinom Otonom vred v Loki na Kranjskem.

Zapustil nam je dva pesmotvora, ki sta se v več rokopisih ohranila in ki jih hranjujejo v Parizu, Monakovem in po drugod.

Imenoval je prvi pesmotvor „Frauendienst“ in drugi „Frauenbuch“.

Nas zanima tukaj v prvi vrsti le prvo delo, ker v njem nam je ohranjen zgled slovenskega jezika iz leta 1227. Pesnik v njem med mnogimi drugimi za zgodovino naših krajev važnimi reči pripoveduje, kako je bil na svojem potovanji iz Benetek na Česko kot kraljica Venera od koroškega vojvode Bernarda in njegovih vitezov na Vratih na Koroškem sprejet in pozdravljen. In ta dogodek hočemo tukaj na kratko in kolikor mogoče s pesnikovimi lastnimi besedami v slovenskem prevodu povedati. Sklepe iz tega in daljo razpravo pridržimo si za drugikrat.

Pesnik pripoveduje: „Ko je bil on in vse njegovo mnogobrojno spremstvo pripravljeno, razposlal je iz Benetek dne 25. marca l. 1227. pismo na vse viteze, kateri so takrat bivali po Lombardskem, Friulskem, Koroškem, Štirimskem, spodnjem Avstrijskem in tja notri na Českem.

V tem pismu pozdravlja viteze in jim javlja in na znanje daje, da hoče kot kraljica Venera, boginja ljubezni skozi njihove dežele potovati, in jih vabi, naj pridejo in ga na njegovej poti pozdravljajo. On bode kot kraljica Venera oblečen in opravljen, in naj se mu po takratnej viteškeje navadi v čast gospem na mejdan postavljajo in z njim borijo.

V tem pismu podaja popolen potovalni črtič, ki je v zemljepisnem in zgodovinskem oziru važen in ki ga hočemo na svojem mestu objaviti.

Na Jurjevo rečenega leta vzdigne se z mnogobrojnimi spremstvom, ki je bilo z gospodom vred fantastično napravljeno, iz Benetek in pride prehodivši Mestre, Treviso, Plat, Šečin, Šent Urh, Gemono, Chiuso dne

30. aprila na Koroško na Vrata¹ „hin z dem Tor“. Na Vratih ni našel nobenega viteštva.

Potem pripoveduje dalje: „Častiti knez iz koroških dežel je tisto noč s svojim kneževskim spremstvom prenočeval v nekej hiši, ktera se je imenovala „Golberc“. Pozneje jo je ukazal podreti.

Drugo jutro t. j. 1. majnika omenjenega leta se vzdigne Ulrih od Vrat in sreča koroškega vojvodo, ki se je bil s svojimi vitezi utaboril na širokej zelenej trati „ûf einem grünen anger breit“. Vojvoda se je, pravi Ulrih, zaradi obeda na trati utaboril, ker je po svojej navadi rad pod milim nebom obedoval na zelenej trati. Pač sto in več vitezov se je bilo tam z njim utaborilo. Ko ga Ulrih pred seboj na trati zagleda, pravi polen visokega poguma:

„Vidim tam vitezov ležati proti meni z viteško močjo. Tega sem pač srčno vesel.“

Potem zaukaže trobarju, da zatrobi, in ta je zatrobil, da se je daleč okrog razlegalo. Ko so pa vojvoda in njega vitezi trobente glas začuli, vprašali so: „Kdo pride tu sem k nam, kdo?“ Nato se jim je reklo: „Kraljica pride tu sem, kakor ste iz njenega pisma pozvedeli.“ Nato so odgovorili: „Dobro došla! Tu jo hočemo spodobno sprejeti.“ In sprejem je bil res prav viteški.

Knez in njegovi tovariši so kraljico pozdravili in jej dobrodošlico nasproti klicali; njihov pozdrav pa se je glasil:

„buge waz primi gralva Venus“.

„ir gruoz was gegen mir alsus“

„buge waz primi gralva Venus“!

Zgodovinske črtice

o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje Davorin Trstenjak.

XIX.

Grad, mesto in okrožje slovenje-graško zastavljeno krškemu škofu, 1335.

Patrijarh oglejski Pagano della Torre je svojo deželo zelo zadovolžil. Že v prejšnjih člankih smo omenili, kaj je temu krivo bilo.

¹ „Vrata“ se ta kraj med Slovenci še dandanašnji imenuje. Ponemčeno ime je „Thörl“ in sicer „Ober & Unter Thörl“, v dolini, ktera veže trebiško okolico z ziljsko dolino in skozi katero teče deroča Ziljica (Gajlitz).

² Kje je ta Golberc in ali je še dandanašnji to ime tam najti, mi ni znano. Morda vé kateri koroških rodoljubov o njem kaj več poročati!

Njegov naslednik Bertrand de St. Ginnes, ki je bil patrijarh od leta 1334—1350., ni si znal drugače pomagati, nego da je za denar zastavljal mnogo svojih posestev. On je sicer bil izvrsten crkven vladar, ki je uredil upravo svoje dežele, previden diplomat, ker je zdržaval prijazne odnošaje do svojih mogočnih sosedov, odlikoval se je po pobožnosti in darežljivosti do samostanov, crkev in ubožcev, a ker je našel prazne blagajnice, moral je skrbeti za denarne vire. Ta uboga crkvena država je imela vsak čas svoje sovražnike, in tako tudi pod patrijarhom Bertrandom. Stari sovražnik Rizzardo da Camino (sedaj njegov sin Rizzardo novello) navalil je patrijarško deželo, in tudi vojvoda koroški Henrik mu je delal zmotnjave prodavši okrožje venzonsko, ktero so koroški vojvode kot fevd imeli. Patrijarh Bertrand je v vseh teh stiskah srečno zmagal.

Grad, mesto in okrožje slovenje-graško je že eden prejšnjih patrijarhov zastavil plemičem auffensteinskim, ki so bili s Tirolskega. Bertrand bi se rad teh upnikov rešil, posebno ker ni Konrad z Auffensteina, takrat maršal na Koroškem, ravno pri volji bil, to zastavljeno okrožje več iz rok dati. Patrijarhu Bertrandu pride na misel to okrajino dati v „lehen“ krškemu škofu Lorencu Grimmingu s to pogodbo, da on to plača, kar je bil oglejski patrijarh Auffensteincem dolžen.

Ti Auffensteinci* so bili pravi nemirneži, imeli so tudi pravde s škofom bamberskim, ki je enega teh plemičev, Friderika po imenu, imel ujetega, tako da sta vojvoda štajerski Albrecht in koroški Henrik bila na škofovo prošnjo v razsodbo poklicana. Škof Lorenc Grimming je vladal od leta 1334—1337. On je s pismom dto. Weitenstein 28. julija l. 1336. dal trdnjavo Schalleck Frideriku suneškemu (von Suneck) v „lehen“. Krški škofje so bili tudi lastniki vitanjskega gradu že od leta 1140., prodana je še le bila vitanjska grajščina leta 1783. od krškega škofa Jožefa II., kneza Auersperga. Preberimo zdaj listino**, ktera nam poroča, kako je patrijarh Bertrand Slovenji Grádec krškemu škofu Lorencu zastavil. Glasi se od besede do besede takó-le:

Nos Bertrandus miseratione divina S. Sedis Aquilegiensis Patriarcha tenore presentium notum fore volumus universis, quod de industria et legalitate Venerabilis viri Christo Patris D. Laurentii Gurconis Ecclesie Episcopi plurimum confidentes, eidem, nostro et Ecclesie nostre Aquilegiensis nomine, committimus, custo-

* Koroški vojvoda Henrik je leta 1305. s silo vzel oglejskemu patrijarstvu vsa posestva, ki so bila v koroški vojvodini. On je bil s svojima stričnikoma, vojvodom štajerskim in avstrijskim, zaradi bohejskega prestola v boj zapleten in je izgubil slovenje-graško okrožje. V primirji sklenenem leta 1311. je koroški vojvoda Henrik zopet slovenje-graško okrožje nazaj dobil in ga je v pogodbi dto. Innsbruck dne 30. junija l. 1316. Konradu Auffensteinskemu za 100 mark srebra zastavil (glej Mittheil. des histor. Vereins für Steierm. V. str. 227—228).

** Prejel sem jo tudi iz videmskega arkiva po g. baronu Czörnigu.

diam, defensionem et regimen Castri et Opidi ac Terre nostre in Windischgratz cum omnibus suis pertinentiis, districtibus, juribus et jurisdictionibus, mero et mixto imperio, fructibus, redditibus, proveniuntibus et obventionibus quibuscumque; dando sibi eosdem fructus, proventus, obventionibus et redditibus ac plenam potestatem ac liberam disponendi de eis, prout sibi conveniens visum fuerit, et in suos usus libere convertendi; ita quod ad eorum prestationem, vel restitutionem nobis et Ecclesie nostre predictae nullatenus teneatur, cum sumptus pro dicta custodia seu defensione necessarios ed utiles ipse et familia sua habeant facere de eisdem; dantes ei potestatem exigendi predicta, simplices et utiles locationes favendi, alienationes et feuda revocandi, finem et quietationem solventibus faciendi. Quam quidem commissionem durare volumus a festo Omnium Sanctorum proxime venturo per annum continuum irrevocabiliter, et post annum eundem tam diuquousque nos, vel Successor noster id duxerimus revocandum.

Porro quia idem D. Gurcensis persolvit pro nobis et Ecclesia nostra prefate quingentas marchas novorum Aquilegiensium pro recuperatione et redemptione predictorum Castri, Opidi, Terre sive districtus Nobili viro Conrado de Oufenstain, qui predicta omnia pro prefato debito obligata tenebat, nec aliter a sua poterant extrahi potestate. Volumus, promittimus et paciscimur tenore presentium pro nobis et nostris successoribus, quod prefatam Commissionem etiam post annum predictum non revocabimus et dicta: Castrum, Opidum, Terram atque Districtum cum pertinentiis, juribus, obventionibus aut aliis suprascriptis non auferemus eidem Episcopo, nisi prius persolvemus quingentas marchas superius nominatas in tali moneta vel equivalenti, qualem ipse Episcopus Conrado de Oufenstain antedicto persolvit. Si vero dictum Episcopum ante solutionem sibi, ut premititur faciendam decedere contingeret, quod absit, volumus ut pacta predicta Ecclesie suae et Successori per omnia observentur. Ipse vero Episcopus econtra bona fide, vice et nomine sacramenti, pro se et Successoribus suis Ecclesie nostre Castrum, Opidum, Terram et districtum predictos cum suis pertinentiis juribus et jurisdictionibus restituere, et ab omni impetitione quantum ad se et Ecclesiam suam dimittere liberos et penibus absolutos, secundum modum et formas superius adnotatas. In quorum omnium testimonium et plenam roboris firmitatem presentes fieri jussimus nostri sigilli impressione munitas.

Datum Laybaci, nostre Dioecesis, die vigesimo quarto mensis Junii. Anno Dominice Nativitatis MCCCXXXV. Indictione tertia. —

Gubertino de Novate, notarius.

Poročila o hrvatskejš književnosti.

Spisuje J. Steklasa.

I.

Odkar je Bosna osvojena po avstrijskejš vojski, zanimajo se Hrvatje posebno radi za to pokrajino; sicer se njihove politične osnove do zdaj iz raznih uzrokov niso mogle izpolniti, ali zato jih niso zavrgli, marveč osvedočeni, da se konečno morajo na njihovo korist izvesti, pripravljajo pot svojim idejam v to zemljo z znanstvenim raziskavanjem. Pred nami leže štiri znamenite knjige o Bosni in Hercegovini, namreč:

1. *Bosna*. Podateci o zemljopisu i poviesti. Sabrao jih i poredao Vjekoslav Klaić. Prvi dio: Zemljopis. Sa devet slika i dvie geografske karte. U Zagrebu. Nakladom Matice Hrvatske. 1878. XV. 222. Cena 1.80. — O tem delu ne bodem obširneje govoril, ker ne spada v publikacije letošnjega leta, nego sem ga samo zato navedel, ker stoji v zvezi s sledečimi deli. Samo toliko mi je omeniti, da je to do zdaj najtočnejši zemljepis Bosne izmed vseh drugih bodi si v kteremkoli jeziku; priporočam ga zatorej vsem mladim Slovencem, ktere bi mogla sčasoma osoda bodi si kot činovnike bodi si kot trgovce v to deželo spraviti.

2. *Poviest Bosne do propasti kraljestva*. Napisao ju po prvih izvorih V. Klaić. U Zagrebu. Troškom piščevim, a tiskom dioničke tiskare. 1882. Str. 352. Cena 2 gld. — Kakor nam je pisatelj v prvej knjigi opisal lepo in točno sedanje stanje Bosne, tako je to tudi storil za prošlost. Klaić je v svojem pripovedovanju jako ugoden. Jezik mu je lep in razumljiv; v porabi izvorov je prav vesten in natančen, ter črta obširno in po prvih izvorih politično povest Bosne, da jasno pokaže, kaj je bila Bosna nekdanj in kaj bi mogla biti zdaj, da je bilo več sreče in modrosti pri njenih vladarjih in samem narodu. On se je izognol vsakej polemiki ter nam samo pripoveduje prošle dogodjaje. Posebno natanko nam razlaga one periode, ko je Bosna uplivala na sosednje oblasti hrvatske in srbske države. Najde se vsled tega v tem delu tudi dosti podatkov za povest hrvatsko in srbsko. Obsega pa sledeča poglavja: Uvod — Nešto ob izvorih i pomagalah za poviest Bosne, str. 1—15. I. Historijski zemljopis Bosne i Hercegovine. 15—27. II. Bosna i Hercegovina od najstarije dobe do 7. stoljeća. 27—42. III. Bosna od seobe južnih Slovjena do Kulina bana (1180). 42—55. IV. Bosna za bana Kulina i Mateja Ninoslava. 55—83. V. Bosna od zadnjih dana Mateja Ninoslava do Stjepana Kotromanića. 83—95. VI. Humska zemlja do 14. stoljeća. 95—106. VII. Ban Stjepan Kotromanić (1322—1353). 106—142. VIII. Stjepan Tvrtko I., prvi kralj bosanski (1353—1391). 142—196. IX. Stjepan Dabiša i žena mu Jelena Gruba (1391—1398). 196—211. X. Doba protukralja i priestolnih borba u Bosni (1398—1421). 211—262. XI. Stjepan Tvrtko II. Tvrtković (1421—1443). 262—284. XII. Stjepan Toma Ostojić (1441—1461). 284—322. XIII. Stjepan Tomašević i propast kraljevstva bosanskoga (1461—1463). 322—344. XIV. Vjera i crkva u bosanskoj državi prije Turaka. 344—352. — Proglašamo pa pri tem izvrstnem delu dvoje: Premalo se je oziral spisovatelj na kulturno povest, in drugič ni delu pridejana historična karta. A vse to bode nadomestil neutrudljivi historik gotovo v drugem delu bosanske povesti, ko nam bode črtal dogodjaje te nesrečne zemlje pod turskim gospodstvom. Naj jo le dobimo v kratkem v roke!

3. *Djelovanje Franjevacu u Bosni i Hercegovini prvih šest vjekova njihova boravka*. Naertao fra Mijo Vjenceslav Batinić, bosanski Franjevac. Svezak I. Vikarija (1235—1517). U Zagrebu. Tiskom dioničke tiskare 1882. Cena 80 n. V sedmih poglavjih črta tukaj neutrudljivi pisatelj zgode svojega reda, a zraven tega tudi poli-

tišno povest svoje nekdanj slavne, a kasneje nesrečne domovine. Pisatelj pozna dobro starejšo in novejšo književnost o Bosni, a vrh tega je rabil pri sestavljanji svojega dela same izvore, kolikor jih je le mogel dobiti. Delo to je lepo, želimo le iz srca, da ga pisatelj srečno dovrši na čast sebi in izvrstnemu redu frančiškanskemu, ki se je toliko stoletij boril za krščansko vero proti okrutnemu Turčinu ter bil edini tolažnik nesrečnemu narodu v vseh silah in nadlogah, kar je še prav za prav tudi dandanes.

4. *Katoliška crkva i Slaveni* u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini. Talijanski napisao D. Petar Balan, podarhivista u vatikanu. Preveo Dr. Josip Stadler, j. r. prof. na sveučilištu Franje Josipa I. U Zagrebu. Knjigotiskarski i litografski zavod C. Albrechta. 1881. Cena 80 n. — To povestniško razpravo o Slovanih na iztoku z ozirom na katoliško crkev napisal je činovnik v papeževem arhivu Peter Balan, upotrebivši za svoje delo nekaj tiskanih knjig od raznih pisateljev o slovanskej povesti, večidel pa regeste in akte papeške, ki so bili učenemu pisatelju tako lahko pristopni. Ta knjiga je znamenit prinos za poznavanje prošlosti narodov na balkanskem polotoku ter delovanja rimske stolice pri razširjevanji katoliške vere v teh predelih od najstarejših časov do dandanes. Tukaj se nam pripoveduje, kako so najuglednejši vladarji bulgarski, srbski in bosenski bili ne samo verni privrženci rimske stolice, nego tudi dobri katolici. Z druge strani pa se navajajo vse težave, ktere so imeli papeži in njihovi poslanci s početka pretrpeti v borbi proti Byzantincem in njihovej stranki med Slovani, kasneje pa proti divjemu Turku. Zares se moramo čuditi, da se je v teh zemljah do danes katoliška crkev tako dobro vzdržala. Knjiga je zanimiva v vsakem pogledu, a za Hrvate tem bolj, ker je hrvatski prevod po posebnej dobroti in naklonjenosti pisateljevej poprej na svetlo prišel, nego li italijanski izvornik. Da je pa sedanji nadškof dr. Stadler ta prevod preskrbel in knjigo objavil, more nam služiti v dokaz, da se bosenski nadpastir že več časa bavi s proučevanjem iztočnih odnošajev ter nam kaže, kako mu je na sreci stanje katoliške crkve v novej nadškofiji. Knjiga ima za dodatek nekoliko dokumentov, papeških regist ter znamenito bulo Leona XIII. Grande munus. To knjigo priporočamo vsem, ki se hočejo bolj na tanko spoznati z zgodovino jugoslovanskih narodov.

Drobnosti.

Slovanska domača obrtnost. „Slavische Hausindustrie“ bil je naslov predavanju, ktero je imel g. prof. na zagrebškem vseučilišču, dr. Kršnjavi, dne 23. dec. pret. leta v avstrijskem muzeji na Dunaji. Govornik je najprej primerjal rusko domačo obrtnijo, ktero so še le okoli l. 1850. začeli zavoljo davka preiskavati, z jugoslovansko. Na Ruskem je najbolje razvita tekstilna obrt, tako da tkanina sama blizu 55 milijonov rubljev na leto kmetom prinaša. Razven tkanine pa imajo Rusi še 40 drugih obrtnin, Jugoslovani pa le 5—6. Kratki čas, ki je bil berilu odmenjen, ni pripuščal, da bi bil govornik obširneje o slovanskej domačej obrtniji sploh govoril, oziral se je le na jugoslovansko, a tudi tukaj si je prav ozke meje postavil. Rezbarije so se le mimogrede omenjale. O bosanskih izdelkih iz srebra in zlata, ktere od okupacije sèm tudi po naših krajih poznamo, ni se govorilo. Pogrešali smo tudi omenjanje lončarskih del, akoravno so toli važna. Na londonskej razstavi l. 1871. bila so vsaj ta jugoslovanska lončarska dela med vsemi izdelki iste vrste prva. Posebno zanimivo bilo je predavanje zavoljo tega, ker je g. professor mnogo izdelkov razstavil ter z ozirom na nje tolmačil razne strani jugoslovanske domače obrtnije. Da pa ni ona tako mnogovrstna, kakor je ruska, temu je kriv vpliv turski, ki je po raznih obrtnijskih zakonih iz domače obrtnije napravil umetno ali mestno, in tako je marsiktera stran obrtnije prvotni svoj

značaj — da je to namreč kmetu opravilo le za prosti čas — izgubila ter se tako s časom popolnoma pogubila.

Najlepša in najvažnejša domača obrt so dandanes čilimi ali sagovi (Teppiche), ki se na osem raznih, več ali manj dovršenih načinov napravljajo. Razločujejo se posebno tkani ali zametani čilimi, ki se odlikujejo z ozbiljno, krepko barvo. Druga vrsta je velenac-klečanac (eingewobener Teppich), ki niso po vsem tkani, ampak ovčja volna je v nje prikačena. Služijo posebno za pokrivanje miz in divanov. Tretja vrsta so čupavci (zottiger Teppich), četrta: čaršavi ali čilimstolniki (Tisch- oder Bettdecke) itd. Vse te vrste bile so razstavljene in čilimi so se odlikovali po svojih krasnih, skladno sestavljenih barvah. Barve so zelo stalne, kar je dokazal guvernirnik s čilimom, ki je kljubu mnogoletnej rabi še vse barve dobro ohranil. V „izložbi nar. domačih obrtnin“ v Zagrebu bila sta pred kratkim razstavljena dva čilima, ki sta kljubu temu, da sta pred sto leti tkana, v barvah tako krasna in dobro ohranjena, kakor da bi bila včeraj tkana.* Take stalne barve pa so potrebne, kajti Hrvatje in Srbi rabijo čilime celo življenje. Otroci se v čilime zavijajo; kedar se deklica omoži, čilimi so najvažnejši del njene „rjuhe“; kedar zahajajo v cerkev, nosijo čilim seboj, da na-nj pokleknejo (zatorej: „ponjavac podnogač“); v čilime se povijajo o slabem vremenu, z njimi pokrivajo mize in postelje (nikdar pa hišnih tal!), in ako kdo umre, pokoplje se v čilim zavit. Koliko čilimov se nahaja po Hrvatskem, razvidi se iz tega, da je neki župnik, ko je prišel škof Strossmayer k birmi, zankazal vse hiše in plotove ene vasi s čilimi pokriti — in zadostovali so čilimi dotične vasi. Prof. Kršnjavi je omenjal, da bi za razstavo vseh čilimov Hrvatske, Slavonije in bivše Vojne krajine komaj posloplje svetovne razstave na Dunaji zadostovalo. Kljubu temu pa je vsak čilim originalen, nijeden ni drugemu enak, vsak ima druge osnove, drug pregled, druge barve. Kolika bogatost form! Ornamenti so zelo okusni ter najbolj sorodni ornamentiki orientalskih čilimov. Največ nahajamo geometričnih in rastlinskih ornamentov, a živalske in človeške podobe so zelo redke. Nekak naraven nagon, nikakor pa ne znanje aestetičnih pravil — dovaja narod k temu, da svoje čilime tako okusno lepотиči.

Poleg čilimov je zelo razvito vezenje (Stickerei). Najlepše in najobilnejše je na oblačilih. Že otročja obleka se tako kinči, in petletna dekleta se temu že učé, tako da v šolo prišedše mnogokrat lepše vezejo nego učiteljice. V vsakej vasi nahajamo 4—5 raznih „tehnik“ ali načinov vezanja. Vse kar se dandanes na glas kot nova iznajdba na tem polji naznanja, poznajo slavonske kmetice od vekov. Vse to, kar je častitim bralkam pod imeni: „Kreuz-Stich“, „Ketten-Stich“, „Platt-Stich“, „Zopf-Stich“, „Smyrna-Stich“ itd. znano, to one kmetice poznajo. Od starodavnih časov jim je znana „Holbein-Technik“, ki je dandanes tako zelo v modi. Na nekterih Holbeinovih podobah se ta tehnika nahaja, in odtod je ime. Vendar od Holbeinovih časov do naših dni cvetla je le v ruskej in jugoslovanskej ornamentiki.

Dragocenost oblačil odločuje pred vsem tankost tkanine. Čim večji je praznik, tem tanja so oblačila hrvatskih krasotic, o božiči navadno najtanja. Navadna obleka se veze navadno z rudečimi ali modrimi ornamentami, praznična pa le z zlatom; kajti le ako je druga obleka z zlatom vezena, sme se nositi svilnati prt itd., sicer svila ni primerna (po „modi“ jugoslovanskih deklet). Takih, krasno in dragoceno izdelanih haljin bilo je več komadov razstavljenih.

Rezbarija je nasproti ruskej zelo majhnega pomena ter je dandanes le še igrača. Lepo izrezane preslice, okinčane palčice in tikvice, ki se rabijo kot čaše za žganje, kažejo sicer veliko nadarjenost za umetniške izdelke, ali dandanes se ti izdelki ne

* Glej „Vienac“, 1882. br. 1 in 2, kjer nam g. J. Krst. Švrlićuga opisuje izložbo hrvatskih domačih obrtnin v Zagrebu.

delajo za kupčijo, ampak darujejo se še samo takim osebam, ktere dotičnik posebno ljubi ali spoštuje. Lepa dekleta imajo obično mnogo takih umetno zrezanih preslic, za ktere pa fantom oblačila okrašujejo. Ornamenti se z iglo v les vrežejo (oziroma v tikvico) ter se potem izpolnijo z raztopljenim svincom, voskom ali pa — in to je navadno — s črnino, katero ima umetnik za — nohti in ako ta ne zadostuje, na klobuku. S kislinami se potem rujava barva napravlja in prav spretno jih znajo pripravljati za manj ali bolj temno barvo. Rezbarji iz kosti, akoravno se tudi še dandanes kaj okusne izdelavajo, ni omenjal govornik.

Še le v zadnjih časih so začeli rodoljubi skrbeti, da se domača obrtniija ohrani ter da donša kmetu tudi gmoten dobiček. Čilimi so že prišli v kupčijo, in nadejati se je dobrega uspeha. Druge izdelke kupujejo dandanes le ljubitelji in muzeji, ker so neprecenljivi uzori za umetne izdelke. V svojej domovini pa ta vrsta od dne do dne bolj hira in bati se je, da ta krasna cvetlica v kratkem oveni. — V teku tega leta bode na Dunaji razstava jugoslovanskih domačih obrtnin, in takrat bode prilika obširneje o tej stvari govoriti. Opomnil pa bi že zdaj, da bi se naj naši merodajni krogi, ki govoré o vpeljatvi domače obrtnije med slovanski narod, kedaj jo izbirajo, ozirali na obrtnine bratskih narodov, ki bodo Slovencem gotovo bližje nego druge.* Pri Prekmurcih in Medjimurcih (da o Slovencih po hrvatskem Zagorji ne govorim) nahajamo namreč tudi mnogo sorodnih izdelkov narodne obrtnije, in ornamenti, s kterimi Slovenci med Muro in Dravo kmetske hiše oplešujejo, podobni so zelo hrvatsko-srbskim ornamentom. V šolah bi se pri vezenji lahko upotrebljevali slovanski motivi. Že „Zora“ je l. 1873. str. 144. priporočala Slovenkam v ta namen knjigo: „Südslavische Ornamente“, ki se dobiva pri g. S. Lay-u v Zagrebu, kateri je knjigo l. 1871. izdal. Omenjeni gospod Srečko Lay začel pa je izdavati l. 1875. drugo, večje delo: „Ornamenti jugoslovenske domače i umjetne obrtnosti, sabrao i izdao Srečko Lay v Zagrebu“. Koncem decembra izšel je 15. zvezek. Vsak zvezek ima 10 ploč ter stane 15 gld. Delo podpira zavoljo njegove neizmerne važnosti hrvatska vlada in avstrijsko ministerstvo za poduk. Zavodi, ki odgojujejo učiteljice za ženska ročna dela, morali bi si to delo naročiti. Za veliko in maloruske ornamente imamo že tudi posebne publikacije: „Zbornik velikoruskih i malorossijskih uzorov dlja vytivanija“ S. Peterburg 1877, 12 listov in folio, stane 5 rubljev. Nadalje „L'ornement russe national. Edition de la Société d'encouragement des arts“, Peterburg 1872. Najnovejše publikacije za poljske in maloruske ornamente („Wzory przemysłu domowego“ wydane przez muzeum przemysłowe miejskie Lwow 1880—82) išla sta ravnokar 3. in 4. zvezek, ki obsegata uzore za čilime, a sledeči zvezki bodo donšali uzore za lončarska dela.

Janko Babnik.

Jan Matejko razstavil je na Dunaji načrt za veliko sliko „bitka pri Kahlenbergu“, ki bode proslavila oslobodjenje Dunaja od turske sile po Poljaki. Že iz načrta, ki se bode prodal v prid po katastrofi dne 8. decembra pret. l. unesrečenim, razvidimo, da mala Matejko tudi tukaj poljsko zgodovino „non sine ira et studio“. Vidimo, kako ravnokar Poljaki v turski šotor prideró, spredaj kralj Sobieski, in kako vsled njegovih močnih udarcev glave prvih Turkov, ktere je srečal, v zrak leté. Vzadi se vidi Štefanov stolp, in žareči raketi naznanjajo Dunajčanom prihod rešiteljev. Matejko se bode gotovo tem bolje potrudil to sliko vsestranski dobro dovršiti, ker bode tekmoval z nekim dunajskim umetnikom, ki tisto snov obdeluje. Načrt pa nam tudi že pové, da bode tudi druga karakteristična lastnost Matejkova — „Farbengerassel“ jo nemška kritika imenuje — v sliki nadvladala.

J. B.

Geschichte der russischen Literatur in gedrängter übersicht. Ein leitfaden nebst bibliografischen notizen mit besonderer berücksichtigung der neuen literatur

* Primeri „Kres“ l. 1881, str. 517 sl.

von dr. Paul von Wiskovatov, ord. prof. a. d. universität Dorpat. — Dorpat und Fellin. Verlag von Karov's universitäts-buchhandlung 1881. — Cena 60 novč. — Ta knjiga je, kakor nam že napis: pové, samo pregled ruskega slovstva; a priporočati jo moramo vsem tistim, ki se hočejo seznaniti z rusko literaturo, kajti ta knjiga nam navaja vse pripomočke, kateri nam pojasnjujejo to ali ono dobo ruskega slovstva. Pisatelj deli svojo knjigo v tri dele: I. Najstarejše slovstvo do Petra Velikega. II. Doba od Petra Velikega do Aleksandra Puškina. III. Najnovejša literatura (1799—1880.). *Al. H.*

Hrvatska Vila. Na Sušaku (kraj Rieke) mjeseca siečnja 1882. Godina I. zv. 1. Lastnik: Gavro Grünhut, urednik: Avgust Harambašić. Tako se imenuje novi belletristični in ilustrirani list hrvatski, ki izhaja v krasnej, velikej obliki ter prinaša razvèn obilega leposlovnega gradiva prav lepih vkusno izdelanih slik. Vsak zvezek hoče pet do šest slik s prilogo iz „povestne biblije“ donasati. Prvi zvezek ima za prilogo krasno sliko „Uzašašće Hristovo“, in pesen „Prva ljubav“, uglasbio Fr. Š. Kuhač za piev in glasovir. Hrv. Vila si smatra za svojo zadaču: „iztisnuti sve njemačke listove iz hrvatskih kuća“, in ona zaslučuje v vsakem oziru, da jo tudi Slovenci kolikor mogoče podpirajo, zato je vsem gorko priporočamo. Cena na leto 7 gold.

Delo sv. Cirila i Metoda. V spomin 5. julija 1881. z ozirom na denašnje razmere. Spisal Jaromir Volkov. Založil pisatelj. Tiskal Franc Huala v Trstu 1881. Str. 88. 8°. Ponatis iz „Edinosti“. Velja 45 n. —

Poziv slovenskim pisateljem! Matica Slovenska bode v posebnej knjigi na svetlo dala obširen životopis pokojnega svojega prvosednika dr. Jan. Bleiweisa viteza Trsteniškega. Pisatelj, kateri hoté prevzeti to delo ali vsaj sodelovati pri njem, naj se do 15. dne prihodnjega meseca marca oglase društvenemu prvosedstvu. — Uredovanje Letopisa za 1882. leto je Matičin odbor izročil g. P. Grasseli-ju, prvosednikovemu namestniku, ki si torej usoja uljudno vabiti slovenske pisatelje, naj mu čim preje, vsekako pa do konca avgusta meseca blagovolijo poslati rokopise namenjene za letošnji Letopis. Sprejemali se bodo va-nj kakor doslé krajsi znanstveni in poučno-zabavni članki. Da Letopis kolikor moči ustreza različnim zahtevam Matičinih družabnikov, je želeti, da je njegova vsebina mnogovrstna, v obče zanimiva in vsakemu izobraženemu Slovencu umevna: zaradi tega spisi za Letopis z ene strani ne smejo biti preobširni, z druge ne strogo učenjaški. Izvirnim člankom se bode dajala se vé da prednost; med prevodi bi v prvi vrsti ugajali oni iz slovanskih jezikov, to je iz češčine, poljščine in ruščine. Pisateljska nagrada je različna in se po vzajemnem dorazumljenji naprej ustanovi, če treba; v obče po določilih odborovega pravilnika znaša nagrada izvirnim delom 25 do 40, prevodom 12 do 18 goldinarjev za tiskano pôlo in se vselej še le izplačuje, kedar je spis natisnen. — Pisatelj, kateri večje slovstvene proizvode pripravljajo in namerjajo ponuditi jih Matici Slovenskej, naj jih takoj naznani in kedar bodo gotovi, pošljejo v presojo odboru, ki bode pa sploh v poštev jemal le rokopise, kateri so gledé jezika po polnem godni za tisek. Matičin odbor pričakuje, da bodo vsi rodoljubni pisatelji slovenski složni podpirali najimenitnejši naš slovstveni zavod — narodu našemu na radost in korist, svojemu imenu na čast in slavo!

Listnica opravištvá: Prosimo p. n. naročnike, naj nam ne zamerijo, da jim je došla 3. štev. nekaj dnij pozneje, nego je sicer navada. Urednika ni bilo namreč zadnjo tretjino mes. febr. v Celovci. —

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.